

UNIVERZITA KARLOVA
Přírodovědecká fakulta
katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Studijní program: Geografie
Studijní obor: Sociální geografie a regionální rozvoj



Bc. Ivana Moravcová

Aktivita městských hnutí v Praze – případová studie Prahy 8

Activity of urban movements in Prague – case study of Prague 8

Diplomová práce

Praha 2017

Vedoucí diplomové práce: RNDr. Martin Šimon, Ph.D.

Abstrakt

Městská hnutí jsou definována jako skupiny občanů, které se snaží upozorňovat na městské problémy. Původně se v duchu Manuela Castellse ostře vymezovala proti státu a požadovala řešení témat vzniklých kolektivní spotřebou a nerovnoměrnou akumulací kapitálu. Dnešní městská hnutí se zabývají širšími tématy souvisejícími s kvalitou života ve městě, podobou a dostupností veřejných prostor a infrastruktury a funkčností lokálních vlád. Cílem diplomové práce je ukázat, jak funguje občanská společnost na příkladu městských hnutí v Praze. Práce se zaměřuje na to, jak městská hnutí vznikají, jak fungují, jakými tématy se zabývají a jaké jsou jejich vztahy s ostatními aktéry územního rozvoje. Případová studie městských hnutí byla zaměřena na území Prahy 8. Konkrétně byla zkoumána městská hnutí, která se zapojila ve třech tématech (ekocentrum Trojský les, karlínská Invalidovna a Libeňský most). Se zástupci zapojených městských hnutí a vybranými zastupiteli Prahy 8 byly provedeny polostrukturované rozhovory. Výsledky výzkumu ukazují, že městská hnutí aktivně působí na konkrétní lokality a usměrňují jejich vývoj. Aktivita městských hnutí je ovlivněna vztahem členů hnutí ke konkrétnímu místu a územní působností hnutí. Fungování současných městských hnutí je provázáno s novými možnostmi informačních a komunikačních technologií, hnutí pracují s komunitou uživatelů sociálních sítí a využívají sdílenou informační infrastrukturu. Městská hnutí si budují sítě kontaktů, díky nimž se učí nové postupy, zvyšují svou kapacitu a akceschopnost a zároveň získávají přístup ke strategickým dokumentům a účasti v rozhodovacích procesech.

Klíčová slova

Městská hnutí, občanská společnost, governance, geografie města, Praha

Abstract

Urban movements are defined as groups of citizens that try to emphasize urban problems. Originally urban movements in reference to Manuel Castells addressed issues arising from the collective consumption and uneven accumulation of capital to government. The interest of current urban movements is broader. They focus on topics as quality of urban life, accessibility of urban spaces and urban infrastructure and policy making process. The aim of this diploma thesis is to describe urban movements in the context of civic society in Prague. The thesis focuses on the origin, activities, topics and relations of urban movements. The case study focuses on urban movements participating on three topics in city district Prague 8 (eco-centre Trojský vrch, Invalidovna in Karlín and Libeňský most). Semi-structured interviews were conducted with representatives of involved urban movements and selected local politicians. Results of the research imply that Czech urban movements actively influence neighbourhoods. Activities of urban movements are affected by the members' relation to the locality, but also by the territorial scope of movements. Actions of the current urban movements are linked to new possibilities of ICT; the movement works with the community of social network users and uses the shared information infrastructure. Urban movements build networks for the purposes of policy learning, capacity building, accessibility of strategic documents and participation in decision-making processes.

Key words

Urban movements, civic society, governance, urban geography, Prague

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze 24. dubna 2017

Ivana Moravcová

Ráda bych tímto poděkovala RNDr. Martinu Šimonovi, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady, trpělivost a ochotu se mi věnovat. Ráda bych poděkovala všem respondentům za ochotu se se mnou sejít a věnovat mi svůj čas. V neposlední řadě bych chtěla poděkovat všem, kterým jsem kvůli psaní této práce nemohla plně věnovat, a přesto mne v mém úsilí celou dobu podporovali – rodině, přátelům, kolegům z TEREZY a Žabkám.

OBSAH

1	Úvod	7
2	Vymezení městských hnutí.....	9
2.1	Občanská společnost a participace	9
2.2	Sociální a městská hnutí.....	12
2.3	Vývoj městských hnutí od 60. let 20. století	14
2.4	Transformace postsocialistických měst a společnosti	16
2.5	Městská hnutí v Česku.....	19
2.6	Typy a fungování městských hnutí	22
3	Metodická část práce	26
3.1	Cíl práce a výzkumné otázky	26
3.2	Volba výzkumné metody	26
3.3	Výběr lokality a výzkumného vzorku.....	29
3.4	Sběr a zpracování dat	30
4	Případová studie městských hnutí na Praze 8.....	34
4.1	Praha 8	34
4.2	Případ 1: karlínská Invalidovna.....	36
4.3	Případ 2: Ekocentrum Trojský les	40
4.4	Případ 3: Libeňský most	43
4.5	Interpretace.....	46
5	Diskuse	65
5.1	Jak funguje občanská společnost na území Prahy z pohledu městských hnutí?	65
6	Závěr.....	73
7	Použité zdroje.....	75
8	Přílohy	81

Seznam obrázků

Obrázek 1: Obecné schéma vzniku, aktivit a vztahů městských hnutí.....	33
Obrázek 2: Poloha vybraných lokalit případové studie v rámci městské části Praha 8	35
Obrázek 3: Schéma zapojení hnutí do tématu Invalidovny.....	39
Obrázek 4: Schéma zapojení hnutí do tématu ekocentra Trojský les	42
Obrázek 5: Schéma zapojení hnutí do tématu Libeňského mostu.....	45
Obrázek 6: Městská hnutí zapojená v jednotlivých případech	55
Obrázek 7: Vnější vlivy na jednotlivé případy	64

Seznam tabulek

Tabulka 1: Čtyři oblasti občanské společnosti	10
Tabulka 2: Výhody zapojení občanů do rozhodovacího procesu.....	11
Tabulka 3: Nevýhody zapojení občanů do rozhodovacího procesu.....	12
Tabulka 4: Typologie sociálních hnutí	23
Tabulka 5: Vybraná témata a respondenti z řad městských hnutí a komunálních politiků	31
Tabulka 6: Základní kategorie impulsů, které vedou k aktivitě hnutí	48
Tabulka 7: Vliv statutu na fungování hnutí	51
Tabulka 8: Cíle a příklady aktivity městských hnutí	60
Tabulka 9: Faktory, které vedou k úspěšné či neúspěšné aktivitě hnutí	61

Seznam grafů

Graf 1: Struktura zástavby v Praze 8 v roce 2016.....	34
---	----

Seznam příloh

Příloha 1: Seznam témat pro výzkumné rozhovory	81
Příloha 2: Informovaný souhlas pro rozhovory.....	82

1 ÚVOD

V komunálních volbách v roce 2014 uspěla v některých městských částech Prahy a dalších městech původně nepolitická uskupení a stala se součástí vládnoucích koalic. Příklady bylo několik – v Praze VLASTA na Praze 10 nebo Praha 7 sobě, mimo Prahu pak Žít Brno nebo Změna pro Liberec. Hnutí původně tvořili aktivisté, kteří se kriticky vymezili proti vládnoucím politikům a jejich konkrétním rozhodnutím. Aktivisté se spojili a rozhodli se začít věci měnit sami – medializací problémů či konfrontací politiků. Hnutí Praha 7 sobě začalo své aktivity tím, že ve své městské části vyvolalo referendum proti předražené stavbě radnice. Referendum získalo velkou podporu místních občanů, kterých k němu přišlo více, než běžně chodí k volbám. Hnutí reagovalo na nespokojenost místních občanů s tím, jak Praha 7 vypadá a jak o ní místní politici rozhodují. Následně se hnutí Praha 7 sobě rozhodlo kandidovat do komunálních voleb v roce 2014 a získalo podporu více než 40 procent voličů. Uvedené příklady ukazují hnutí, která byla v nedávné době úspěšná a i poměrně medializovaná. Nejedná se ale o ojedinělý případ. Nejen v Praze vznikají městská hnutí, která se rozhodla svoje okolí měnit. A to jak kulturním a sousedským ožíváním lokalit, tak i kontrolou politických rozhodnutí. Tato hnutí začínají mít vliv na formování veřejného prostoru a kvalitu života ve městě. Zdaleka ne všechna mají ambici do politiky vstupovat. Přesto vznik a existence městských hnutí může ukazovat na určitou změnu ve společnosti a zvyšující se zájem občanů o svoje okolí. Proto si myslím, že je důležité se výzkumu městských hnutí věnovat, a proto jsem se rozhodla psát diplomovou práci na toto téma.

Studiu městských hnutí se věnuje převážně zahraniční literatura, kde byla hnutí popsána především v západních zemích. Městská hnutí zde procházela vývojem od protikapitalisticky orientovaných protestů přes kritiku globalizace na přelomu tisíciletí až po nejnovější kritiku neoliberalismu v souvislosti s ekonomickou krizí z roku 2009 a hledání jejích viníků ve městě. Zároveň rostou požadavky ze strany občanů a hnutí na udržitelnost měst a podporování kvality života v nich. „*Současná městská hnutí svými protesty a požadavky více či méně radikálně reagují na specifické projevy neoliberalismu ve městě, významně jsou ale ovlivňovány odkazem předchozích fází vývoje měst a městských konfliktů.*“ (Mayer 2012, s. 66) V kontextu zemí střední a východní Evropy jsou městská hnutí popsána méně. Především z důvodu, že se začala formovat až od 90. let 20. století a jejich vývoj byl odlišný od jejich západního vzoru, což se projevuje na jejich formách. Stejně tak i v českém kontextu téma městských hnutí nebylo příliš popsáno. V Česku se autoři zatím věnovali především kvantitativnímu výzkumu sociálních hnutí a protestních organizací, např. Císař (2008) či Navrátil a Pospíšil (2012), kvalitativní výzkum hnutí zabývajících se městským prostorem chybí.

Z části pak lze navázat na disertační práci Sládka (2015) věnující se roli občanů v politice a v proměně města.

Cílem této diplomové práce je popsat, jak funguje občanská společnost na území Prahy právě z pohledu městských hnutí. Především, jak městská hnutí v Praze vznikají, jakými tématy se zabývají, jak fungují a jaké vztahy mají s ostatními aktéry územního rozvoje. Vzhledem ke stanoveným cílům a charakteru poznání jsem zvolila kvalitativní metody výzkumu – konkrétně případovou studii městských hnutí na území městské části Praha 8. Konkrétní data jsem získala polostrukturovanými rozhovory se zástupci městských hnutí, která byla zapojena do tří témat (ekocentrum Trojský les, Libeňský most, karlínská Invalidovna). Rozhovory jsem provedla také s vybranými komunálními politiky, kteří se do témat zapojili. Celkem se jedná o dvanáct zástupců městských hnutí a čtyři politiky.

Po úvodu následuje druhá kapitola, v níž představím základní teoretické poznatky o městských hnutích, jejich vymezení, charakteristiku a spojitost s výzkumem sociálních hnutí. Následně stručně představím vývoj městských hnutí v západních zemích a situaci v postsocialistických státech včetně Česka. Dále popíši vybrané typologie hnutí a jejich charakteristiky. Třetí kapitola je věnovaná popisu a zdůvodnění použitých metod. Čtvrtá kapitola obsahuje vlastní analytickou část práce. Nejprve popíši jednotlivé případy, ve kterých jsou městská hnutí zapojena, a následně konkrétní specifika a vlastnosti městských hnutí vyplývající z výsledků analýzy. V páté kapitole Diskuse zodpovím výzkumné otázky a zjištění konfrontuji s teoretickými poznatky. V závěru diplomové práce uvedu zobecněné výsledky práce a doporučení do dalšího výzkumu městských hnutí.

2 VYMEZENÍ MĚSTSKÝCH HNUTÍ

Městská hnutí jsou projevem aktivity občanské společnosti a občanské participace. Jedná se o skupiny lidí s primárním zájmem o konkrétní lokalitu nebo problém v městském prostředí. Studium městských hnutí je historicky spojeno s vývojem sociologie a výzkumem sociálních hnutí, od nichž se ve výzkumu později oddělila jako jejich specifická forma. Teoretická část práce nastíní vznik a vývoj městských hnutí a východiska, která k jejich vzniku vedla z pohledu občanské participace a sociálních hnutí.

2.1 OBČANSKÁ SPOLEČNOST A PARTICIPACE

Občanská společnost společně se státní mocí a trhem reguluje společenský vývoj. Tyto tři složky jsou ve vzájemném neustále se vyvíjejícím vztahu, a právě vztahy mezi nimi mají vliv na fungování státu i menších územních jednotek (Potůček 2007). Projevem občanské společnosti je občanská participace. Tu lze chápat jako „*zapojení občanů do řešení věcí veřejných nezávisle na státu a ekonomické sféře (např. řešení problémů uvnitř obce)*“ (Občanská participace 2017). Jedná se tedy o přímé zapojení občanů do veřejného dění, které je chápáno a popisováno v nejrůznějších formách a úrovních.

Zapojení občanů do veřejného dění se proměňuje. Kromě rostoucí potřeby občanů mít vliv na rozhodování o jejich okolí se proměňuje i přístup politických autorit. S rostoucím vlivem občanů na vládnutí naopak klesá původně silná pozice státu a politiků (Hajer, Wagenaar 2003). Tento participativní způsob vládnutí se v angličtině nazývá *governance*, kdy je původně hierarchický typ vládnutí nahrazen vládnutím pomocí sítí. Kompetence lokálních vlád a jejich politický vliv zeslabují a politici nejsou pouze protivníky občanů, častěji uzavírají s občanským sektorem spojení a na vládnutí s nimi spolupracují (Mayer 2006). Ne vždy ale musí být *governance* úspěšná, najdou se i její kritici. Peters (2015) uvádí, že někdy může *governance* selhat, protože je funkční spíše v extrémních situacích a v normálních podmínkách je dlouhodobě neudržitelná. Na rozdíl od běžného vládnutí, kdy se politici soustředí na splnění určitého cíle, u *governance* je potřeba k tématům přistupovat komplexně, aby byli spravedlivě zastoupeni všichni aktéři. Existují i další negativní aspekty zapojení veřejnosti do rozhodovacích procesů, které jsou uvedeny v tabulce 2 a tabulce 3. I přesto je *governance* základním konceptem této diplomové práce, protože vhodně rámuje zapojení veřejnosti do vládnutí a vliv této participace na ostatní aktéry, kteří na rostoucí nároky občanů musejí reagovat.

Vrátíme-li se k samotné aktivitě občanů, občas může nastat problém v pochopení, co se občanskou participací myslí. Problémem přístupu k občanské participaci může být to, že je v nejjednodušším

významu chápána jako účast občanů ve volbách. Toto ale není jedinou formou participace občanů, protože občanská i politická aktivita má mnohem širší význam. Rakušanová (2003) popisuje občanskou participaci ve dvou rovinách. V prvním konkrétnějším významu za ni považuje proces, kdy občané svými aktivitami přímo usilují o aktivní ovlivnění politiky a zohlednění svých požadavků v rozhodovacích procesech. Druhý význam občanské participace je volnější a více odpovídá tomu, jak je dnes chápána governance, ale i podobě občanské společnosti ve formě městských hnutí. Jedná se o zapojení občanů do dobrovolnických organizací, naplnění jejich individuálních přání a zároveň uspokojování potřeb jednotlivců tím, že sdílí společné zájmy. Pokud vycházíme z tohoto dělení, právě zájem o konkrétní lokalitu, její rozvoj a zvelebování nebo uskutečňování sousedských projektů je významným podílem občanské participace.

Tabulka 1: Čtyři oblasti občanské společnosti

	Spontánní	Formálně organizovaná
Individuální	Sousedská výpomoc, aktivismus všedního dne, virtuální aktivismus	Účast ve volbách, na zasedáních místního zastupitelstva
Kolektivní	Občanská sebeorganizace ad hoc	Členství a dobrovolnictví v NNO ¹ transakční aktivismus

Zdroj: Frič 2015, s. 1

Definici občanské společnosti rozvíjí v českém kontextu Frič (2015), který na základě vlastního výzkumu dělí společenskou participaci podle její spontánnosti a počtu účastníků (tabulka 1). Frič rozšiřuje vymezení Rakušanové právě o velikostní měřítko organizace společnosti. Aktivita společnosti může probíhat jak na úrovni jedince, tak i na vyšší kolektivní úrovni. Tomu odpovídá motivace, cíle a prostředky, které jedinec nebo skupina využívají. Kromě organizované formy zapojení, např. účast ve volbách, neziskových organizacích či odborech, Frič vymezuje také spontánní aktivitu. Ta se projevuje aktivitou občanů v lokalitě či na internetu, ale také občanskou kolektivní sebeorganizací. Hranice mezi jednotlivými formami mohou být velmi tenké. Jedinec se také může zapojovat na různých úrovních a různými formami najednou. Mezi jednotlivými formami participace je možné vidět určitý vývoj. U některých jedinců aktivita začíná na individuální úrovni a postupně se vyvíjí ve vyšší kolektivní formu. Stejně tak může být určitý posun ze spontánní aktivity k formálně organizované podobě. Tento posun ale nemusí být pravidlem, u některých jedinců aktivita začíná a končí na individuální úrovni. Nicméně není řečeno, že je formálně organizovaná kolektivní aktivita nejvyšším stupněm občanské aktivity. Fričovým cílem bylo především aktivitu kategorizovat a ne hodnotit. Toto dělení je vhodným předpokladem k vymezení sociálních a městských hnutí v následující kapitole. Právě na tomto schématu (tabulka 1) lze vidět základní

¹ NNO – nestátní nezisková organizace

princip vzniku městského hnutí, které se formuje právě na individuální a spontánní úrovni a později se vyvíjí v kolektivní spontánní aktivitu, která se časem formalizuje. Naopak někdy hnutí může vzniknout pouze na základě formální organizace.

Zapojení veřejnosti není vždy chápáno pozitivně ze strany ostatních aktérů, kteří zastupují vlastní cíle. Zapojení občanů se může negativně projevit ve složitosti, která vzniká při hledání konsenzu aktérů. Irvin a Stansbury (2004) shrnují pozitiva a negativa zapojení veřejnosti do rozhodovacích procesů (tabulka 2 a tabulka 3). Jako klady zapojení veřejnosti vyzdvihují růst vzájemného respektu a učení se navzájem mezi politiky a veřejností, ale také růst respektu k ostatním aktérům. Dále je podpořena demokratičnost procesů a často může dojít k vyřešení původně patových situací. Spoluprací politiků a občanů roste sociální kapitál a dochází k vzájemnému propojení názorů, sektorů a požadavků. Občané mohou do procesů také vnést vlastní odborné znalosti a analýzy, kterými politická reprezentace nemusí disponovat, podpořit komplexitu řešení problému a snížit náklady.

Tabulka 2: Výhody zapojení občanů do rozhodovacího procesu

	Výhody pro účastníky	Výhody pro vládu
během rozhodovacího procesu	vzdělání (učení se od nevládních zástupců)	vzdělání (učení se od občanů)
	získání podpory vlády	získání občanů na svou stranu, tvorba důvěry a spojení
	zisk zkušeností pro aktivní občanství	tvorba strategických spojení
		uznání legitimacy rozhodování
výstupy	vyřešení bezvýchodné situace a dosažení výsledků	vyřešení bezvýchodné situace a dosažení výsledků
	získání kontroly nad politickými procesy	vyhnutí se nákladům vzniklých při vedení soudních sporů
	lepší veřejná politika a implementace rozhodnutí	lepší veřejná politika a implementace rozhodnutí

Zdroj: Irvin, Stansbury 2004, s. 56

Zapojení občanů může přinést i negativa. Jednání mohou být časově i finančně náročná a bez vhodného usměrňování a vedení mohou být často bezúčelná. Hnutí a jiní aktéři občanského sektoru nemusejí reprezentovat názory celé společnosti, ale pouze specifické cíle její aktivní části. Vlivem tlaku občanů mohou vzniknout rozhodnutí, která nelze ignorovat a která se v delším časovém horizontu ukážou jako nevhodná. Jun (2012) s názorem Irvin a Stansburyho souhlasí a uvádí, že zapojení občanů do rozhodovacích procesů často nevede k zohlednění názoru větší části veřejnosti, ale posílení již existujících zájmů určitých skupin. Jun popisuje situaci jako lokální past – jedná se o případ, kdy je téma uzamčeno na lokální úrovni a toto uzamčení znesnadňuje jeho řešení na jiné hierarchické úrovni. Zmíněná negativa nelze při zapojování veřejnosti do politických procesů

ignorovat, protože často vedou ke zpochybnění významu participace obyvatel a jejího skutečného významu v demokratickém systému. Zvláště v případech, kdy aktivitou občanů dochází k nepřiměřenému protahování řízení a procesů. Přesto může aktivita dávat zpětnou vazbu politikům tím, že poukazuje na témata, kterým se politici nedostatečně věnují nebo na porušování pravomocí politiků.

Tabulka 3: Nevýhody zapojení občanů do rozhodovacího procesu

	Nevýhody pro účastníky	Nevýhody pro vládu
během rozhodovacího procesu	časově náročné	časově náročné, drahé
	neúčelné a zbytečné, pokud je rozhodnutí ignorováno	může být kontraproduktivní a vytvářet negativní vztah k vládě
výstupy	pokud se vláda silně podvolí zájmovým skupinám, mohou vzniknout horší politická rozhodnutí	mohou vzniknout špatná rozhodnutí, která nelze politicky ignorovat
		ztráta kontroly nad rozhodnutími
		nižší rozpočet pro aktuální projekty

Zdroj: Irvin, Stansbury 2004, s. 58

Koncept občanské společnosti je stěžejní pro následující charakteristiku městských hnutí, která jsou konkrétním projevem občanské participace v její kolektivní podobě. Občanskou participaci je ale nutné chápat v její širší podobě, kdy jí rozumíme nejen přímé zapojení do politických struktur, ale také dobrovolnou a volnočasovou, spontánní i dlouhodobou aktivitu občanů. Přímé zapojení občanů může mít svoje negativa i pozitiva, která ovlivňují aktivity občanů a jejich skupin, ale také vztahy občanů s ostatními aktéry. Jedna z hlavních kritik je, že pokud se do procesů zapojí určitá aktivní skupina obyvatel, nemusí reprezentovat zájmy zbytku občanů. Na druhou stranu občané mohou svou aktivitou zpochybňovat to, zda je existující politický systém funkční. V určitých oblastech dochází ke zvětšování pravomocí občanů a jejich zapojení do rozhodovacích procesů, které se nazývá *governance*. Jedním z projevů této proměny je také aktivita městských hnutí.

2.2 SOCIÁLNÍ A MĚSTSKÁ HNUTÍ

Specifickou formou aktivizace společnosti jsou sociální hnutí. Giddens vymezuje sociální hnutí jako „kolektivní snahu o prosazení společného zájmu či dosažení společného cíle jednáním situovaným mimo sféru zavedených politických institucí. Sociální hnutí usilují o nastolení či naopak zablokování sociálních změn a obvykle se dostávají do konfliktu s organizacemi, jejichž cíle a postoje se s těmi jejich v mnohém rozcházejí.“ (2013, s. 994). Další autoři zdůrazňují existenci formální sítě menších skupin, které spolu kromě společné vize společnosti sdílejí také celou řadu protestních akcí a často také alternativní životní styl (Porta, Diani 2006). Význam hnutí je především ve spojení jedinců s podobným zájmem, kteří mohou mít větší vliv než pouze jedinec. Giddens (2013) popisuje, že

hnutí se liší ve své velikosti od malých skupin až po masivní organizace², jejichž počet členů se může pohybovat i v řádech desítek tisíců či statisíců.

Městská hnutí jsou konkrétním typem sociálních hnutí, jejichž cíle a aktivity jsou úzce spojeny s městským prostorem. Městská hnutí jsou typická „*kolektivní akcí založenou na nespokojenosti občanů, která vznikla nebo je fyzicky projevována v městských oblastech, např. nedostatek veřejných služeb. Primárním cílem aktivismu je stát.*“ (McCann 2009, s. 790). Městská hnutí se tedy primárně zajímají o témata spojená s upořádáním prostoru a vztahů mezi jednotlivými aktéry, s důrazem na specifika města a konkrétní lokality. Postupem času se jejich předmět zájmu rozšiřuje. Kromě kritického aktéra jevů ve městech vznikají také hnutí zabývající se specifickými problémy, jako je genderová rovnost, ochrana životního prostředí, ale také pozitivním rozvojem konkrétních lokalit (Rabrenovic 2008). U odborné veřejnosti se liší názory na to, zda městská hnutí vyčleňovat z teorie sociálních hnutí či je považovat za její součást.

Pickvance (2003) ve svém příspěvku poukazuje na to, že výzkum sociálních hnutí byl a je především doménou sociologů. Výzkum městských hnutí probíhal odděleně od výzkumu sociálních hnutí a podílelo se na něm více oborů, např. geografie, ekonomie, politologie. Městská hnutí podle Pickvance ctí tradici Castellse. Na rozdíl od sociálních hnutí, u kterých je výzkum zaměřen především na typ organizace, u městských hnutí je důležitá především síla efektu a zároveň vzájemné interakce mezi jednotlivými aktéry, či politický kontext, ve kterém městská hnutí jednají. Podle Pickvance byl při výzkumu městských hnutí věnován menší důraz procesu mobilizace a tvorby identit, ale také výzkumu dobrovolných společenství a jejich spolupráci s autoritami. Městská hnutí mají na rozdíl od sociálních hnutí specifické téma, kterým se zabývají – město. Zároveň nelze říci, že by poznatky obecné teorie sociálních hnutí bylo možné kompletně použít i pro městská hnutí. Ať už z důvodu odděleného studia, který zmiňuje Pickvance, ale i z důvodu specifického zájmu městských hnutí a jejich úzkého vztahu s lokalitou. Přesto je propojenost výzkumu sociálních a městských hnutí důležitá pro teoretický přístup k hnutím, ale i v souvislosti s analytickou částí této práce, protože např. po výzkumu vnitřní organizace městských hnutí lze využít poznatky z teorie sociálních hnutí.

Základním požadavkem městských hnutí je právo na město, kterým Lefebvre (1996) popisuje nárok občanů na městský život a to, že by se především obyvatelé na rozvoji města měli podílet. Právo na město pak dynamicky ovlivňuje vztahy mezi jednotlivými aktéry v území. Konkrétní témata, kterými se městská hnutí zabývají, se mohou lišit. Vlastní aktivizace hnutí probíhá v reakci na podnět, který může mít nejrůznější podobu či intenzitu. Síla a vlastnosti podnětů, které

² např. odborové nebo profesní organizace

společnost mobilizují, se liší, a tím i následná reakce společnosti. Paddison (2001) zdůrazňuje, že nejrychlejší aktivizace společnosti vzniká jako odpověď na bezprostřední hrozbu komunity. Tato hrozba následně vede k rychlé a efektivní mobilizaci, formulaci cílů a požadavků na vládu a volbě prostředků, které budou využity. Jedná se o nejradikálnější důvod mobilizace, ale existují i další příčiny, které společnost aktivizují. Témata a impulsy mobilizace městských hnutí shrnuje Nel-lo (2016). Podle něj jsou jimi především:

- ochrana městského dědictví (jako veřejné prostory, zdroje, ale i práva občanů),
- otázka prostorové spravedlnosti – stejný přístup všech k veřejným službám a zdrojům,
- a kvalita demokratických procesů.

Davies a Herbert (1993) také formulovali důvody, proč městská hnutí nejčastěji vznikají. Ve většině důvodů se shodují s Nel-lo, jsou ale více konkrétní v popisu, čeho se městská hnutí snaží dosáhnout. Davies a Herbert uvádějí navíc snahu hnutí zapojit se do rozhodovacích procesů a mít tak větší kontrolu nad rozhodnutími politiků či zachovat současný charakter lokality a zároveň udržet její tradice a identitu. Tyto dva důvody se dají zahrnout do předchozího obecného důvodu Nel-lo – ochrana městského dědictví. Tím Nel-lo nemyslí pouze fyzickou podobu budov a veřejných prostor, ale také hodnoty a tradice. Popsaná tři témata jsou sice poměrně stručná a obecná, ale dobře shrnují podstatu městských hnutí a jejich ustavujících témat, tj. jsou dostačujícím rámcem.

Městská hnutí se zabývají především tématy spojenými s městskou otázkou a právem na město. Jejich aktivita vyjadřuje nespokojenost s uspořádáním městského prostředí, snahu ho změnit nebo zachovat v podobě, jaké je. Dále se zajímají o prostorovou spravedlnost ve městě a kvalitu demokratických procesů v rozhodování o městě. Z teoretického hlediska jsou městská hnutí podtypem sociálních hnutí. Se sociálními hnutími sdílejí základní teoretické poznatky spojené s mobilizací a aktivizací veřejnosti. Přesto jsou městská hnutí odlišná od obecné teorie sociálních hnutí především z důvodu nutnosti mezioborového přístupu k jejich výzkumu a důrazu na existující vazby hnutí v území. V následujících kapitolách bude stručně popsán historický vývoj městských hnutí, témat, kterými se zabývají, a prostředků, které využívají.

2.3 VÝVOJ MĚSTSKÝCH HNUTÍ OD 60. LET 20. STOLETÍ

Původ městských hnutí je spojen s kritikou kapitalistického města. Jejich formy a cíle se v průběhu historie měnily na základě převládajících politických diskurzů, ale i dalších sociálních, ekonomických a politických změn nebo demokratické formy státu. Proto v některých zemích začal tento typ aktivismu vznikat až po uvolnění politického uspořádání, ukončení socialistického režimu či zavedení demokratických principů. Zatímco na Západě se tato hnutí samovolně vyvíjela od 60. let minulého století, v zemích střední a východní Evropy vývoj začal opožděně v 90. letech. Historický

vývoj je podstatný pro studium současných městských hnutí. Současné formy a projevy městského aktivismu jsou výsledkem minulých forem a požadavků hnutí, ale i různých historických kontextů. V následující kapitole bude vývoj městských hnutí v zahraničí stručně nastíněn především proto, aby bylo později možné zhodnotit situaci městských hnutí právě ve střední a východní Evropě.

Počátky formování městských hnutí sahají do 60. let 20. století, kdy se společnost začala bouřit proti normám a standardům fordisticko-keynesiánského města. V té době vznikají městská hnutí, která reagují na témata spojená s funkčními zónami a regenerací měst, nepřívětivostí městských prostorů, ale i autoritářským přebíráním odpovědnosti za rozhodnutí ve městě politiky a vyloučením občanů z řešení konkrétních problémů a koncepcí (Mayer 2013). Mezi hlavní požadavky hnutí patří zajištění dostatečné a všem dostupné infrastruktury a sociálních služeb, ale také možnost zapojit se do rozhodovacích procesů. Členy hnutí jsou ti, kteří jsou nejvíce vyloučení z fordistické prosperity – v případě USA se jedná hlavně o Afroameričany, naopak v Evropě jsou členy a vůdci hnutí především studenti a pracující imigranti (Mayer 2012). Ke studiu městských hnutí významně přispěl Castells (1983), který v 70. letech na případu Madridu sledoval třecí plochy, které vedou k mobilizaci občanů a ke vzniku hnutí. Jako hlavní zdroj nerovností a nespravedlností kapitalistického města pojmenoval „kolektivní spotřebu“. Castells se stal jedním z prvních, kdo se městským hnutím ve výzkumu věnoval. V odborné literatuře se používá Castellsovo pojmenování *grassroot* pro aktivity, které vycházejí zespodu od občanů.

V 80. letech začaly ve městech sílit neoliberalistické přístupy, objevovaly se nové trendy a společnost se začala zajímat o jiné problémy. Důležitá témata pro městská hnutí byla především nezaměstnanost či dostupnost bydlení (Mayer 2013). Oproti předchozímu období se proměnil protichůdný vztah městských hnutí a politiků, kteří spolu začali na tématech také spolupracovat. Lokální vlády pomalu uznávaly roli městských hnutí jako subjektů, které mají zásadní vliv na město, protože vytvářejí úspěšné rozvojové programy a zároveň přinášejí inovativní nástroje pro řešení městských problémů. V tomto období také vznikají první mezinárodní nevládní organizace a hnutí, která se zabývají problémy spojenými se životním prostředím, lidskými právy nebo genderovou rovností (Batliwala 2002). Některá městská hnutí se kromě konkrétních problémů v lokalitách začínají zabývat také obecnou podstatou a příčinou problémů, které ve městech vznikají.

V 90. letech stále převažují v politice a územním plánování neoliberalistické tendence a město je chápáno jako prostor růstu a obchodu (Mayer 2012). Harvey (1989) popisuje přesun ekonomických rozhodnutí na lokální úroveň, kde lokální vlády rozhodují o tématech, která dříve řešil stát, např. nezaměstnanost. Podle Harveyho mohou lokální vlády fungovat autonomně a mít stejnou svobodu podnikání a rozhodování jako firmy a instituce. Harvey uvádí potřebu hledat funkční

modely, jak udržitelně a efektivně propojit město se soukromým sektorem, nebo jak vhodně směřovat rozvoj města. Z pozice přístupu státu stále převládá orientace na růst v lokálním měřítku a podpora ekonomické prosperity a soběstačnosti městských částí. Hnutí v tomto období protestují především proti globalizaci a gentrifikaci (Franzén 2005). Reagují ale také na rostoucí komercializaci veřejných prostor, na kterou měly významný vliv také restrukturalizace ekonomiky, snižování významu průmyslu a rostoucí význam realitních agentur ve městech s dopadem na dostupnost bydlení (Tykanova, Khokhlova 2015).

Na počátku 21. století se urbanizace stala globálním fenoménem a postupně dochází ke krizi neoliberalismu (Mayer 2012). Ekonomický růst stagnuje a roste socio-prostorová polarizace ve městech, která vzniká zvyšujícím se rozdílem mezd. Mollenkopf a Castells (1991) na příkladu New Yorku popisují vznik dvojích měst, která jsou vzájemně propojená. Na jednu stranu je to město akumulace kapitálu, které je spojeno s luxusní spotřebou. V tom samém městě dochází ale také k úpadku, který souvisí s nárůstem bezdomovectví, sociálně patologických jevů apod. Městská hnutí se v tomto období bouří zejména proti dvěma trendům – upřednostňování ziskových komerčních projektů ve městě (např. nákupní centra) a nerovnostmi na neoliberálním pracovním trhu. Výrazným milníkem ve vývoji městských hnutí byla ekonomická krize, která začala v roce 2008. Společnost hledala viníka krize a úsporných opatření, která po krizi následovala. Mottem protestů se stalo heslo „Nechceme platit za vaší krizi“ (Mayer 2013). V západních metropolích proběhla velká vlna masivních protestů a stávek sdružených pod hlavičkou Occupy (Stekelenburg 2012). Dále hnutí vystupují proti rostoucí privatizaci veřejných prostor a služeb, či segregaci obyvatelstva, kdy se především bohatší jedinci izolují do uzavřených komunit (gated communities; Brabec 2014). Různorodé skupiny obyvatel, které dříve jednaly samostatně, pociťují obavy a mnohde se spojují pod hlavičku jedné skupiny, která kriticky vyžaduje jejich „právo na město“ (Mayer 2012). Mayer uvádí, že i když rozdílné skupiny spojuje stejný obecný cíl, přesto se kvůli jejich odlišnosti může ve skupinách vyskytovat nnutí, např. mezi tradičními aktivisty a kulturními producenty.

2.4 TRANSFORMACE POSTSOCIALISTICKÝCH MĚST A SPOLEČNOSTI

Výzkum městských hnutí se v minulosti soustředil především na situaci na Západě. Jiná situace ale nastala v zemích, které byly součástí sovětského bloku. Vliv na podobu občanské společnosti v tomto regionu má odlišný historický vývoj a pozdější plná demokratizace společnosti, ale také institucionální dědictví, které ve společnosti zůstalo. Pro účely této diplomové práce je stěžejní především vývoj ve státech střední a východní Evropy od 90. let. V tomto období země na jednu stranu demokratizovaly své procesy, zároveň také přejímaly trendy, které ve městech a společnosti na Západě probíhaly nepřerušeně v druhé polovině 20. století. Kombinace postsocialistické

minulosti, snaha vyrovnat se liberálním demokratickým státům a otevřenost celosvětovým fenoménům ovlivnila specifickou podobu občanské společnosti a podobu městských hnutí v zemích střední a východní Evropy. V této kapitole bude pro lepší pochopení kontextu vzniku a fungování městských hnutí popsána transformace postsocialistických měst společně s charakteristikou proměny těchto měst a jejich současného stavu. Pochopení transformace měst a společnosti je důležité pro porozumění současné situaci městských hnutí, témat, na něž reagují, a forem, v nichž vystupují.

Zatímco na Západě se v 90. letech 20. století městská hnutí vymezovala především proti globalizaci a rostoucí gentifikaci, postsocialistická města procházela transformací. Sýkora (2001) na příkladu Prahy shrnuje, že po pádu režimu došlo ke třem významným jevům – institucionální deregulaci, privatizaci a liberalizaci cen a nájmu. Společně s tím se měnila vlastnická struktura, využití nemovitostí a veřejných prostor. Musil (1993) popisuje s tím související socio-prostorovou proměnu obyvatelstva, která je spojená s rostoucími rozdíly v příjmech obyvatel a zároveň s diverzifikací cen nemovitostí ve městech. Kvůli tomu původní obyvatelé odcházejí z center měst a byty jsou nahrazeny kanceláři a komerčními objekty. Podle Sýkory (2001) musela postsocialistická města reagovat na rostoucí celosvětovou globalizaci ekonomiky a internacionalizaci měst. Procesem, který je spojený s transformací, bylo nastavení funkční veřejné správy a překonání zažitých přístupů a pořádků. Illner (1999) popisuje, že v období socialismu měly lokální vlády pouze symbolickou funkci a byly závislé na rozhodnutích, která přicházela z centrální úrovně státu. Zájmům státu se podřizovaly zájmy lokalit, stejně jako lokální rozpočty byly součástí státního rozpočtu. Sýkora a Bouzarovski (2012) uvádějí, že v postsocialistických zemích proběhla poměrně rychlá institucionální transformace, jejímž cílem byla institucionální deregulace a obecného snížení státních intervencí. Zároveň říkají, že ostatní formy transformace měly dlouhodobější trvání. Jedná se o střednědobou sociální transformaci a dlouhotrvající urbánní transformaci. Tedy, i když zákony a opatření přišly poměrně záhy po změně režimu, sociální proměna v rámci těchto institucí a obecně sociální proměna společnosti trvala mnohem déle. Jedním z dopadů může být nedůvěra společnosti v politiky či nižší zájem občanů o politické dění.

Důvodů k nedůvěře občanů v politickou reprezentaci může existovat několik. Podle Bituškové (2015) je z pohledu veřejnosti a hnutí problematický neprofesionální přístup politiků a lokálních autorit. Politici jsou často vůči občanským aktivitám nedůvěřiví, odmítají s veřejností komunikovat a zároveň se občas nechtějí postavit za aktivity hnutí a občanů. Tím podle Bituškové vysílají politici negativní signál veřejnosti, což může posílit negativní postoj veřejnosti k hnutím. Domaradzsa a Wijkström (2016) jako jeden z důvodů problematického vztahu hnutí a politiků uvádějí, že se politici snaží spíše zachovat status quo. Zároveň politikům připadají členové hnutí málo zkušení

a vzdělání na to, aby se mohli účastnit rozhodovacích procesů. V souvislosti s nedůvěrou občanů a hnutí k politikům podle Lindqvist (2015) souvisí také fakt, že ne všude se podařilo nastavit fungující veřejnou správu bez korupce. Obecně zde podle ní panuje nedůvěra v politické instituce a skepse v to, že by politici nebo státní úředníci mohli přinést reálnou změnu. Proto občané a hnutí nemají důvěru v politické instituce a snaží se hledat nepolitická řešení svých problémů (Sládek 2015). Právě „nepolitičnost“ ve smyslu neexistující vazby na velkou stranickou politiku zaručuje podle Sládka hnutím, ale i stranám, důvěru občanů.

Jedním ze znaků postsocialistické společnosti je podle Jacobsson (2015) atomizace jedinců, kteří se snaží problémy řešit individuálně, posilovány jsou rodinné a přátelské vazby na úkor kolektivních. Müller (2008) uvádí, že se v těchto zemích jedná o krizi důvěry jedinců vycházející z nedostatku občanského sebevědomí, nedůvěry v druhé a v instituce. Nižší občanská participace je podle Jacobsson spojena s tím, že v době socialismu byla angažovanost povinná a vynucovaná státem a dobrovolná participace neexistovala. Součástí nově získané svobody je pro mnohé svoboda konečně neparticipovat (Rose 1995). Zároveň Babajanian (2005) uvádí, že byla v těchto zemích státem v souvislosti s politickými rozhodnutími požadována občanská pasivita, která vedla k nezájmu o veřejné dění a spoléhání se na vyšší rozhodnutí. Bitušíková (2015) také uvádí významný vliv generační proměny, kdy v současnosti dospěli jedinci, kteří se narodili nebo prožili převážnou část života v demokracii a jejich zkušenost se socialismem je minimální. I když si tyto jedinci v sobě nesou dědictví předchozích generací, sami nemají zkušenost se socialismem a jsou ve svých aktivitách a rozhodnutích radikálnější, zkušenější, smělejší a informovanější.

Kromě sociální a politické proměny došlo v regionu i k ekonomické proměně, kdy se neoliberalizace stala zásadním procesem po změně režimu. Sýkora (2001) popisuje na příkladu Prahy, že stát a společnost v 90. letech odmítaly plánování. Upřednostněn byl okamžitý ekonomický růst ve víře, že neoliberalismus je nejvhodnější strategií. Důsledkem toho ale nově vzniklé samosprávy obcí bojovaly s nedostatkem financí pro výkon přidělených kompetencí (Bitušíková 2015). Musely se tedy spojit s dalšími subjekty – investory či obchodními společnostmi, které jim přinesly potřebný kapitál, ale na druhou stranu znejistily veřejnost, která lokální vlády podezřívala z neprůhlednosti a korupce. V případě Česka došlo na počátku 90. let k fragmentaci obcí (Illner 1999). Podle Illnera mnoho nově vzniklých obcí není dostatečně velkých na to, aby ekonomicky zvládaly plnit své kompetence. Zároveň Illner uvádí, že v těchto malých obcích většinou neexistuje dostatečně pluralitní politický systém a lokální vlády tíhnou ke klientelismu a vládnutí vlivných osobností či rodin. Sýkora (2001) také uvádí, že ekonomický růst byl v období transformace upřednostňován před ochranou životního prostředí či sociální spravedlností ve městech. Důsledkem toho podle Sýkory v Praze dlouhou dobu neexistovaly územní a regulační plány nebo pravidla pro schvalování

velkých stavebních záměrů v Praze. Dalším důsledkem je, že z debat o plánování a rozvoji města je často vyloučena odborná i laická veřejnost.

I přesto, že jednotlivé fáze transformace probíhaly v postsocialistických zemích s různou intenzitou a dobou trvání, jejich základní principy se odehrály ve většině zemí. Situaci v postsocialistických zemích ale nelze jednoduše generalizovat, protože se napříč státy liší – v některých státech zůstala vláda poměrně autoritářská a aktivismus zespoda má pro občany pouze velmi limitované možnosti (Clément 2015). Budování občanské společnosti se stalo v mnoha zemích stěžejním bodem nově vytvářených politik a za více než dvacetileté transformační období lze v jiných státech formy participace srovnat se situací v západních zemích (Jacobsson 2015). Právě vývoj ve městech a proměny občanské společnosti v postsocialistických zemích velmi ovlivnily to, jakými tématy se městská hnutí zabývají a proti komu vystupují. V tomto kontextu pak vznikají specifické podoby městských hnutí.

2.5 MĚSTSKÁ HNUTÍ V ČESKU

Městská hnutí a občanské aktivity v postsocialistických zemích se od západních zemí liší svou formou, organizací, tématy či zvolenými aktivitami (Jacobsson 2015). V českém kontextu byla městská hnutí studována jako součást výzkumu sociálních hnutí, v rámci tématu občanské aktivity ve vztahu k politické a občanské participaci, komunální politice apod. Ucelenější a podrobnější výzkum městských hnutí u nás zatím neproběhl. Jedním z možných vysvětlení je, že byla městská hnutí řazena pod sociální hnutí nebo protože se u nás příliš nevyskytovala. V posledních několika letech je ale aktivita městských hnutí možná kvůli zájmu médií větší. V následující kapitole bude stručně představen vývoj sociálních hnutí v Česku a zároveň několik studií, které se tomuto tématu v nedávné době věnovaly nebo věnují.

Podle Jacobsson (2015), která se výzkumu městských hnutí v regionu střední a východní Evropy věnuje, je současná podoba hnutí ovlivněna jak socialistickou minulostí, bouřlivým transformačním obdobím 90. let, ale i probíhajícími globálními vlivy. Mezi současnými městskými hnutími v regionu střední a východní Evropy lze podle Jacobsson identifikovat širokou paletu různých typů hnutí – reformované organizace socialistické éry, nevládní neziskové organizace západního stylu, lokální hnutí a také spontánnější a širší mobilizaci občanů přes sociální média a internet. Podle Navrátila a Pospíšila (2012) se po obnovení demokracie v 90. letech v Česku nejprve objevovaly národní protesty, které pořádaly odbory. Byly většinou zaštitěné sociální demokracií, komunistickou stranou nebo mládežnickými organizacemi. Císař (2008) uvádí, že v této době se nejčastěji objevovala stará aktivistická hnutí, typu odborů a zájmových organizací, orientující se především na materialistické

cíle. Jejich častou aktivitou byly protesty, které jednorázově zmobilizovaly velkou část členů. Po roce 2000 se podle Navrátila a Pospíšila začaly v případě sociálních hnutí projevovat globalizační trendy. Převládají stále spíše odborová hnutí, ale začínají se více zapojovat i neformální organizace. Císař (2008) tato hnutí identifikuje s novými sociálními hnutími, jelikož se původně materialistické cíle proměnily především na požadavek kvality života a na dříve marginalizovaná témata – hnutí se zabývají tématy jako jsou menšiny, životní prostředí, genderová rovnost, ale také ekonomická efektivnost a rozhodování politiků. Podle Giddense (2013) jsou nová sociální hnutí důsledkem zájmu nastupujících generací o kvalitu života a kvalitní životní prostředí. Hnutí více využívají přímou akci, ale klesá spolupráce mezi hnutími. U nových sociálních hnutí také roste jejich nezávislost na státu (Neveu 1996, cit v Barša a Císař 2004).

V roce 2000 se v Praze konaly velké protesty proti zasedání Mezinárodního měnového fondu. Protiglobalizační protesty byly z velké části organizovány zahraničními aktivisty (Navrátil a Pospíšil 2012). Císař (2008) uvádí ještě dva další typy hnutí, které se kromě odborářů a zástupců nového aktivismu v Česku objevují. Jedná se o zástupce radikálního aktivismu a příležitostné aktivisty. Anarchistický aktivismus se vyznačuje kritikou současného stavu společnosti a požadavkem na její radikální proměnu. Tato hnutí jsou v Česku podle Císaře pouze subkulturní a snaží se oslovit pouze alternativní segment společnosti. Nejrozšířenější formou českého aktivismu je podle Císaře příležitostný sebeorganizační aktivismus. Ten vzniká bez nutnosti vytvářet trvalé hnutí a projevuje se formou jednorázových kampaní, petic a demonstrací. Zástupci nových hnutí a příležitostného aktivismu pak odpovídají podobám městských hnutí v českém kontextu, kdy městská hnutí mohou vzniknout jako příležitostný aktivismus občanů a formalizovat se do podoby hnutí. V určité omezené míře jsou i anarchistická hnutí zástupci městských hnutí v případě, kdy představují zájem určité alternativní skupiny o prostor, např. formou squattingu, více Pixová (2013).

Výše uvedené výzkumy se zabývaly sociálními hnutími, jejichž aktivita je měřena na základě protestních akcí. Městský aktivismus v postsocialistickém kontextu se ale vyznačuje jinými parametry. Podle Jacobsson (2015) se jedná častěji o aktivismus menšího měřítka. Typické jsou podle ní spíše umírněnější aktivity spojené s kulturními událostmi, humornými a recesistickými protesty, které se snaží respektovat odkaz disidentů jako je Václav Havel či Adam Michnik. Tento aktivismus menšího měřítka je v rámci postsocialistických států využíván často také kvůli tomu, že umožňuje jednoduše vidět dosažené a okamžité výsledky. Na rozdíl od obecnějšího typu aktivismu, kdy jsou výsledky viditelné až v dlouhodobější časové perspektivě a někdy jsou i poměrně těžko měřitelné (Bitušíková 2015).

Sládek (2015) se ve své disertační práci konstatuje, že se mu v rámci jeho výzkumu nepodařilo identifikovat v Česku hnutí, která by odpovídala Castellsovu odkazu městského sociálního hnutí, protože čeští městští aktivisté „nemají snahu měnit pravidla“ (Sládek 2015, s. 80). Přesto uvádí, že česká hnutí místo orientace na masivní protesty upřednostňují profesionalizovaný individualismus. Čeští aktivisté podle Sládka chtějí spíše zaujmout nápadem než masivní účastí lidí. Zatímco v zahraničí se hnutí snaží politicky profilovat, česká hnutí se snaží o nepolitičnost ve smyslu hledání řešení mimo politické strany. Sládek zmiňuje, že to ale může být také součástí jejich strategie, aby si spoluprací s jednou stranou neuzavřela cestu k ostatním stranám. Internet je podle Sládka pouze okrajovou formou v jednání hnutí, která nemá větší dopad. Sice vede ke snížení nákladů aktivistů a zjednodušení aktivity, kdy nemusí občany informovat o událostech např. letáky, na druhou stranu nemá internet větší vliv na politiku a nenahradí jiné formy aktivit hnutí.

V současné době provádí výzkum na téma českých městských hnutí Michaela Pixová (2017), která zkoumá situaci v několika městech v Česku včetně Prahy. Podle Pixové se městská hnutí v Česku začala objevovat až po roce 2010 a jsou typická především tím, že oproti zahraničním příkladům se více zajímají o územní plánování a fyzickou podobu veřejných prostor. Naopak méně se věnují otázce sociálního bydlení³. Častými členy městských hnutí jsou podle Pixové architekti, historici nebo sociální vědci. Pixová častou přítomnost architektů zdůvodňuje tím, že mají ve městech omezený přístup k veřejným zakázkám, a proto se mohou prostřednictvím hnutí realizovat. Výzkum Pixové stále probíhá, proto jeho předběžné výsledky používám spíše pro ilustraci kontextu výzkumu a ukázkou aktuálnosti. Zároveň Pixová porovnává situaci v různě velkých městech v různých částech Česka, tudíž je možné, že např. v Ostravě budou mít hnutí a témata jinou podobu, než tomu bude v Praze.

Česká hnutí prošla od 90. let proměnou od starých odborářských hnutí po dnešní rozmanité podoby – zástupce nových sociálních hnutí a příležitostný aktivismus. Na rozdíl od zahraničí, kde jsou městská hnutí často typická masivními protesty, v Česku a postsocialistických státech je využíván spíše umírněnější aktivismus s prvky recese. Důraz je na zajímavé nápady, ale také hledání řešení mimo politické strany. Obecně lze říci, že v českém kontextu jsou více popsána sociální hnutí. Pro analýzu využiji především poznatky českého výzkumu sociálních hnutí a zahraničního výzkumu městských hnutí.

³ Např. brněnské hnutí Žít Brno, které se dostalo do zastupitelstva města, se otázkou sociálního bydlení ve vztahu k vyloučeným vrstvám společnosti věnuje. Zastupitelé zahájili projekt, v rámci něhož bude vylosovaným rodinám nabídnuto bydlení napříč městem (Čápková 2016).

2.6 TYPY A FUNGOVÁNÍ MĚSTSKÝCH HNUTÍ

Nelze popsat univerzální typ městského hnutí. Sládek (2015) uvádí, že by cílem studie hnutí nemělo být konstruovat typického aktivistu, ale spíše popsat, jaká situace je. V následující části představím několik základních typologií hnutí, která se vyskytují v současné literatuře. Důvodem této typologizace je především ukázat, jaké konkrétní formy městská hnutí mohou nabývat na základě různých kritérií a jaké dopady mají tyto vlastnosti na jejich aktivitu a úspěšnost jednání. Mezi nejdůležitější parametry patří především konkrétnost jejich cílů a požadavků, velikost územní jednotky, v níž působí, vztah hnutí k lokalitě, profesionalizace aktivit a formy hnutí či vztah s politickou reprezentací.

Green a Haines (2002) uvádí obecnou typologii hnutí založenou na kombinaci několika parametrů – především vznik, struktura a typ členství. Prvním typem jsou **formální** hnutí, typická hierarchickou pevnou strukturou a kulturou podobné manažerské. Může se jednat např. o odborové organizace nebo mezinárodní či národní neziskové organizace. Tato hnutí mají stanoveny dlouhodobé vize a cíle, které průběžně hodnotí a analyzují. Díky pevné struktuře a dlouhodobému fungování mají u veřejnosti dobré jméno a jsou pro ni důvěryhodnější. Zabývají se především obecnějšími problémy a větším regionem a stávají se zastřešující organizací pro menší a lokální skupiny. Jako protipól vymezují **neformální** skupiny, které jsou člensky menší a anonymnější, např. sousedské asociace. Neformální hnutí jsou charakteristická jednoduchou strukturou a dobrovolným členstvím. Pospolu drží členy především vztah k lokalitě a pocit sounáležitosti a identifikace s konkrétními problémy. Podobné vymezení pak představuje Bělohoubek (2005), který formální organizace označuje jako **institucionalizované** a zdůrazňuje jejich byrokratickou strukturu a chování, které je občas spojováno s obchodními korporacemi – např. zvýšená arogance nebo necitlivost k lokálním problémům. Neformální organizace nazývá **organické**, jsou typické organizací zdola a zájmem o lokální problémy, které vznikají uvnitř komunit. Tyto organické skupiny pak uvádí jako paralelu ke *grassroots movements* (lokálním hnutím), která se objevují v zahraniční literatuře a odkazují na Castellese.

Podobné dělení přináší také Fitzgerald (1991), který skupiny pojmenovává na základě jejich vztahu k místní komunitě a sounáležitosti se sociální třídou. V tabulce 4 je představena základní typologie ve vztahu k těmto dvěma parametrům. Fitzgerald popisuje komunitou definované hnutí (community-defined), jehož členové se silně identifikují s lokalitou a místními obyvateli. Druhým typem je na komunitě založené hnutí (community-based), které se původně zaktivizovalo kolem lokálního tématu, ale postupně se přeorientovalo na obecnější problémy a zájem o moc.

Tabulka 4: Typologie sociálních hnutí

uvědomění sociální třídy	uvědomění komunity		
		<i>nízké</i>	<i>vysoké</i>
	<i>nízké</i>	soutěž jednotlivců	komunitou definované hnutí
	<i>vysoké</i>	třídní boj	na komunitě založené hnutí

Zdroj: Fitzgerald 1991, s. 120

Městská hnutí operují na různě velkých územních jednotkách. Buď jsou založena přímo na konkrétní lokalitě či čtvrti nebo se snaží působit na úrovni celého města. Clément (2015) popisuje, že oproti celoměstským hnutím mají lokální hnutí egoističtější cíle a konkrétnější zájmy. Naopak celoměstská hnutí se snaží řešit problémy na obecní úrovni, předcházet jejich vzniku a zasahovat přímo do koncepcí a zákonů. Přesto je podle Clément stěžejní role lokálních hnutí, která společnost mobilizují na základě primárních impulsů a působí jako základna pro akci občanů. Celoměstská hnutí jsou pak podle Clément významná pro propojení lokálních hnutí mezi sebou, ale i s veřejností. Jun (2012) argumentuje, že je velmi náročné vytvořit celoměstské hnutí, protože je těžké budovat celoměstskou identitu. Dále říká, že většina lokálních cílů se neshoduje s městskými. Přesto hodnotí Jun stejně jako Clément významnou roli celoměstského hnutí jako propojovací organizace.

Výše uvedené typologie ukazují dva hlavní typy hnutí – formální a neformální. Tyto dva typy se liší v tom, jak se hnutí formují, jaký význam pro ně má velikost lokality a jak specifické a konkrétní jsou jejich cíle. Neformální hnutí vznikají spontánně a řeší konkrétní problémy, které vycházejí přímo z lokality. Mají volnější strukturu a jsou schopna lépe reagovat na konkrétní problémy místních občanů. Otázka je, zda budou jejich aktivity z pohledu veřejnosti důvěryhodnější, protože v tom se předchozí teoretické poznatky rozcházejí. Green a Haines (2002) říkají, že formální hnutí vzbuzují u občanů větší důvěru. Naopak lokální hnutí mohou se svými egoisticky orientovanými cíli být pro část občanů důvěryhodnější, protože reagují na jejich konkrétní požadavky, které v rámci lokality mohou sdílet. Druhým typem jsou formální hnutí. Ta jsou charakteristická vyšší mírou profesionalizace a institucionalizace. Formální hnutí řeší problémy na koncepční úrovni, snaží se zaměřit i na důvody, které ke vzniku problému vedou. K této profesionalizované formě se některá neformální hnutí postupně dopracují tím, že přenesou svou působnost a zájem vně hranice konkrétní lokality a budou problém řešit v širším okolí, v regionu či na státní úrovni. Lokální hnutí tvoří důležitou akční jednotku vycházející přímo z potřeb konkrétních obyvatel (Clément 2015). Celoměstská hnutí mají zase značný význam pro propojování hnutí a pro předávání zkušeností a učení mezi více a méně zkušenými hnutími. Formální a neformální hnutí chápou jako navzájem se doplňující. Pro účely analytické části práce a dalšího zobecnění bude použito dělení podle

Fitzgeralda (1991), protože nejlépe popisuje dva hlavní proudy hnutí a zároveň je vhodně propojuje s významem místa a komunity.

Městská hnutí, která odpovídají Castellsově (1983) popisu městských hnutí, byla nejčastěji tvořena především nekvalifikovanými dělníky, zástupci střední třídy v rezidenčních čtvrtích nebo vzdělanějšími lidmi, studeny či maloobchodníky v tématech týkajících se ochrany historických center měst. Dnešní studie ukazují, že se struktura aktivních lidí mění. Podle výzkumu Clément (2015) jsou členy hnutí vzdělaní představitelé střední a vyšší třídy se zájmem o politické dění a funkční veřejné procesy. Brady a kol. (1995) uvádějí tři hlavní typy faktorů, které vedou k participaci lidí v politice. Jsou jimi individuální předpoklady jedince, jeho motivace a sociální síť. Toto jsou důvody, které jedince často vedou k tomu, že se stanou členy hnutí. Aidukaitė (2015) zdůrazňuje právě význam motivace pro fungování hnutí. Ta pomáhá členům k tomu, aby se ve svých rozhodnutích a činech nebáli riskovat a byli odolní vůči okolním vlivům. Motivace může být na jednu stranu tvořena vlastní závazkem a snahou o dobro komunity. Na druhou stranu může vznikat i materiální nebo nemateriální odměnou, která samotnou aktivitou vzniká.

Podle Dreiera (2004) hraje významnou roli pro úspěch a směřování hnutí jeho vůdčí osobnost, která je důležitým hnacím motorem hnutí. Vůdce rozhoduje o tom, jakými tématy se bude hnutí zabývat, jaké aktivity k tomu využije, s jakými subjekty bude hnutí jednat či spolupracovat. Vůdce zároveň stojí u vzniku hnutí a jeho pozdějšího formování. Aidukaitė (2016) uvádí, že hlavní představitelé hnutí často pracují v manažerských pozicích i v profesním životě a ve hnutí mohou své pracovní zkušenosti a dovednosti využít. Lindqvist (2015) dodává, že členové hnutí mají často zkušenosti s občanskou aktivitou z jiných evropských měst, konkrétně s anarchistickými protesty či squatováním. Nicméně zástupci městských hnutí většinou nemají vlastní zkušenost s členstvím v politických stranách či odborech. Clément (2015) dodává podobný argument, že v některých případech neměly vůdčí osobnosti zkušenosti s aktivismem a politikou předtím, než se rozhodli zapojit do městského hnutí. V kontextu střední a východní Evropy lze tedy shrnout, že členy městských hnutí jsou nejčastěji zástupci střední a vyšší třídy, často bez politické zkušenosti, ale vliv může hrát jejich zkušenost s aktivismem v zahraničí. Lze předpokládat, že podobná bude struktura členů městských hnutí i v českém případě, protože zkušenost napříč regionem se zdá velmi podobná.

Důležitý je vztah městských hnutí s politickou reprezentací, kterou hnutí nejčastěji konfrontují se svými požadavky. Mayer (2006) zmiňuje, že od dob Castellse se proměnil vztah městských hnutí a politiků. Původně byli politici přímými oponenty hnutí a jejich vztah byl jasně vymezený. V dnešní

době je vztah politiků a hnutí komplikovanější a často spolu mohou i spolupracovat. Wharf a Clague (1997) identifikují pět postojů, které hnutí vůči politikům a státu zauímají. Jsou to:

- agent státu – zprostředkovatel politických rozhodnutí, která nekriticky naplňuje a představuje veřejnosti,
- partner a poradce – je kritičtější než agent, ale snaží se stát podporovat,
- bojovník – je kritický vůči státu, kterého považuje za nepřítele,
- vyzyvatel – využitím kampaní a protestů se snaží státu představit svoje hodnoty a cíle a chce, aby je stát přijal za své,
- nezávislý na státu – hnutí na principu charit.

Pro hnutí jsou důležitá spojení, která si ve městě vytvářejí. Pro malá hnutí je spolupráce s ostatními aktéry stěžejní, protože ne vždy mají kapacitu řešit vše pouze v omezeném počtu členů. Vazby vznikají účastí na společných akcích, ale i dalších neformálních setkáních, kde členové mohou sdílet své obavy a problémy, ale i vlastní vize (Clément 2015). Vznikají tak sítě vztahů a členové získávají cenné kontakty. Zároveň se hnutí zajímají o další témata a získávají sebedůvěru v tom, co dělají. Někdy se hnutí musí kvůli budování kontaktů a sítí podílet na akcích, které pro něj nejsou prioritní, ale přesto má právě vzniklý kontakt nebo síť pro hnutí velký význam (Bitušíková 2015). To potvrzuje Granovetter (1983), který zdůrazňuje vliv sítí na fungování a dynamiku hnutí. Význam mají silné vazby, jako jsou přátelé a přímí podporovatelé, které hnutí poskytují podporu. Důležité jsou ale i slabé vazby, které zajišťují informovanost o tématech a propojení mezi hnutími navzájem. Dlouhodobější propojení hnutí se ale často ukazuje jako problematické. I když v určitých případech společné téma dokázalo spojit i dříve nespolupracující hnutí, jednalo se často o jednorázovou spolupráci s motivací většího dobra. V dlouhodobější perspektivě se ale nepodařilo se vytvořit funkční spojení, protože se hnutí rozcházela v radikalitě a cílech (Novy, Colomb 2013). Budování sítí někdy může být další z aktivit, kterou hnutí vědomě provádí pro lepší orientaci v lokalitě i mimo ni, ale zároveň tím řeší i svou omezenou kapacitu věnovat se tématu podrobně.

Městská hnutí mohou nabývat různých podob v závislosti na délce jejich fungování a požadavcích, které vůči ostatním aktérům mají. Klíčová je míra jejich profesionalizace, která většinou přichází se zobecněním témat a problémů, kterými se hnutí zabývá. Některá hnutí ale profesionalizaci odmítají a zůstává jejich neformální a spontánní podoba, která lépe postihuje problémy občanů konkrétní lokality. Přesto mají celoměstská hnutí velký význam v propojování lokálních hnutí. Kromě formy hnutí se také mění vztahy s politiky, které byly v počátečních fázích vývoje hnutí spíše protichůdné. Dnes ale mohou fungovat i nezávisle na politicích či s nimi na řešení problémů spolupracovat. Obecně je pro hnutí důležité budování kontaktů jak s politiky, tak i s ostatními hnutími a dalšími subjekty v lokalitě i mimo ni. Díky tomu hnutí získávají důležité informace, kontakty, ale i znalosti, jak ve svých aktivitách úspěšněji pokračovat.

3 METODICKÁ ČÁST PRÁCE

3.1 CÍL PRÁCE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Základním tématem práce jsou městská hnutí v českém kontextu. Městská hnutí jsou jedním z projevů občanské společnosti, který u nás nebyl zatím příliš zkoumán. Cílem této práce je zjistit, jak městská hnutí v českém kontextu vznikají a fungují. Dále kolem jakých témat se městská hnutí formují a jaké jsou jejich vazby s ostatními aktéry územního rozvoje v městském prostředí. Stanovila jsem následující hlavní a dílčí výzkumné otázky práce:

Jak funguje občanská společnost na území Prahy z pohledu městských hnutí?

- ***Jak vznikají městská hnutí v Praze a jakými tématy se zabývají?***
- ***Jak městská hnutí fungují?***
- ***Jaké jsou vztahy s ostatními aktéry územního rozvoje?***

Výzkumné otázky jsem vymezila záměrně obecně a široce. Tato volba mi umožní věnovat se různým aspektům, které městská hnutí ovlivňují. Vznikne základní charakteristika městských hnutí v českém prostředí, jejíž dílčí aspekty bude možné v budoucnosti blíže rozvíjet.

3.2 VOLBA VÝZKUMNÉ METODY

Pro výzkum jsem zvolila kvalitativní metody, a to především s ohledem na charakter zkoumaného fenoménu. Aktivita občanské společnosti je ve výzkumech často měřena volební účastí a volebním chováním občanů. Tyto ukazatele ale zohledňují jenom určitý typ angažovanosti občanů (Sládek 2015). Občanská aktivita z pohledu městských hnutí je pak v rámci územních jednotek měřena počtem členů nebo počtem hnutí (Bitušíková 2015). Podobně Jacobsson (2015) uvádí, že se výzkumy občanské angažovanosti zaměřují především na protestní aktivity, ale jsou vynechány další každodenní činnosti hnutí a jejich členů. Aktivita občanů a jejich zapojení do hnutí je značně variabilní, nedá se měřit pouze číselnými údaji. Kvalitativní analýza aktivit občanů je důležitá také proto, že se zde aktivita veřejnosti může projevovat jinak než na Západě. Bitušíková (2015) uvádí, že je v postsocialistických zemích poměrně nízká volební účast, která bývá často využívána jako argument nízké občanské angažovanosti. Měříme-li ale zapojení občanů v dobrovolnických a volnočasových organizacích, je aktivita veřejnosti poměrně vysoká. Souhlasím tedy se Sládkem (2015), který doporučuje provést kvalitativní výzkum hnutí a jejich aktivit a cílů, aby byla popsána podstata těchto hnutí v českém i postsocialistickém kontextu. To je jeden z hlavních důvodů, proč jsem se v této diplomové práci rozhodla využít kvalitativní metody.

Volba vhodného přístupu je spojena s formulací výzkumných otázek a cílů práce. Mezi výhody kvalitativních metod patří to, že se snaží popsat a vysvětlit příčinu zkoumaného jevu, o kterém toho ještě příliš nevíme nebo ukázat nové souvislosti a perspektivy jevů a fenoménů ve společnosti (Strauss, Corbin 1999). Kvalitativní výzkum se zabývá novými trendy a tématy, která ještě nebyla podrobně zkoumána. Fenomén je zkoumán v jeho přirozeném prostředí tak, aby byly co nejlépe a nejvíce do hloubky prozkoumány souvislosti a vztahy. Cílem výzkumu není testovat teorii, ale tvořit ji a budovat (Bryman 2012). Místo reprezentativního vzorku populace je kladen důraz na kompletní a úplný výběr klíčových osob. Jsou upřednostněny měkké metody měření, které se zkoumají hodnoty, významy a názory (Harboe 2011). Kvalitativní metody snižují šanci nezohlednění vlivu určitého fenoménu. To může nastat u použití kvantitativních metod, kde se výzkumník soustřeďuje pouze na vybranou teorii a její testování, ne na její rozvoj (Hendl 2012).

Přes výše uvedené výhody má volba kvalitativních metod jistá rizika a nedostatky. Nejvýznamnějším z nich je obtížné zobecnění závěrů na celou populaci, protože většinou výsledky charakterizují fenomén v určité malé části populace nebo lokalitě. Nárůst ve využívání internetu a sociálních sítí může působit opačně – aktéři se mohou velmi jednoduše učit od ostatních a kopírovat jejich postupy. Proto kvalitativní výzkum může objektivněji popisovat současnou společnost a její fenomény. Další kritika kvalitativních metod je, že výzkumník má menší odstup, než je tomu v případě kvantitativního výzkumu (Hendl 2012). V rámci výzkumu jsem se snažila zachovat maximální nestrannost a neangažovanost. V rámci cílů výzkumu se snažím charakterizovat situaci městských hnutí v Praze. Volba kvalitativních metod se mi jevila uchopitelná a dostatečně podrobná pro postihnout fenomén městských hnutí. Pro výběr vzorku jsem zvolila případovou studii, konkrétní data jsem získala metodou polostrukturovaných rozhovorů.

Případová studie

Pro zkoumání fenoménu městských hnutí jsem zvolila případovou studii. Základem případové studie je studium fenoménu v jeho přirozeném mikroprostředí s konkrétními vazbami na přirozené aktéry a probíhajícími procesy (Yin 2003). Cílem případové studie je především rozšířit a zobecnit stávající nebo vznikající teorie, ne počítat frekvence výskytu jevu. Teorie je v tomto případě zušlechťována a rozšiřována (Klandermans, Staggenborg 2002). Na zkoumaný fenomén je v rámci případové studie pohlíženo z různých úhlů pohledu, jsou zohledněny jak konkrétní vztahy uvnitř lokality nebo prostředí, ale i vnější jevy, které fenomén významně ovlivňují. Zároveň jsou ukazovány případy, za jakých podmínek zkoumaný fenomén funguje. V rámci studie dochází ke kombinovanému sběru dat různých forem a zdrojů, využity mohou být jak kvalitativní, tak

kvantitativní zdroje dat, aby došlo k holistické a komplexní analýze případu (Klandermans, Staggenborg 2002).

Výběr případové studie jako výzkumného přístupu s sebou nese určité nedostatky. Existují přístupy, které se snaží tyto nedostatky eliminovat. Pro zajištění větší objektivity a vnitřní validity studie je vhodnější využít např. vícenásobnou případovou studii, kdy je několik případů porovnáváno a na základě srovnání je tvořena jedna společná teorie (Yin 2003). Tento druh výzkumu přistupuje k případům obecněji, ale také ukazuje pestrost jednotlivých příkladů a procesů. Zároveň je možné ovlivnit výběr příkladů, zda se bude jednat o typické zástupce jevu nebo jeho extrémní či kritickou podobu (Klandermans, Staggenborg 2002).

Na základě charakteru výzkumu jsem zvolila případovou studii jedné lokality, v níž porovnávám několik konkrétní případů. Jedná se spíše o typické zástupce fenoménu. Cílem bude popsat prostředí a jevy v tomto konkrétním případě a zobecnit situaci na příklad celé Prahy a české společnosti. Využijeme-li Hendlovu (2012) typologii, bude se jednat o případovou studii událostí, rolí a vztahů, která na případu konkrétních událostí vhodně kombinuje studium sociálních skupin a jejich vztahů s institucemi, organizacemi a jinými aktéry, které v lokalitě působí.

Polostrukturované rozhovory

Ke konkrétnímu sběru dat jsem využila polostrukturované rozhovory, které kombinují přednosti strukturovaných a volných rozhovorů. Polostrukturované rozhovory sledují konkrétní strukturu a témata rozhovoru, které jsou pro výzkum klíčová. Zároveň dávají výzkumníkovi volnost strukturu během rozhovoru upravovat a přizpůsobovat novým skutečnostem, ale i osobnosti respondenta. Zvolená metoda umožní zaměřit se na kontext prohlášení a motivace jedinců, jejich domněnky a konkrétní postoje, které mohou být u jiných použitých metod zavádějící. Touto formou je možné zkoumat dlouhodobější vývoj hnutí a rozdílnost individuálních a kolektivních vizí a očekávání jedinců (Klandermans, Staggenborg 2002).

Nevýhodou zvolené metody může být, že na rozdíl od strukturovaného rozhovoru je obtížnější kódování, protože vznikají nové kódy a kategorie a hůře se zpracovává větší vzorek respondentů (Reichel 2009). I přes zmíněná rizika považuji tento typ sběru dat jako nejvhodnější, s ohledem na to, že kvůli zvolenému výběru aktérů a různé míře jejich zapojení a vztahu k lokalitě, nebudou všechna témata relevantní pro všechny respondenty. Zároveň polostrukturovaná forma rozhovorů pomůže k objasnění některých, na prvních pohled nedůležitých, souvislostí a jevů a jejich hlubšímu poznání.

3.3 VÝBĚR LOKALITY A VÝZKUMNÉHO VZORKU

Ve výzkumu jsem se rozhodla zaměřit na městská hnutí na území Prahy. Výzkumu iniciativ zapojujících se do územního rozvoje jsem se věnovala již ve své bakalářské práci „Význam občanských iniciativ na rozvoji města – případová studie nádraží Vyšehrad“. V bakalářské práci jsem se zaměřila na možnosti zapojení iniciativ do stavebního řízení a vztah iniciativ s dalšími aktéry územního rozvoje. Mám tedy základní vhled do organizačních struktur a vztahů, které na úrovni Prahy existují. Zároveň mám osobní znalost města, která je pro studii tohoto typu užitečná. S ohledem na existující výzkumy se mi jevilo dobré provést výzkum ve větším městě. I v zahraničí je tento fenomén zkoumán především ve velkých městech, proto je výběr Prahy vhodný. V Praze také existuje několik příkladů delší dobu fungujících spolků, které se různou měrou zapojují do okolního dění, např. Karlín sobě, Praguewatch, Automat atd.

Na začátku výzkumu se nabízelo několik variant, jak vymezit výzkumnou lokalitu. Zvolila jsem případovou studii městské části, protože záměrem práce je zhodnotit aktivitu městských hnutí v rámci funkční územní jednotky s reálnými vazbami na konkrétní lokální i nelokální aktéry. Proto jsem se rozhodla udělat podrobnou studii jedné městské části, kde působí jedna politická reprezentace, a vybrat si v lokalitě více ukázek toho, jak se městská hnutí zapojují. Při výběru lokality jsem vycházela především z informací z médií a sociálních sítí, kde jsem hledala události a témata, ve kterých byla zapojena městská hnutí. Zároveň jsem vybírala události, které se odehrály v posledních dvou letech. Toto kritérium jsem zvolila kvůli tomu, aby se jednalo o aktuální výzkum, ale také na základě osobní zkušenosti. Je vhodné zaměřit se na nedávné události, které jsou pro oslovené lidi časově blízké a budou si lépe pamatovat okolnosti.

Na základě výše stanovených požadavků jsem pro případovou studii vybrala městskou část Praha 8. Považuji Prahu 8 za vhodný vzorek proto, že se jedná o poměrně rozlehlou a populačně velkou lokalitu, kde se nacházejí různé typy zástavby. Vybraná čtvrť má rozdílnou socioekonomickou strukturu obyvatelstva spojenou s jiným životním stylem – od činžovního a centrálního Karlína, přes Palmovku až po Bohnice a Čimice, kde se nachází velká sídliště, ale také venkovská zástavba. K lokalitě nemám žádný bližší osobní vztah, což na jednu stranu znamenalo, že jsem musela věnovat větší čas rešerši a orientaci v lokálním dění. Na druhou stranu jsem mohla k událostem přistupovat nezaujatě. V Praze 8 jsem vybrala tři nedávné události. Při jejich výběru jsem se snažila zohlednit geografickou pestrost. Každý případ se odehrává v jiné místní části Prahy 8. Jedná se o:

- plánovanou výstavbu ekocentra Trojský les (Bohnice),
- rekonstrukci Libeňského mostu (Libeň),
- prodej a rekonstrukci karlínské Invalidovny (Karlín).

V počáteční fázi výzkumu jsem oslovila klíčová hnutí, která se podle mnou provedené mediální rešerše v jednotlivých tématech nejvíce zapojovala. V následující fázi výzkumu jsem na základě počátečních rozhovorů oslovovala další zapojená hnutí, která problém podpořila nebo ho v určité fázi vývoje řešila. Větší objektivitu jsem se snažila získat oslovením alespoň dvou hnutí ke každému tématu, aby nebyl pohled na téma pouze jednostranný. Zároveň jsem v rámci výzkumu mohla aktivitu jednotlivých hnutí srovnat a zjistit, jak se ve svých aktivitách doplňují nebo si odporují. V závěrečné fázi výzkumu jsem oslovila lokální zastupitele, kteří byli do jednotlivých témat zapojeni na území Prahy 8. Rozhovory se zastupiteli jsem zvolila z důvodu zajištění větší objektivit výzkumu. V některých tématech stojí zastupitelé jako protistrany a zároveň zastupují politickou reprezentaci, na kterou se městská hnutí v lokalitě nejčastěji obrací a s kterou hnutí nejčastěji jednají. Proto byla pro výzkum potřebná i jejich perspektiva.

3.4 SBĚR A ZPRACOVÁNÍ DAT

Na začátku i v průběhu výzkumu jsem prováděla rešerši dokumentů a internetových zdrojů. Jejím cílem bylo nejprve určit lokalitu, poté vybrat aktuální témata na Praze 8 a zároveň identifikovat klíčová hnutí, která se v daných tématech zapojovala. Užitečným zdrojem informací byly zpravodajské servery typu iDNES, Deník nebo Metro a také webové stránky jednotlivých hnutí. Významným zdrojem byly také facebookové stránky jednotlivých hnutí, kde jednotlivé spolky a iniciativy informují o aktuálním vývoji témat. Zároveň je zde možné vidět reakce jejich podporovatelů nebo odpůrců. Rešerše dokumentů byla kromě identifikace aktérů užitečná také pro přípravu na jednotlivé rozhovory, kdy jsem mohla na konkrétní zprávy, dokumenty a názory publikované na internetu v rozhovorech navázat.

V rámci výzkumu bylo provedeno celkem 13 rozhovorů s 16 zapojenými osobami (tabulka 5). V případě tří rozhovorů se jednalo o dvojrozhovor, kde byli přítomni dva zástupci hnutí nebo dva politici. Rozhovory probíhaly v lednu a únoru 2017. Jednalo se o polostrukturované rozhovory, které se zaměřovaly na průběh vybraných témat a konkrétní zapojení jednotlivých hnutí. Zároveň se rozhovory týkaly obecného fungování hnutí, jeho vzniku, témat, kterými se zabývá a dále aktérů, s kterými jedná. Ze strany politiků byla diskutována jejich role v konkrétních tématech, podoby interakce s hnutími i obecná situace městských hnutí v Praze 8. Seznam tematických oblastí pro rozhovory je uveden v příloze 1.

Tabulka 5: Vybraná témata a respondenti z řad městských hnutí a komunálních politiků

Téma	Městské hnutí/ Politická strana	Jméno respondenta	Charakteristika aktéra
Ekocentrum Trojský les	Proti plotu	Petr Kalla	lokální hnutí v Bohnicích, které se zabývá ochranou zeleně a omezením developerské výstavby
	Argumentor	Blanka Jedličková Lucie Vurbsová	webová platforma, která umožňuje lidem vyjádřit svůj názor nebo problém, při velké zájmu lidí tento problém i řeší a medializuje
	Strana zelených (SZ)	Eliška Vejchodská	Zastupitelka za SZ, předsedkyně finančního výboru zastupitelstva Prahy 8
Libeňský most	Libeňský most Nebourat, Nerozšiřovat	Adam Scheinherr Petr Zeman ⁴	iniciativa vzniklá jako reakce na záměr bourání a rekonstrukce Libeňského mostu
	8jinak!	Věra Chmelárová Pavlína Kalandrová	lokální hnutí, které působí v okolí Libně a Palmovky, kromě řešení konkrétních problémů v lokalitě také pořádá kulturní akce a zapojuje se do tvorby místní strategie
	Klub za starou Prahu	Kateřina Bečková	celopražské hnutí s více než stoletou tradicí, zabývá se ochranou památek v Praze a omezením bourání historických staveb
	Corrupt tour	Petr Šourek	cestovní kancelář, která turistům představuje české korupční kauzy
	Osmička sobě/ KDU-ČSL (opoziční strana)	Tomáš Pavlů	lokální politické sdružení založené na nestranících a členech KDU-ČSL
Invalidovna	Iniciativa pro Invalidovnu	Nisan Jazairi	iniciativa, která vznikla jako reakce na plánovaný prodej Invalidovny, snaží se prosadit vlastní záměr využití budovy jako kreativního centra
	Karlín sobě	Marie Foltýnová	lokální hnutí v Karlíně, které řeší konkrétní problémy lokality, ale zároveň pořádá lokální kulturní akce a zapojuje se do rozvoje Karlína
	Strana zelených (koaliční strana)	Petr Vilgus	Místostarosta Prahy 8 (agenda strategický rozvoj, Agenda 21, památková péče ad.)
		Štěpán Klimeš	předseda základní organizace SZ na Praze 8, není zastupitel
Další	Úřad městské části Praha 8	Iva Hájková	Koordinátorka Místní agendy 21 na území Prahy 8

Zdroj: vlastní zpracování

Poznámka: šedě zvýraznění aktéři jsou lokální politici a úředníci, aktéři bez zvýraznění jsou zástupci zapojených hnutí. Respondenti jsou přiřazeni k tématu, kvůli němuž byli původně osloveni. V průběhu rozhovorů se zvláště politici vyjadřovali i k ostatním tématům.

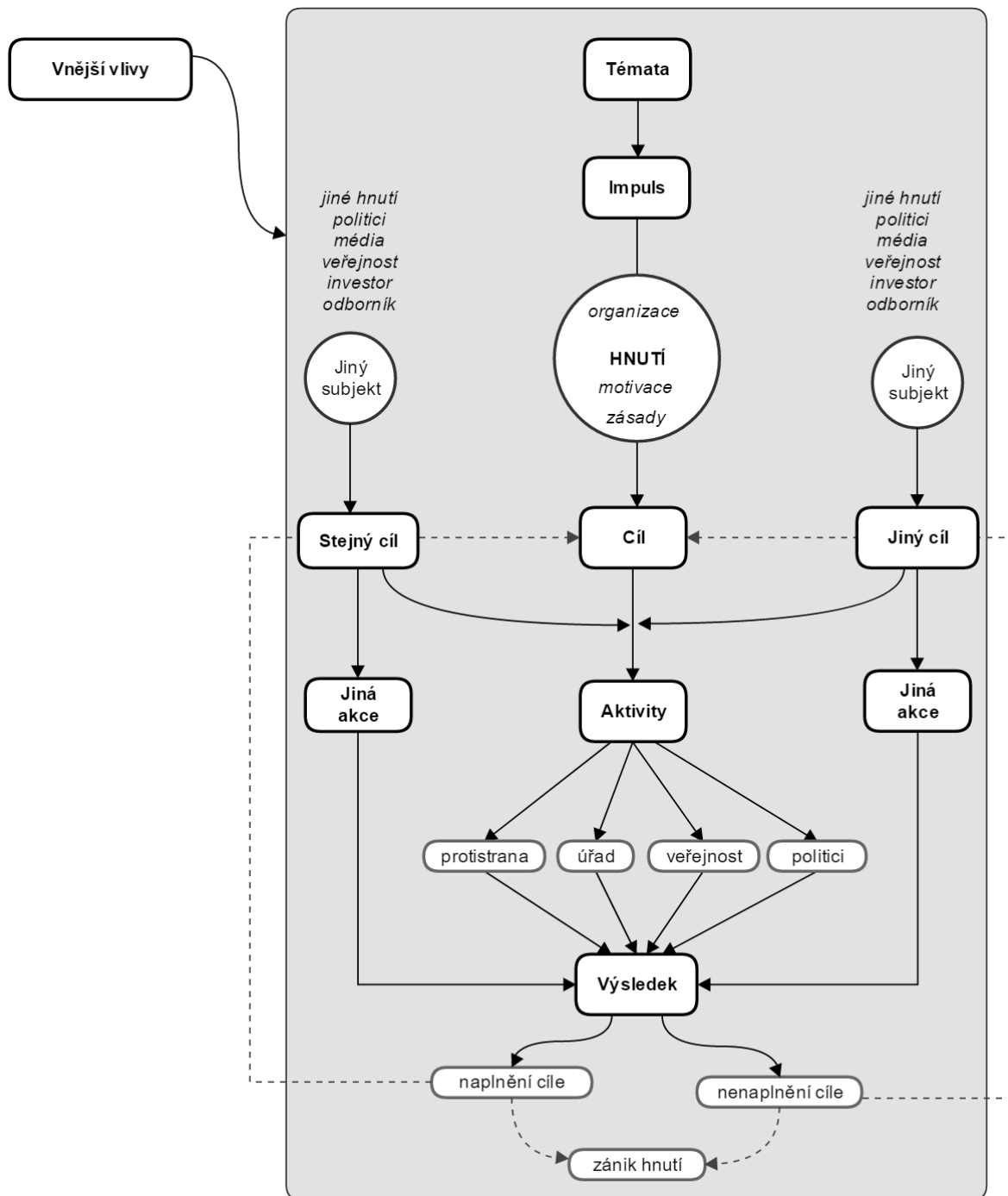
⁴ Petr Zeman je člen iniciativy Libeňský most Nebourat, Nerozšiřovat, ale také založil spolek Prázdné domy, který zabývá mapováním prázdných domů v ČR.

Jednalo se zhruba o 45–75 minut dlouhé rozhovory. Delší rozhovory byly především u lokálních hnutí, která se zapojují přímo ve své lokalitě na Praze 8. U nelokálních hnutí byla doba rozhovoru obvykle kratší. Rozhovory byly se souhlasem respondentů nahrávány. Vzor souhlasu s nahráváním výzkumného rozhovoru je v příloze 2. Na základě informací a doporučení dotazovaných byl rozhovor proveden také s koordinátorkou Místní agentury 21 na Praze 8, která nebyla přímo zapojená do vybraných témat, ale s lokálními hnutími je v lokalitě v blízkém kontaktu.

Provedené rozhovory byly přepsány a následně okódovány. Na základě dohody mezi mnou a respondenty nejsou přepsané rozhovory v plném znění součástí diplomové práce. Citace z nich jsou použity v rámci analytické části práce. Kódování rozhovorů bylo založené na principech zakotvené teorie – metody, která stanovuje „*dobře promyšlené, výslovně formulované a systematicky uspořádané postupy pro kódování a pro testování hypotéz vytvořených během výzkumu*“ (Strauss, Corbin 1999, s. 16). Teorie je těmito postupy vyvíjena induktivním přístupem bez nutnosti si předem stanovit hypotézy (Disman 2002). Kódování probíhá nejčastěji ve třech fázích (otevřené, axiální a selektivní kódování), které se navzájem překrývají. Hendl (2012) popisuje, že otevřené kódování se používá k pojmenování základních tematických kategorií, u nichž se rozvíjí subkategorie a průběžným kódováním roste abstrakce. Axiální kódování kategorie skládá dohromady a hledá mezi nové souvislosti. Výsledkem selektivního kódování je výsledné schéma zakotvené teorie.

Obecné schéma zakotvené teorie, podle něhož hnutí vzniká a vyvíjí aktivity, je zobrazeno na obrázku 1. Podle schématu hnutí vzniká jako **reakce na impuls**. Impulsem je myšlen konkrétní podnět, který způsobí, že hnutí vzniká a rozhodne se být aktivní. Impulsu ve schématu přecházejí ještě obecnější **témata**, která se ve společnosti nacházejí a na něž hnutí reaguje. Když hnutí vznikne, má určité **vlastnosti a zásady**, které si stanoví na začátku nebo vznikají v průběhu. Mezi tyto vlastnosti a zásady patří rozhodnutí o tom, kdo je členem, jaké cíle a témata si spolek zvolí jako stěžejní. Impuls, který vedl ke vzniku hnutí, je dále rozvíjen **aktivitami**, kterými se hnutí snaží dosáhnout svého **cíle**, a **působením na různé aktéry**. S ostatními aktéry má hnutí různé vztahy podle toho, zda mají stejný nebo rozdílný cíl a zda se rozhodnou použít stejné aktivity jako hnutí. Na konečný výsledek aktivit hnutí mají vliv nejen cíle a aktivity, které hnutí zvolilo, ale také **vnější vlivy**, např. charakteristika lokality, okolnosti nebo trendy ve společnosti. V závěrečné fázi procesu hnutí zhodnotí, zda je s výsledkem svých aktivit spokojeno. Pokud spokojeno není, může změnit cíl či aktivity a pokusit se jednat znovu nebo se rozhodne činnost ukončit. Pokud je s výsledkem spokojeno, může začít hledat jiná témata anebo činnost také ukončit. Obrázky 2, 3, 4 (str. 39, 42 a 45) aplikují toto schéma na zvolených tématech případové studie. Následně je schéma využito v kapitole 3.5 Interpretace (str. 46) pro strukturu popisu zjištěných výsledků analýzy.

Obrázek 1: Obecné schéma vzniku, aktivit a vztahů městských hnutí



Zdroj: vlastní zpracování

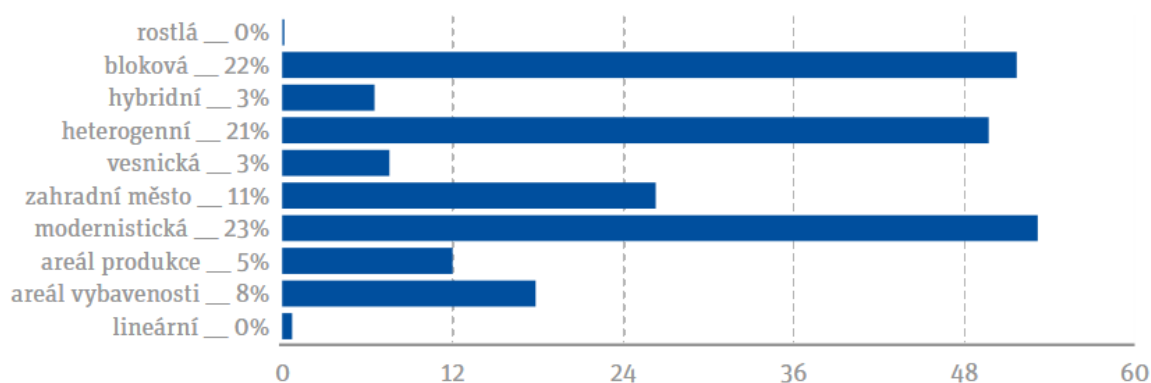
Poznámka: Kruhou značkou jsou na schématu zobrazeny jednotliví aktéři, obdélník značí jednotlivé kroky, které hnutí podniká, plná čára označuje posun mezi jednotlivými kroky, přerušovaná čára naznačuje možnost volby hnutí.

4 PŘÍPADOVÁ STUDIE MĚSTSKÝCH HNUTÍ NA PRAZE 8

4.1 PRAHA 8

Městská část Praha 8 leží v severní části Prahy (mapa 1). Tvoří ji celkem devět katastrálních území – čtyři celá (Karlín, Kobylisy, Bohnice a Čimice), dalších pět katastrálních území do městské části zasahuje (Nové Město, Libeň, Žižkov, Střížkov a Troja). Městská část Praha 8 patří z pohledu rozlohy a počtu obyvatel k největším městským částem v Praze. V současné době zde žije zhruba 103 tisíc obyvatel (IPR 2016), což je zhruba 8 procent populace celé Prahy. Hustota zalidnění je v této městské části zhruba 4 730 obyvatel/km², to je zhruba dvojnásobek průměrné hodnoty pro Prahu (IPR 2016). Nejvíce obyvatel se koncentruje do sídlišť v severní části, kam se začali stěhovat v 70. letech (Hruška 2016). Praha 8 má různorodé typy zástavby. Zastoupeny jsou činžovní domy, paneláková a bloková výstavba, ale i rodinné domy a ojediněle i vesnická zástavba. Podrobnější členění zástavby je v grafu 1.

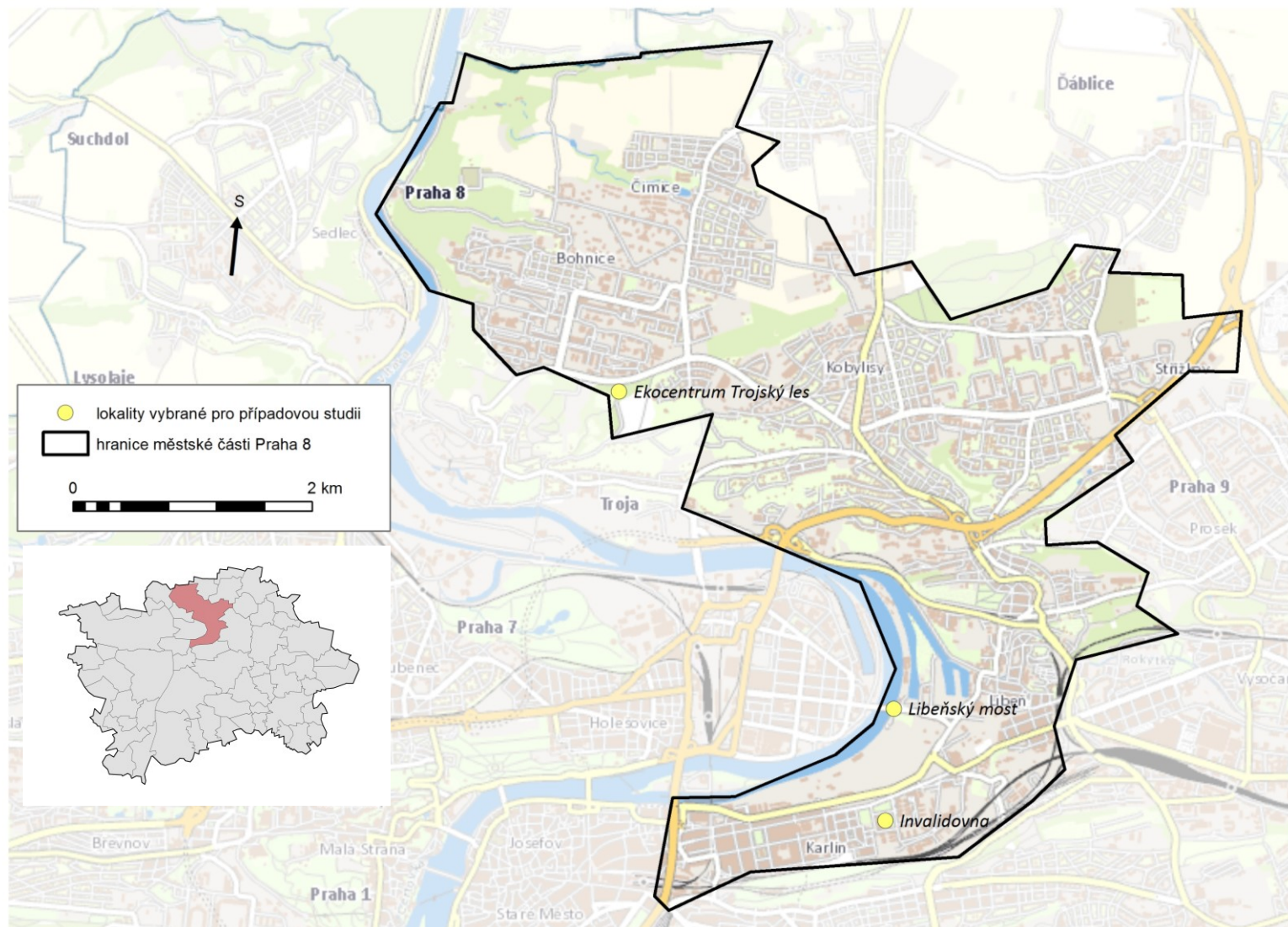
Graf 1: Struktura zástavby v Praze 8 v roce 2016



Zdroj: IPR 2016

Podle navrženého strategického plánu Prahy 8 (Hruška 2016) a v něm provedené SWOT analýzy má městská část některé slabé a silné stránky. Mezi silné stránky čtvrti patří právě různorodé možnosti bydlení a dobrá dopravní dostupnost, dostatek zeleně pro volný čas a odpočinek a poměrně dobrá občanská vybavenost. Mezi slabé stránky se pak řadí dlouhodobě nedokončené koncepce některých lokalit (Palmovka, Rohanské nábřeží) a sídlišť spojené s nedostatečným využitím jejich potenciálu, pomalá a nedostatečná rekultivace veřejných prostor a zeleně (Florenc, Palmovka, Rohan), necitlivé zahušťování obytné zástavby, které snižuje kvalitu života stávajících obyvatel (v případě Libně, Karlína a sídlišť) či malý počet bytů ve vlastnictví městské části využitelných pro sociální bydlení. Na mapě na obrázku 2 je vidět umístění jednotlivých lokalit případové studie, které budou následně stručně představeny.

Obrázek 2: Poloha vybraných lokalit případové studie v rámci městské části Praha 8



Zdroj: ArcČR 500, Geoportál Praha, vlastní zpracování

4.2 PŘÍPAD 1: KARLÍNSKÁ INVALIDOVNA

Barokní objekt Invalidovny, postavený v první polovině 18. století, leží na území Karlína. Budova byla zamýšlena jako útulek pro válečné invalidy a jejich rodiny, později ve 20. století sloužila jako technické muzeum a Vojenský ústřední archiv. V roce 2002 zasáhla lokalitu povodeň a budova byla zatopena zhruba do výšky jednoho metru (Turková 2013). Obě instituce se z objektu postupně vystěhovaly a bylo hledáno nové využití státem vlastněné budovy. Objevila se možnost, že by areál využila Filosofická fakulta Univerzity Karlovy, ale vzhledem ke zdlouhavému stěhování archivu a změně děkana fakulty k tomuto záměru nedošlo (Vilgus 2017). Protože se pro budovu nenašlo vhodné využití z pohledu státu a státních institucí, byla budova určena k prodeji. Ten byl naplánovaný na srpen 2016.

Proti prodeji budovy nezávisle na sobě vystoupilo několik subjektů, vznikla Iniciativa pro Invalidovnu, kterou založil Nisan Jazairi. Jejím cílem bylo především zabránit prodeji státní budovy. *„Já se zabývám městským rozvojem jako profesně a Invalidovnu znám prostě jako každé z nás, sleduju, co se děje. A slyšel jsem o tom, že se chystá její prodej, a potom, že byl vyhlášen, tak jsem prostě řekl, no tak všichni držej zobák, to je blbý, tak musíme něco udělat, abysme jim to překazili.“* (Jazairi 2017) Kromě obavy ze znehodnocení budovy a spekulací ze strany investora, má Jazairi od začátku vizi, jaké využití by měla budova mít. *„Vytvořili jsme na to takovou finanční a programovou studii a říkali jsme, ten dům prostě se dá otevřít veřejnosti a za dostupný ceny se dál nabízet rozličným aktivitám, který by měly nějaký veřejný benefit, i komerčně, i ziskovým i neziskovým, ale který by prostě měly nějakou podobnou vibraci. Tak, jak to člověk vidí v cizině, jak se revitalizují třeba nějaký starý fabriky, takový jako kulturně pro lokální život. Tak, aby ten barák mohl ekonomicky žít a začal by se pomaličku opravovat. Nemuselo by se to opravovat tak, jak se tady opravujou památky, to znamená do zlatých klik, ale že by to mohlo být takový trošku jako ‚rust‘, ale přitom by to bylo bezpečný, bylo by to teplý a nenarušovalo by to památkovou hodnotu objektu.“* (Jazairi 2017)

Jazairi oslovil několik lidí, kteří společně s ním založili Iniciativu pro Invalidovnu: *„Já jsem tu Iniciativu založil, abychom měli nějakou platformu, o kterou se můžeme opřít při té kampani, ale v podstatě to víceméně tlačím všechno sám. Ty lidi na to nemají čas, nemají na to energii, ale pochopitelně, kdyby došlo k něčemu důležitýmu a bylo to třeba zatlačit, tak oni se zmobilizují.“* Společně s ostatními členy iniciativy napsali prohlášení, které umístili na web a mohou se k němu podepsat další podporovatelé. Iniciativa v něm požaduje, aby budova zůstala k využití veřejnosti. Kromě medializace tématu Iniciativa začala oslovovat lokální spolky a iniciativy z Karlína – lokální spolek Karlín sobě a konsorcium Pro Karlín, které spojuje místní firmy a developery. *„Byl jsem na jejich*

schůzce, kde jsem jim ukázal náš návrh, jestli se jim to líbí, a řekl jim, já od vás nic nechci, ale bude možná okamžik, kdy budu potřebovat od vás pomoci. Třeba abysme tam v tý invalidovně mohli dělat nějaký akce, budeme potřebovat třeba fundraising nebo nějakou vaši společenskou podporu.“ (Jazairi 2017)

Iniciativu podpořili další subjekty – např. Klub za starou Prahu, kdy jejich člen Richard Biegel sepsal s dalšími představiteli odborných uměleckých institucí prohlášení, které zaslal předsedovi vlády, ministrowi kultury a ministrowi financí. *„Takže já si myslím, že my jsme spustili trochu lavinu protestu.“* (Jazairi 2017) Před prodejem budovy, který byl naplánovaný na srpen 2016, Iniciativa uspořádala veřejnou debatu ve spolupráci s architektonickým studiem ARCHIP. Aukce budovy proběhla, ale žádný zájemce se nepřihlásil.

Kromě Iniciativy pro Invalidovnu se do událostí zapojil i místostarosta Prahy 8 Petr Vilgus ze Strany zelených, který se již v minulosti účastnil jednání s filosofickou fakultou nebo budovu otevřel veřejnosti v rámci Dnů evropského dědictví. *„Já jsem tehdy, to bylo na konci června minulého roku, tak jsem poslal dopis takovému kroužku lidí, tuším, že Babišovi, jako šéfovi financí, primátorce, tuším, že radnímu pro kulturu hlavního města Volfovi, paní Valachové, jako ministryni školství a panu Herrmanovi, jako ministru kultury. Babišovi výzvu, aby ten prodej zastavil, a těm zbylým, aby se pokusili najít pro tu budovu nějaké smysluplné využití. Ještě během těch prázdnin, vlastně potom, co odešel ten dopis, tak asi po týdnu jsme měli sérii jednání s Úřadem pro zastupování státu, kdy bylo cítit, že jsme jim hodili vidle prostě do něčeho, co jim přišlo jako super věc, tzn. největší prodej státního majetku za poslední léta.“* (Vilgus 2017)

Z části tak lokální iniciativy a politici dosáhli svého cíle, tedy toho, že budova zůstala ve vlastnictví státu. *„Já jsem posílal dopisy, pan Nisan Jazairi vytvořil Iniciativu, Karlín sobě vytvářel nějaké vlny. A díky tomu spojenému tlaku, tak se povedlo to, že ještě před tou aukcí, tak Ministerstvo kultury prohlásilo, že by bylo schopné tu budovu využít.“* (Vilgus 2017) V únoru 2017 byla budova vyhlášena kulturní památkou a v současné době se jedná o její převod na Ministerstvo kultury, které ji chce využít pro Národní památkový ústav.

Kromě Iniciativy pro Invalidovnu, která není lokálně spojená s Karlínem, se do procesu zapojil i lokální spolek Karlín sobě, který Iniciativu a její záměr podpořil: *„Invalidovna je prostě téma, který vždycky bylo v Karlíně silný, protože Invalidovna je území dlouho zavřený, nepřístupný, protože to byl vojenský archiv nebo to bylo ve správě Ministerstva vnitra. Když se archiv měl stěhovat, tak jsme vlastně doufali, že se tam vytvoří, že tam přijde něco, co vlastně tu Invalidovnu víc otevře.“* (Foltýnová 2017) O záměru státu budovu prodat se dozvěděli náhodou přes fotografii s prodejní

cedulí na sociální síti. „*To se jednoho rána objevila na Facebooku fotka, heleďte se, co to je, to je fake nebo co to je, to je na prodej, 725.... Moje první reakce je, že je to vtip, že to je nějaká guerillová akce, ale pak se ukázalo, že ne. A bohužel vlastně ten prodej byl naplánovaný přesně na polovinu prázdnin.*“ (Foltýnová 2017)

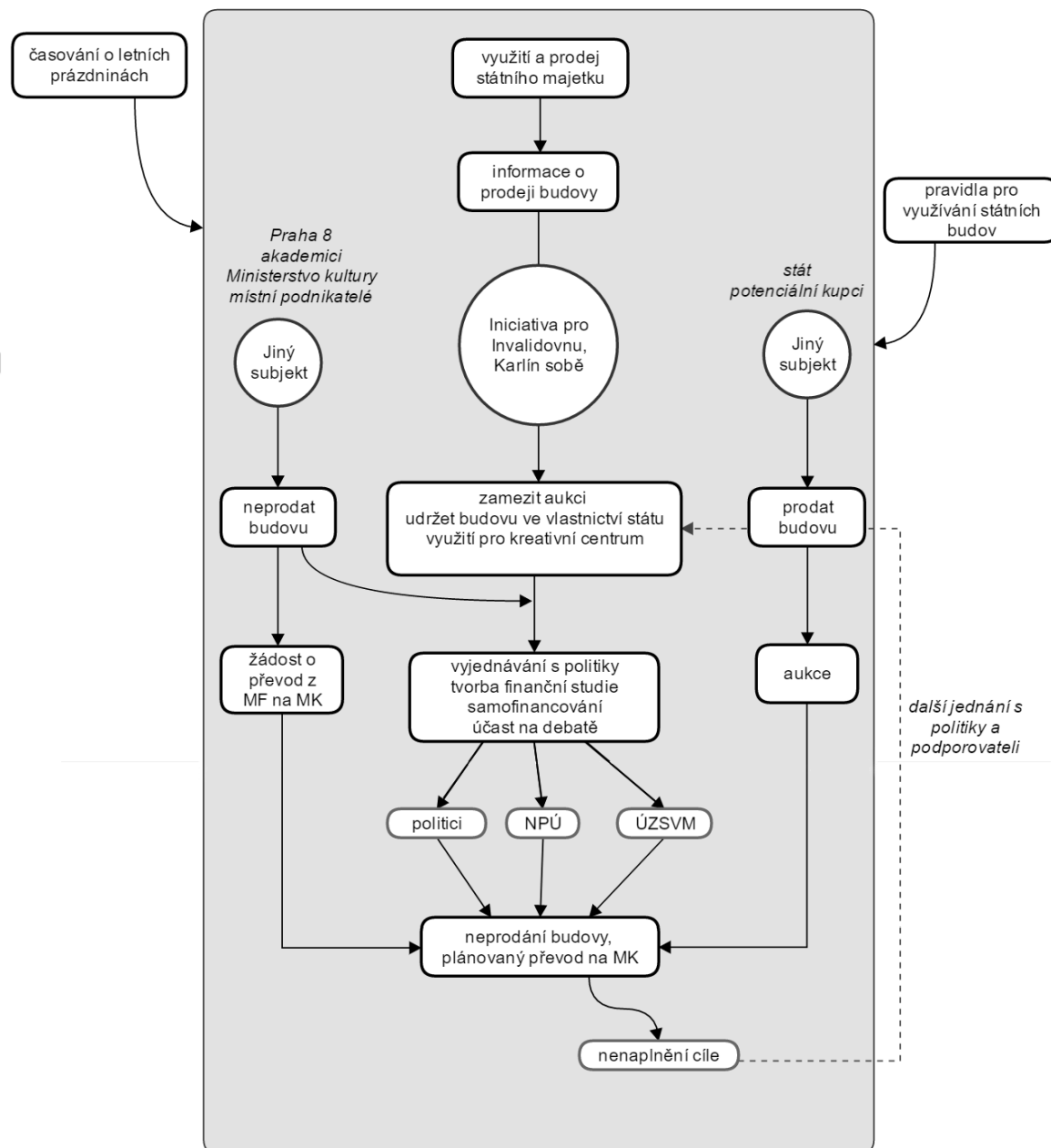
Iniciativa pro Invalidovnu oslovila Karlín sobě se žádostí o podporu. „*Protože jsem přes léto byla v Praze, tak jsme se vlastně účastnili těch jednání s vedením, a třeba i s primátorkou nebo i té veřejné debaty, co byla na půdě ARCHIPu, takže jsem tam taky jako vystupovala za tu veřejnost a spolek Karlín sobě. Ale de facto to byla aktivita, kterou jsme podporovali, ale sami nevyvíjeli.*“ (Foltýnová 2017) Karlín sobě záměr Iniciativy podporuje a myslí si, že by místní obyvatelé podobný projekt v Karlíně přivítali. Naopak je stejně jako Iniciativa skeptický k využití budovy Národním památkovým úřadem. „*Protože upřímně Národní památkový ústav z toho umí udělat expozici, nějaký edukační centrum a svůj úřad. Ale těžko si asi dovedeme představit, že by tam nechal prostor občanským iniciativám. To asi jediná formou nájmu určitého prostoru. Že by si nechal mluvit do využití, to asi těžko.*“ (Foltýnová 2017)

V případě Invalidovny se z pohledu městských hnutí nejvíce zapojila Iniciativa pro Invalidovnu. Iniciativa se snažila cílit na politiky a zapojené úřady a instituce, jakými jsou Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových, Hlavní město Praha, Ministerstvo kultury a Národní památkový ústav. Ty se snažila přesvědčit o přerušení prodeje budovy a zvážení využití budovy jako kreativního centra, které by bylo samofinancovatelné a umožnilo by postupnou rekonstrukci budovy. Zároveň by v Česku mohl vzniknout ojedinělý projekt po vzoru zahraničních center inspirovaných Floridovou (2003) kreativní třídou. Invalidovna by mohla být podle Iniciativy využita i jako tzv. meanwhile space⁵, kdy by tyto kreativní aktivity v budově probíhaly v mezidobí, než se budova zrekonstruuje a definitivně začne být využívána Ministerstvem kultury. Tento koncept podle Iniciativy i místostarosta Vilguse naráží především na zkosnatělost českých úřadů, které nejsou ochotné pouštět se do alternativních projektů. „*Interně jsem Jazairimu říkal, že když zavřeme oči nad tím, že všechny sítě jsou tam v havarijním stavu a že prostě pro radost toho, že ta budova bude žít, budeme ignorovat bezpečnostní normy, tak to prostě v českém prostředí nejde. To české prostředí je tak jako vyšílené bezpečnostními normami, že tady nejde nic. A pro ty úředníky je bezpečnější tu budovu nechat zavřenou než, aby tam riskovali jednou za sto let nějaký zkrat nebo něco takového.*“ (Vilgus 2017) Přesto vize Iniciativy byla důležité v tom, že úřadům i politikům ukázala konkrétní modely,

⁵ Koncept pojmenovaný podle společnosti Meanwhile space, která se snaží komunitně oživovat a využívat prázdné prostory v mezech, než dojde k naplnění jejich plánovaného účelu využití, více www.meanwhilespace.com.

keré v zahraničí fungují. „Důležité je nejen povídat, ono by to bylo fajn, kdyby tam fungovala občanská společnost a ono by to bylo milé, kdyby tam bylo tohle a tohle. On prostě přišel s konkrétním nejen modelem využití, ale i modelem samofinancování. A to, že se to mohlo promítnout, to že se to objevilo veřejně, tak to bylo velice užitečné. Bez něj by to pravděpodobně nebylo, bez jeho vkladu.“ (Vilgus 2017)

Obrázek 3: Schéma zapojení hnutí do tématu Invalidovny



Zdroj: vlastní zpracování

Poznámka: Národní památkový ústav (NPÚ), Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových (ÚZSVM), Ministerstvo kultury (MK), Ministerstvo financí (MF). Obecné schéma zapojení hnutí s popisy kategorií je na obrázku 1, str. 33.

4.3 PŘÍPAD 2: EKOCENTRUM TROJSKÝ LES

V létě 2016 se objevil záměr investora postavit v lese poblíž botanické zahrady v Troje ekocentrum s vyhlídkovou věží a horolezeckou stěnou. Zastupitelka Vejchodská ze Strany zelených o záměru investora informovala místní SVJ⁶ a lokální iniciativu Proti plotu: *„Já si myslím, že jsem to tady viděla jako materiál někde, zaujalo mě to, viděla jsem, že tam ty lidi jsou proti takovýmto stavbám, a tak jsem je informovala.“* Občanům a iniciativě se nelíbil především záměr investora. Na pozemku, který je v územním plánu veden jako orná půda, měla vzniknout restaurace s vyhlídkovou věží a parkovištěm. Kvůli realizaci projektu mělo být vykáceno několik desítek stromů. Vejchodská se sešla se zástupci iniciativy Proti plotu a přizvala odborníka na územní rozvoj. *„Můj kolega, který se zabývá rozvojem, tam udělal školení, co se v týhle situaci dá dělat, na čem stavět argumentaci, jak je potřeba postupovat. Takže jsme si řekli, že by bylo dobrý, aby prostě poslali lidi připomínky typu jako, že to tam nechťejí a proč to tam nechťejí. Našli jsme opravdu hodně odborných věcí, proč by to tam být nemělo.“* (Vejchodská 2017) Investor musí podle zákona provést analýzu hodnocení vlivu stavby na životní prostředí EIA. Proti plotu ve spolupráci s Vejchodskou vytvořilo seznam připomínek k projektu určených Ministerstvu životního prostředí (MŽP). Protože zapojené hnutí Proti plotu nemá statut spolku, spojili se místním spolkem 8jinak!, s nímž dali dohromady nesouhlasné stanovisko, které bylo zasláno na MŽP.

Kromě toho iniciativa Proti plotu informovala místní obyvatele, co se v jejich okolí chystá a jak se oni samotní mohou zapojit. *„Takže díky těm kanálům jako je Facebook, naše stránky, letáky, na zastávkách, na domech, tak se nám podařilo tu informaci vlastně rozšířit mezi všechny lidi. Samozřejmě vydat k tomu nějaký letáky, aby věděli, co mají dělat, tzn. napsat nesouhlasný stanovisko na Ministerstvo životního prostředí. A to všechno se muselo stihnout za dva dny. Takže to se podařilo a na to ministerstvo během dvou dnů dorazilo 680 nesouhlasných vyjádření.“* (Kalla 2017) Zároveň iniciativa založila petici proti stavbě ekocentra, kterou podepsalo 8 500 občanů.

Na základě vysokého počtu zaslaných připomínek MŽP rozhodlo, že stavba má značný vliv na okolí a lokalitu a bude zařazena mezi tzv. velkou EIU, tudíž investor bude muset k projektu vypracovat kompletní posouzení vlivu stavby na životní prostředí a veřejné zdraví. V červenci 2016 investor uspořádal prezentaci svého záměru pro veřejnost. Iniciativa Proti plotu o plánové akci informovala skrze své informační kanály a zároveň představitelé iniciativy podrobně nastudovali navržený projekt, který konfrontovali s realitou přímo na místě plánované výstavby.

⁶ Sdružení vlastníků bytových jednotek

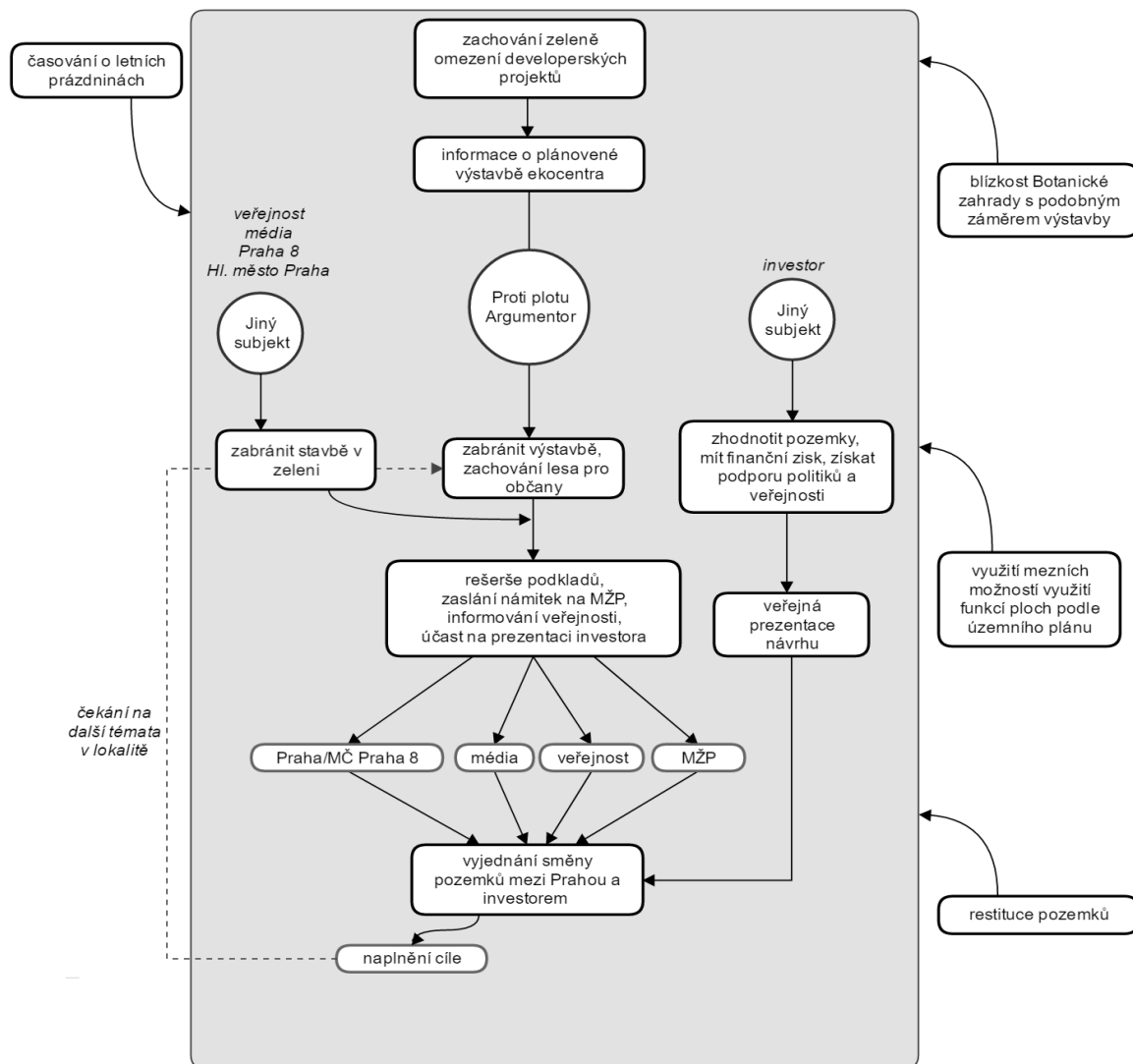
Investorovy prezentace projektu se zúčastnili zástupci Proti plotu, veřejnost i místní politici. Kromě nich měly aktivity podporu médií i blízké Botanické zahrady. „*Ten developer chtěl udělat takovou PR akci v Bohnicích na téma tý stavby v lese, ono se to trochu zvtlo, mluvili tam hlavně lidi od Petra Kally (Proti plotu) a další prostě, který to akorát popudilo a začali tam nadávat.*“ (Vejchodská 2017) Zástupci Proti plotu se prezentace zúčastnili také s cílem konfrontovat investora: „*Takže to byl ten hlavní záměr asi prostě celou tu prezentaci investora natočit a nachytat je při lži. Samozřejmě jsme věděli, že spoustu věcí, které oni prezentují, jsou ve skutečnosti úplně jinak. A to se taky podařilo.*“ (Kalla 2017) V určitých chvílích bylo problematické zapojení veřejnosti, protože někteří občané prezentaci investora pojali jako protest. „*Zároveň některý ty občané tam byli, až bych řekl, agresivní, neměli o tom všechny fakta a zbytečně to zaváděli úplně někam jinam ten rozhovor, než jsme potřebovali.*“ (Kalla 2017)

Další iniciativou, která projekt podpořila, byl Argumentor. „*Protože jsem bydlela kousek odtamtud a říkala jsem si, aha, tak tohle je zajímavý, a je to něco, kde už vlastně nějaká iniciativa funguje a nebylo by špatný se k nim připojit z mediální podpory. Protože Petr Kalla má tu iniciativu už dlouho, už se jim povedlo spoustu věcí. A tady jsem viděla jako příležitost, proč by museli být sami, když jsme tady teď nově my, tak se pojdme k nim připojit a něco by se nám mohlo povést společně.*“ (Vurbsová 2017) Argumentor je webovou platformou, která se snaží řešit problémy a témata, která vkládají uživatelé na jejich web a dosáhnou zájmu alespoň 500 lidí. V případě ekocentra se rozhodli iniciativě Proti plotu pomoci především s medializací problému. „*Vlastně naše přidaná hodnota byla v tom, že jsme to zveřejňovali na webu Argumentoru. Další kanál je newsletter, který rozesíláme na ty registrované lidi, což v tu chvíli jsme tam měli už docela dost lidí. Směřovali jsme to vlastně k tomu, aby se tý demonstrace zúčastnilo co nejvíc lidí. Naše úloha v tom byla ta, že jsme pozvali média a třeba ty novináře, který já znám. A to téma se jim samozřejmě líbilo, protože ho už i v minulosti psali, protože se to objevovalo. Takže jsme je na to pozvali, aby přišli a napsali o tom.*“ (Vurbsová 2017) Argumentor o tématu a prezentaci investora také natočil reportáž, kterou umístil na youtube a web.

Vzhledem k velkému zájmu veřejnosti, velkému počtu podpisů petice, aktivitám ze strany Proti plotu a Argumentoru a zájmu médií navrhla Praha investorovi možnost směnit pozemek. „*Tehdy jsem oslovil pana radního na magistrátu, pana náměstka primátorky Dolínka, pod kterýho spadá Botanická zahrada, která sousedí s tím pozemkem. A říkal jsem Dolínkovi, jestli by nezkusil vyjednat s tím investorem, kterému evidentně bylo jedno, co kde postaví, akorát na tom chce vydělat peníze.*“ (Vilgus 2017) Investor se směnou pozemků souhlasil, tudíž ekocentrum v Trojském lese nevznikne. V současné době probíhá proces směny pozemků mezi Hlavním městem Prahou a investorem. „*Nyní to není v kompetenci městské části. Ono totiž městská část má nějaké pozemky, magistrát má*

nějaké pozemky, je v tom chaos. Jenže městská část těch volných pozemků už prakticky moc nemá, magistrát má víc pozemků, takže magistrát, ten radní Dolínek to měl pod sebou, tak ten vymyslel, že by se mohly směnit.“ (Vejchodská 2017)

Obrázek 4: Schéma zapojení hnutí do tématu ekocentra Trojský les



Zdroj: vlastní výzkum

Poznámka: Ministerstvo životního prostředí (MŽP). Obecné schéma zapojení hnutí s popisy kategorií je na obrázku 1, str. 33.

4.4 PŘÍPAD 3: LIBEŇSKÝ MOST

Libeňský most byl otevřen v roce 1928 k 10. výročí vzniku samostatného Československa jako spojnice Holešovic a Libně. Most byl dlouhodobě špatně udržovaný a velký dopad na jeho současný stav měly povodně v roce 2002 (Jandáček 2004). V minulosti se objevily reakce několika hnutí, která byla nespokojená se stavem mostu a zároveň nesouhlasila s návrhem demolice starého a stavby nového mostu. Jedním z prvních hnutí, které se do projektu zapojilo, byl Klub za starou Prahu. *„Tenkrát jsme se dozvěděli, že ho chtějí nahradit kopií. Nebo novým mostem. A tak jsme se tím začali zabývat a rezonovalo to u mnoho kolegů tahle kauza. My jsme dělali tiskovku v roce 2005 přímo u Libeňského mostu, měli jsme ve Věstníku k tomu několik článků. A pak to vlastně usnulo, protože jakoby nás to i uchvácholilo, že buď na to nebyly peníze nebo tehdy se dělala Blanka hlavně, a ten most ležel u ledu. To se v podstatě oživilo až před nějakýma dvěma lety.“* (Bečková 2017)

Projekt demolice starého a stavba nového mostu byl obnoven zhruba v roce 2015, kdy se o něj zajímalo několik městských hnutí. Jedním z jich byl lokální spolek 8jinak!, který působí především v Libni a Palmovce: *„V září 2015 jsme vlastně věděli, že chceme na tom Libeňským mostě pořádat Zažít město jinak⁷, protože pokaždé tu pouliční slavnost orientujeme na nějaké aktuální téma. A k tomu mostu jsme chtěli získat nějaké informace, které nějak jako nebyly nebo nebyly aktuální. Chtěla jsem nějaké oficiální stanovisko politiků, tak jsem na zastupitelstvu Hlavního města Prahy interpelovala radního pro dopravu Petra Dolínka, a potom ještě Karla Březinu.“* (Kalandrová 2017) Politici neposkytli spolku 8jinak! uspokojující odpověď a vyjádřili příslib se tématem zabývat. *„Potom jsme udělali Zažít Libeň jinak. Na tom Libeňském mostě, ale vlastně na té části, která je jakoby to těleso navenek. A ve spolupráci s Petrem Šourkem nebo Corrupt tour jsme to pojímali jako takovou divadelní akci, vydali jsme předtím prohlášení, tiskovou zprávu a bylo to pojato jako zahájení demolice Libeňského mostu.“* (Kalandrová 2017)

Šourek z Corrupt tour, cestovní kanceláře, která nabízí túry po ukázkách české korupce, následně pořádal divadelně-aktivistickou akci v předvečer protikorupční konference na Staroměstské radnici v Praze, kterou hostil ministr financí. Byly pozvány iniciativy, které se napříč republikou zabývají korupčními aférami. Mimo jiné zde zástupci 8jinak! prezentovali téma Libeňského mostu. *„Bylo to pořád v recesi a klauniádě ve smyslu, že ti dva moderátoři mohli vlastně jako naznačovat v žertu, co*

⁷ Zažít město jinak je tradiční událost, ke které se od roku 2006 připojují města, městské části či ulice po celé České republice. Občané, spolky, místní podniky a instituce pořádají v ulicích měst sousedské slavnosti, netradiční aktivity a ožívují tak městský prostor. Akce se koná tradičně třetí víkend v září a hlavním celorepublikovým koordinátorem je spolek Auto*Mat. Více na www.zazitmestojinak.cz

si myslíme, že za tím je. A já jsem potom jako vystoupila se svými informacemi, které máme nebo jsme měli.“ (Kalandrová 2017)

Nezávisle na 8jinak! vznikla iniciativa Libeňský most Nebourat, Nerozšiřovat, kterou založil Adam Scheinherr. Tomu také vadil nedostatek informací ze strany politiků a projekt demolice a stavby nového mostu. *„A tak mě to jeden večer naštvalo a přišel jsem domů a založil jsem stránky facebookový, dal jsem jim tenhle název ‚Libeňský most, Nebourat, Nerozšiřovat‘ a dal jsem tam několik základních informací, který jsem našel. A druhý den najednou tam bylo 500 lidí, že se přidalo do té skupiny.“ (Scheinherr 2017)* Na základě jím zveřejňovaných informací a jeho aktivitě na sociálních sítích se k němu přidali další členové iniciativy.

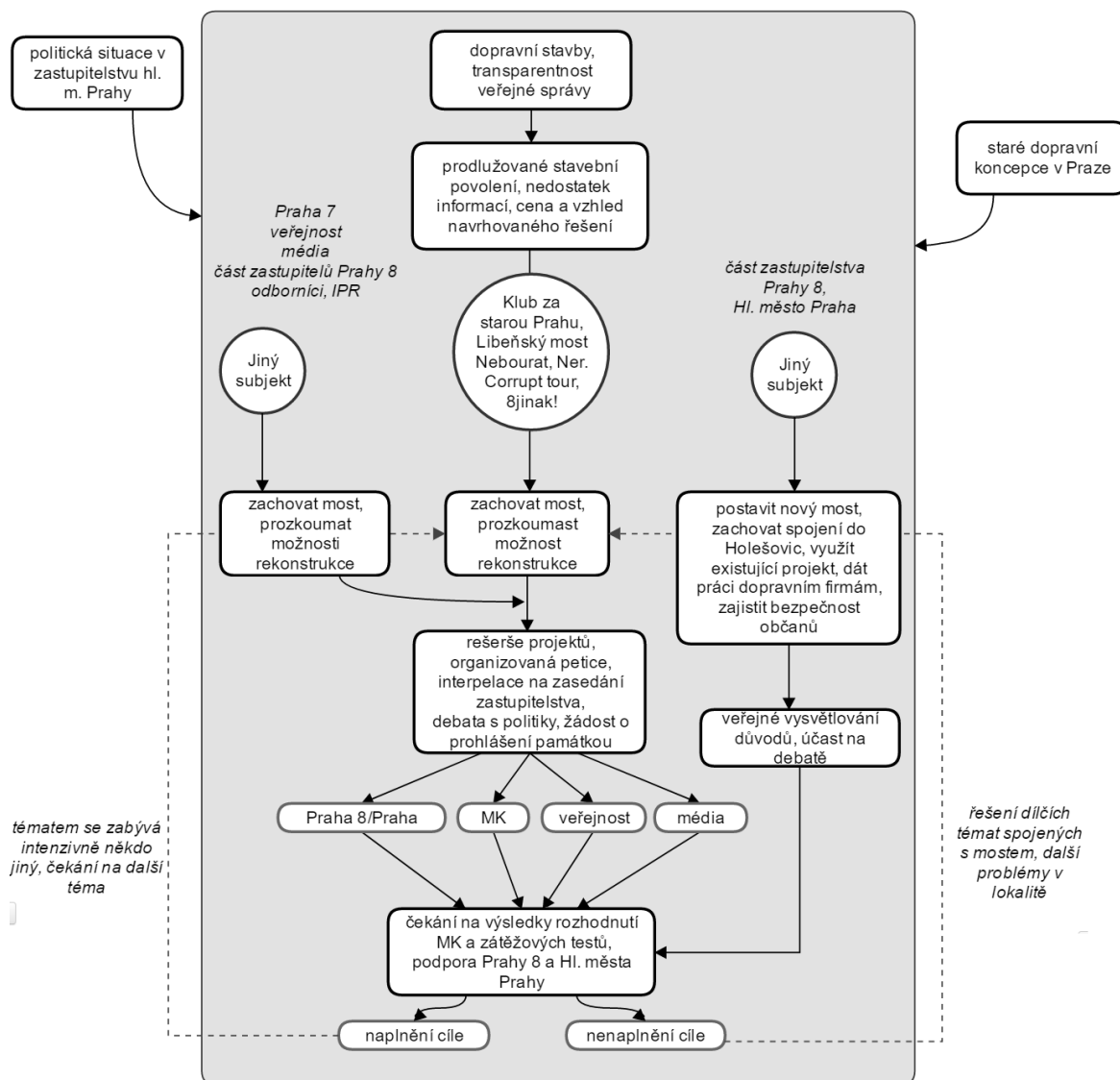
Tato iniciativa se stala hlavním motorem všech akcí, členové zveřejňovali informace na sociálních sítích, studovali projekty, jednali s politiky atd. Od začátku jejich aktivity podporovalo vedení Prahy 7, akademici, místní instituce a podniky. Ve spolupráci s Klubem za starou Prahu uspořádali petici mezi místními občany proti demolici a rozšiřování mostu, protože současná dopravní situace v lokalitě neodpovídá situaci v době, kdy byla nová podoba mostu projektována. Dále ve spolupráci s 8jinak! uspořádali veřejnou debatu o budoucnosti mostu. *„Tam hrálo významnou roli, že náš spolek a ta jejich iniciativa, že jsme dali vlastně dohromady vládnoucí magistrátní politiky, kteří jsou jako v koalici, zajistili jsme prostor a propagaci.“ (Kalandrová 2017)*

„Na té debatě politici slíbili hrozně věcí a pak bylo hned zastupitelstvo a na tom zastupitelstvu prostě nic neproběhlo. Nic o tom Libeňským mostu ani zmínka. Prostě my jsme se cítili, že nás ty politici podvedli v tomhle smyslu. A proto jsme se naštváli a zorganizovali jsme tu druhou petici a do dalšího zastupitelstva jsme měli nasbíraný dostatek podpisů.“ (Scheinherr 2017) Iniciativa se snažila vyjednávat se zastupiteli Prahy 8, kde byl Libeňský most rozporuplné téma a jednotlivé strany prosazovaly jiná řešení. *„V případě toho mostu prostě tady na radnici není shoda, Zelení jsou pro zachování, ČSSD jsou striktně pro to, aby se uskutečnily současné plány, vize, projekty, které existují. A ANO myslím, že je mu to jedno, pokud se po mostu bude moct jezdit. Tzn. přikloní se na tu stranu, která umožní to, že nezanikne to spojení mezi Libní a Holešovicemi a nebude tu jezdit nějaký parníček nebo přívoz.“ (Vilgus 2017)*

Iniciativa Libeňský most Nebourat, Nerozšiřovat interpelovala s tématem na zasedání zastupitelstva Prahy 8, které nakonec s rozdílem jednoho hlasu odsouhlasilo, že iniciativu podporuje a chce se zabývat možností rekonstrukce mostu. Stejně se povedlo i na zasedání zastupitelstva hl. města Prahy. Iniciativa podala žádost o prohlášení mostu za kulturní památku a v současné době se čeká na rozhodnutí Ministerstva kultury. *„Ale na druhou stranu furt není zahájenej ten projekt, že by*

zadali někomu vyhotovit projektovou dokumentaci na opravu mostu, to ne. A furt se tak alibisticky čeká na to rozhodnutí Ministerstva kultury. A to Ministerstvo kultury zase čeká až magistrát dodělá ty technický studie toho stavu mostu. Takže mám třeba strach, že ten most se i zbourá, pokud Ministerstvo kultury řekne, že to není památka.“ (Scheinherr 2017)

Obrázek 5: Schéma zapojení hnutí do tématu Libeňského mostu



Zdroj: vlastní výzkum

Poznámky: Ministerstvo kultury (MK), Institut plánování a rozvoje hlavního města Prahy (IPR). Obecné schéma zapojení hnutí s popisy kategorií je na obrázku 1, str. 33.

4.5 INTERPRETACE

Témata

Jako téma jsem zpracovávala obecnější fenomény nebo oblasti, které se ve společnosti vyskytují. Vycházejí z aktuálních trendů, ale jsou ovlivňovány také charakteristikou a vývojem určité lokality. Témata v dnešní české společnosti se dají srovnat s tématy nového aktivismu, jak je představuje např. Giddens (2013), jako požadavky na kvalitu života, které jsou spojené s generačním posunem hodnot ve společnosti. Vzhledem ke strategii výzkumu, jsem vybrala především lokální městská hnutí, která jsou na mikroúrovni jasně prostorově vymezená.

Obecně lze témata rozdělit právě podle měřítka na lokální, regionální (v případě Prahy celopražská), celostátní a pak celospolečenská. Význam měřítka se většinou odvíjí od zájmu veřejnosti – jaká část populace se o téma zajímá, ale i od toho, jaký orgán státní správy je za řešení tématu zodpovědný. Někdy se může stát, že hnutí téma považuje za významné a překvapuje ho nezájem veřejnosti. *„Na to, jak to děláme dlouho, a na to, jak širokou skupinu se vlastně snažíme oslovit, na to, jak důležitý jsou to témata, nebo my je považujeme za důležitý, tak jako pro mě osobně ta zpětná vazba byla vlastně vždycky minimální.“* (Chmelárová 2017)

Pro popis témat, kterými se vybraná hnutí zabývají, lze využít schéma Daviese a Herberta (1993). Podle nich jde především o reakci na negativní vývoj lokality, nedávné politické rozhodnutí či další nové prvky v lokalitě, což byl příklad ekocentra Trojský les nebo Libeňského mostu. To pak bývá často důvodem, proč hnutí vzniká. Ostatní témata přicházejí často až poté, co se hnutí rozhodne, že bude v činnosti pokračovat. *„Od tý radnice jsme se odpíchli k širším problémům tý Palmovky.“* (Chmelárová 2017) Či v případě Karlína sobě. *„Tak samozřejmě občanská společnost většinou bývá aktivní proti něčemu. Těch spolků, které jsou pro něco, bývá spíš menšina. Často to bývá tak, že nějaký spolek vznikne jako odpor proti něčemu a poté, co zanikne ten hlavní důvod existence, tak buďto se může rozpadnout, anebo může pokračovat tím pozitivním způsobem. To byl myslím případ Karlína sobě, který vznikl jako aktivita proti výstavbě developerského centra Afi a poté, co bohužel to nedopadlo, stavba v tuto chvíli roste, tak Karlín sobě pokračuje jako, řekněme, pozitivní spolek rozvíjející kulturu a občanskou společnost v Karlíně.“* (Vilgus 2017)

Hnutí se dále zabývají zlepšením života a rozvojem lokality, či reagují na nedostatečné veřejné služby či bezpečnost v jejich lokalitě, např. výsadba stromů či bezpečnost před školami. Na rozdíl od zkušenosti ze zahraničí zkoumaná hnutí sice jednají s politiky, ale primárně se snaží být apolitická a nemají ambice stát se politickou stranou (v kapitole Političnost městských hnutí, str. 52). Zároveň existují hnutí, především ta nelokální, která mají obecné téma vyjasněné již od začátku a věnují se

mu nezávisle na lokalitě – to je případ Prázdných domů, Corrupt tour či Klubu za starou Prahu. Existují i hnutí, např. Argumentor, která téma nemají přesně definované a jejich zájem se odvíjí od zájmu komunity, která se na této platformě tvoří.

Impulsy vedoucí ke vzniku městských hnutí

Impulesem můžeme pojmenovat podnět vedoucí k tomu, že nějaké hnutí vznikne a etabluje se z veřejnosti. Zároveň je impulsem i to, když se nějaké již existující hnutí rozhodne zapojit do dalšího tématu a začne v něm nějak jednat. Impulsy jsem rozdělila na primární a sekundární a jejich přehled je uveden v tabulce 6. **Primární impulsy** vycházejí z témat, kterými se jednotlivá hnutí zabývají. Jsou také často důvodem, proč se hnutí rozhodne zapojit. Jak uvádí Paddison (2001), nejrychlejší aktivizace společnosti vzniká jako odpověď na bezprostřední hrozbu komunity, kdy dochází k rychlé a efektivní mobilizaci hnutí a jeho požadavků. Tyto primární impulsy byly v případě studii spojeny především s plnění funkce politiků či funkcí legislativních procesů. Může to být negativní zkušenost s přístupem úřadů k výkonu pravomocí, jako to bylo např. u Iniciativy pro Invalidovnu: „*Tam hrozí to, že ten majitel ten dům může v podstatě znehodnotit, protože tady není příliš kvalitní vymáhání práva a protože vím, že s tím domem, kdyby ho někdo koupil, aniž by ten dům vnitřně nepoškodil, se nedá nic dělat. Pakliže k němu bude přistupovat ze zjištěných důvodů. Takových, jakých je tady zvykem.*“ (Jazairi 2017)

Častým impulsem bývá nedostatek informací, které má veřejnost o politických procesech k dispozici. Významný je také přístup politiků k hnutí, kdy politici někdy informace odmítají zveřejnit nebo naopak aktivity slíbí, ale nedodrží: „*A tak jsem začal zjišťovat, kdy se ten most bude opravovat nebo proč není opravený, proč je v tak hrozném stavu a zjistil jsem vlastně, že ten most nechtějí opravit a že ho chtějí naopak zbourat. A tak jsem si začal zjišťovat proč. A začalo se tam nabalovat takový zajímavý věci, takový zajímavý otázky, že oni nejen, že ho chtějí zbourat, ale chtějí ho ještě rozšířit o další dva jízdní pruhy, což mi nedávalo smysl. Tak jsem si k tomu zjišťoval od politiků podklady, psal jsem emaily. Začal jsem takhle nějak aktivněji než jenom vyhledávat články, vyžadoval jsem si informace a zjistil jsem teda, že to má stát dvě miliardy, že se chystá obrovská jako stavba. Že navíc ten nový most nenavrhovali žádní architekti a že by měl stát uprostřed města za dvě miliardy most dálničního typu.*“ (Scheinherr 2017)

Tabulka 6: Základní kategorie impulsů, které vedou k aktivitě hnutí

Primární impuls	Sekundární impuls
<p>Plnění funkce politiků:</p> <ul style="list-style-type: none"> • skrývání informací, • nekomunikace s veřejností, • neplnění funkce, • plýtvání veřejných prostředků, nejednání ve veřejném zájmu. 	<p>Téma rezonuje ve společnosti</p> <p><i>Např. negativní postoj k dopravním stavbám v souvislosti s dostavbou tunelu Blanka (u Libeňského mostu) nebo negativní zkušenost s ochranou kulturních památek v souvislosti s Kinem Svět v Praze 8 (u Invalidovny)</i></p>
<p>Funkčnost legislativních procesů:</p> <ul style="list-style-type: none"> • skepse a nedůvěra v úřední postupy a výkon státní moci, • nedostatek alternativních řešení, nedostatečná soutěž, • zneužití mezi a postupů zákona. 	<p>Tématem se zabývá někdo jiný a už podnikl nějakou akci, je možné se k němu přidat</p> <p><i>Např. spolek Argumenor motivovaly již probíhající aktivity iniciativy Proti plotu, která se snažila zastavit výstavbu ekocentra v Trojském lese.</i></p>
<p>Lokalita:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nefunkčnost veřejných prostor, • uzavřenost, omezení přístupu k lokalitě, • neocenení hodnoty budovy, znehodnocení, prodej developerovi, • nereflexování trendů ve společnosti, • ovlivnění pozitivního rozvoje lokality, • změna v blízkém okolí bydliště. 	<p>Vhodné okolnosti, politická situace</p> <p><i>Např. u Libeňského mostu motivovala některé respondenty k zapojení nestabilní situace v zastupitelstvu hlavního města Prahy. Předpokládali, že jejich aktivity budou v této nejisté situaci úspěšnější.</i></p>

Zdroj: vlastní výzkum

Sekundární impulsy přímo nesouvisí s tématem nebo problémem, ale přesto můžou vést k tomu, že se hnutí do problému zapojí. Mohou to být měkké faktory jako to, že se jedná o téma, které je v danou chvíli medializované a je o něj u veřejnosti zájem, nebo to, že už se tématem zabývá jiné hnutí: „*Ale nám se to líbilo a tam se trochu přiznám, že to byla i víc moje iniciativa, protože jsem bydlela kousek odtamtud a říkala jsem si, aha, tak tohle je zajímavý a je to něco, kde už vlastně nějaká iniciativa funguje a nebylo by špatný se k nim připojit z hlediska toho, spíš tam jsem to brala z toho hlediska mediální podpory.*“ (Vurbsová 2017)

S impulsem nejčastěji přichází přímo člen iniciativy, který se o něm dozví z některého informačního kanálu, rozhodne se na současném stavu něco změnit. Bečková (2017) z Klubu za starou Prahu popisuje, kdo se po počátečním impulsu tématu věnuje a proč: „*Takže ten garant je většinou někdo, kdo je nejaktivnější, protože musí. Protože mu to tak nedá spát, že se v té věci angažovat prostě musí.*“ Impuls může přijít i od nečlena hnutí nebo přímo od lokálního politika, jako to bylo v případě Trojského lesu a iniciativy Proti plotu: „*Já si myslím, že jsem to tady viděla jako materiál někde, zaujalo mě to, viděla jsem, že tam ty lidi jsou proti nějakým takovýmto stavbám, a tak jsem je informovala. Že to tady visí, že to tady je.*“ (Vejchodská 2017)

Na základě témat a impulsů v případové studii objevují převážně komunitou definovaná hnutí, která vycházejí z teorie Fitzgeralda (1991). Vybraná hnutí vycházela především ze zájmu komunity, ve většině případů místní, ale v případě Argumentoru nebo částečně i iniciativy Libeňský most Nebourat, Nerozšiřovat z internetové komunity. I když se v případě některých lokálních hnutí jako jsou Proti plotu, Karlín sobě a 8jinak! zvýšil počet témat a rozšířila lokalita, o kterou se zajímají, přesto je spíše nelze zahrnout do kategorie na komunitě založených hnutí. Především z důvodu, že nesplňují požadavek na vysoké uvědomění sociální třídy a jejich zájem je stále převážně lokální. Jedním z možných důvodů, je nízká míra třídní i prostorové segregace v českém prostředí, kterou uvádějí např. Marcińczak a kol. (2014) nebo Sýkora (2010). V Praze podle nich zůstala oproti USA a západní Evropě heterogenní struktura obyvatelstva, která si uchovává vzorec socio-ekonomicky promíchaných lokalit a čtvrtí, který byl v Československu a dalších státech nastaven před rokem 1989. Důsledek toho může být méně zastoupená problematika sociální spravedlnosti mezi tématy českých městských hnutí.

Charakteristika městských hnutí

Hnutí vzniká většinou jako reakce na nějaký impuls, který občany vede k tomu, že se spojí do iniciativy nebo spolku, aby společně čelili nějakému problému. Brady a kol. (1995) uvádějí tři hlavní typy faktorů, které vedou k participaci lidí v politice. Jsou jimi individuální předpoklady jedince, jeho motivace a sociální síť. V tomto případě je využiji jako faktory, které obecně ovlivňují aktivitu a zapojení jednotlivců do hnutí. V následující části se budu věnovat charakteristice hnutí, jak z pohledu členů, jejich rolí a motivace být v hnutí, tak i zásad jednotlivých hnutí.

Členové městských hnutí

Vzhledem k tomu, že u většiny hnutí se jednalo o poměrně nedávno založené iniciativy, většina zodpovídaných byli zakládající členové. Ti stojí u formálního založení hnutí a dávají mu počáteční vizi, kam bude směřovat. S proměnou členů může dostat hnutí jiný směr, jak říká Vilgus (2017) o iniciativě, která původně vznikla jako odpor proti sběrnému dvoru na Střížkově: „*A v tuhle chvíli tam došlo k nějaké personální obměně, jméno stejné, lidé trošku jiní a ty už zase mají trošku jiné priority.*“ Velikost hnutí se liší, ale nejčastější počet je mezi pěti až deseti členy. U déle existujících hnutí počet členů závisí na aktuálních tématech a také životní situaci členů. „*Je pravda, že před pěti lety přeci jenom ti lidé měli víc času, dneska mají rodiny, kolega Honza se třeba odstěhoval do Pardubic nebo do Hradce, takže už to není tak easy, jak se říká. Ale kdo může, tak prostě se vždycky zapojí.*“ (Kalla 2017)

Některé spolky jsou početnější, např. Karlín sobě má v současné době zhruba 40 členů, což se odráží v jeho fungování. „*Tím, že jsme zasahovali do dění na Invalidovně, tak se pak členy stali vlastně i lidi*

z Invalidovny. Ale tak bych řekla, že máme tak kolem 40 členů, což i teď bychom měli změnit v nových stanovách, protože pak není možný se sejít a odsouhlasit to, co podle spolkového zákona musíme.“ (Foltýnová 2017) Největším spolkem je Klub za starou Prahu, který má zhruba 900–1000 členů. Ti jsou především jeho podporovateli, platí členský poplatek a odebírají Věstník, který Klub pravidelně vydává. Jádrem spolku tvoří tzv. Domácí rada, která je každoročně volena, tvoří ji zhruba 22 členů a schází se pravidelně každé dva týdny. U početně větších hnutí se osvědčil systém menšího aktivního jádra a eventuálně sítě podporovatelů, kteří jsou v aktivitě spíše pasivní. „Ten Čížinský⁸ to udělal dobře, tam založil občanský sdružení, který je spolek, tehdy to bylo sdružení, který mělo de facto tři řádné členy a pak nějakou neomezenou prostě další kapacitu sympatizantů. Ale v těch třech členech se můžete domluvit, rozdat si úkoly a věnovat se tomu.“ (Foltýnová 2017)

Role členů uvnitř městských hnutí a statut hnutí

Role jsou spojené s formou hnutí. Pokud je hnutí spolkem, zákon mu ukládá oficiální role a závazky, které musí dodržovat. Pro většinu spolků jsou tyto oficiální role spíše zátěží, proto formálně existují, ale prakticky se jimi neřídí. „My nemáme žádnou strukturu, nemáme žádnou hierarchii. I když podle zákona máme nějaké orgány, ale víceméně fungujeme na základě čistě toho, jak kdo zrovna má nebo nemá kapacitu. Takže střídavě prostě u některých kauz energie dojde a nestačíme je sledovat tolik.“ (Foltýnová 2017) Ve spolku pak spíše existují neformální role, které vycházejí ze zájmu osob, jejich profesního zaměření, zkušeností a dovedností. „Prolíná se nám to jako, ale každé přirozeně inklinujeme k něčemu jinému.“ (Chmelárová 2017)

Důležitou rolí je vůdčí osobnost spolku, která v některých případech stála u vzniku hnutí a je často označována za jeho motor: „Tak já jsem tam vždycky byl ten lídr, protože já mám o tom nejvíc informací, nejvíc komunikuju třeba s politiky. A na druhou stranu, když potřebuju s něčím pomoci, tak napíšu a prostě vždycky někdo se ozve, že pomůže.“ (Scheinherr 2017) U jiných spolků tato hlavní osoba chybí, přesto existují „garanti kauz“, kteří mají konkrétní téma ve hnutí na starosti a věnují se mu. „Velmi často s tím přijde někdo a ten to potom má třeba jako garant, že se o tu kauzu stará a že ji sleduje atd. Ale většinou se zapojují do těch větších záležitostí všichni nebo mnozí.“ (Bečková 2017)

Hnutí mají buď formu spolku anebo volného sdružení lidí – iniciativy. Forma spolku vychází z občanského zákoníku a zákona o ochraně přírody a krajiny a dává hnutí příležitost vstupovat do řízení a procesů a podávat námitky. Každá forma má svoje výhody a nevýhody, které jsou

⁸ Starosta Prahy 7, zakladatel hnutí Praha 7 sobě

znázorněny v tabulce 7. Hnutí jsou si většinou vědoma toho, jaké výhody a nevýhody pro ně statut má, a proto se rozhodují, který je výhodnější. Některá hnutí z tohoto důvodu spolek primárně založila, jako to bylo např. u Karlína sobě, který vznikl jako reakce na rekonstrukci Kaizlových sadů. „Takže jsme založili občanský sdružení, abychom do toho mohli vstoupit.“ (Foltýnová 2017) Další výhodou spolku je vyšší transparentnost aktivit, kterou oceňuje veřejnost, a snadnější zisk finanční podpory.

Nevýhodou spolku může být, že mu zákon udává oficiální podobu, minimální počet členů a povinné volené funkce. „Já jsem se snažil k tomu udělat tu organizaci, zapsaný spolek a zase to má svoje omezení. Je to demokracie, tzn., že vlastně už hlasujeme, jedná se tam, jsou tam nějaký funkce, i když tam nejsou žádné prachy, tak jsou tam funkce.“ (Zeman 2017) Nevýhodou spolku je pro hnutí především poměrně vysoká administrativní náročnost jeho fungování. „A nezaložil jsem spolek jenom z toho důvodu prostě, že je kolem toho hrozná administrativa, jo. Tam se pak musí vést třeba i nějaký lehký účetnictví nebo to musíte opravdu vést, dělat valná hromada nebo něco takového. Takže do toho jsem nikdy neměl jako odvalu vstoupit, radši se připojím k nějakému jinému sdružení, kdybych něco potřeboval.“ (Scheinherr 2017) Hnutí, která nemají statut spolku, jsou spokojena a pokud potřebují do procesů přeci jenom vstoupit, spolupracují s jinými spolky, které se za ně účastníky řízení stávají.

Tabulka 7: Vliv statutu na fungování hnutí

spolek		iniciativa	
výhody	nevýhody	výhody	nevýhody
Možnost vstupovat do procesů	Velká administrativa	Jednodušší a operativnější rozhodování	Menší možnost zapojit se do procesů
Transparentnost	Volené funkce	Snadnější administrace	
Snadnější fundraising	Menší operativnost rozhodování	Větší nadšení a energie členů	Nutnost mít spřátelený spolek na podávání námitek
Krytí osob vůči politikům	Nutné vést účetnictví		

Zdroj: vlastní výzkum

V čem se hnutí neshodla, je, jaký mají kvůli statutu spolku obraz u úřadů a médií. Někteří měli zkušenost s větší vstřícností a zájmem médií, jelikož statut spolku potvrzoval jejich důvěryhodnost a transparentnost. Jiní, představitelé iniciativ, naopak vnímali, že u úřadů mohou být známé a zaběhnuté spolky vnímané negativně jako věční „stěžovači“, zatímco nové a nezávislé iniciativy jsou vnímané celkem pozitivně.

Motivace členů být součástí hnutí

Aidukaité (2015) zdůrazňuje význam motivace pro fungování hnutí. Motivace vede členy k tomu, aby se ve svých rozhodnutích a činech nebáli riskovat a byli odolní vůči okolním vlivům. Motivace je tvořena vlastní závazkem a snahou o dobro komunity. Na druhou stranu motivací může být i materiální nebo nemateriální odměna, která samotnou aktivitou vzniká. Z pohledu případové studie převládá právě první důvod, a to je pocit z konání dobra, napravování a zušlechťování společnosti. V případě lokálních hnutí se projevuje snaha zlepšovat lokalitu, kde členové bydlí, a to jak fyzicky, tak i sociálně – pořádáním kulturních akcí, zlepšováním okolí. Významným faktorem je především vztah k lokalitě. „*Tam se prostě sešli aktivní lidi, takže oni jsou jako srdcoví pro ten Karlín a vlastně chtějí to tam mít hezký.*“ (Hájková 2017) Pro nelokální hnutí je motivací především téma nebo obecný problém, na která zaměřují. Přesto je motivace individuální, a ne všichni zástupci lokálních hnutí jsou fixováni pouze na problémy v lokalitě. „*Pro mě je to vztah k tomu prostředí obecně. Já, kdybych narazila na tyhle problémy a bydlela bych na Praze 5 nebo 12, tak pro mě v tom není rozdíl. Mně jde o to prostředí jako takový.*“ (Chmelárová 2017)

Kromě toho motivací členů může být i obecná potřeba pomáhat, být aktivní, scházet se s přáteli, zkusit si něco nového, nebo si budovat kontakty. Motivací může být i osobní prospěch. „*A mně i ta Invalidovna jakoby pomáhá profesně, protože jednak řeším nějaký téma, i když to nemá žádný komerční dopad, ale mně to třeba pomáhá se orientovat, kdo je kdo. A vytvářím si nějaký network třeba pro jiný typ práce. Čili to je taky jeden z důvodů, proč se v tom angažuju, protože mě to vlastně profesně jakoby etabluje. A lidi taky, který mě neznají, mě poznávají. A až se třeba bude jednat o práci, tak řeknou, hele, ten Jazairi, ten některý věci má vymyšlený, pojďme se s ním o tom poradit.*“ (Jazairi 2017)

Političnost městských hnutí

Jednou z vlastností českých městských hnutí je snaha o apolitičnost ve smyslu nebýt spojován s velkými politickými stranami. Na rozdíl od starých hnutí, která se snažila aktivně vstoupit do politického systému, nová hnutí se snaží zůstat vně a vytvořit si na státu autonomii (Neveu 1996, cit v Barša a Císař 2004). Všechna oslovená hnutí trvají na apolitičnosti z pozice hnutí, protože propojení s politiky či politickými stranami by hnutí mohlo zdiskreditovat vůči veřejnosti i ostatním hnutím. „*Nicméně my si chceme striktně držet to, že nejsme politické uskupení.*“ (Foltýnová 2017) Hnutí za tuto apolitičnost považují to, že nejsou veřejností ani jinými hnutími spojována s žádnou politickou stranou a jsou ve svém jednání na politice nezávislá. Přesto jednání hnutí není úplně apolitické, protože svými aktivitami se součástí politiky stávají.

Hnutí se snaží být apolitický subjekt, přístup k političnosti na úrovni jedince se liší. Mezi členy některých hnutí jsou zastupitelé, ale jedná se spíše o nelokální spolky, jejich politická aktivita nesmí být spojována s aktivitou hnutí: *„Pokud nevystupují vyloženě za Klub, že jo. A ono kolega místopředseda Biegel je zastupitelem na Praze 7, ale ten subjekt politickéj, já nechci říct teďka nepolitickéj, ale vznikl zdola, jo. Nemá tu primárně politickou, prostě šlo jim o aktivitu ve svý městský části.“* (Bečková 2017) Jinde je situace taková, že člen s politickými ambicemi ze spolku vystoupil, jako to bylo u spolku 8jinak! *„Což jsem ale už zdůrazňovala, že ve chvíli toho založení spolku nebyla Hanka Matoušová členkou Strany zelených. A ve chvíli, kdy se jí stala v roce 2012, tak hned ze spolku vystoupila. Takže vlastně si na to docela dbáme, aby nikdo nebyl členem nějaké politické strany.“* (Kalandrová 2017)

Někteří oslovení si myslí, že jako hnutí nezávislé na politicích má větší vliv. *„A myslím si, že jsem v tuhle chvíli efektivnější jako občan, než když bych byl svázán regulemi nějaký strany, jako je třeba ANO anebo prostě koaličními dohodami, a stejně pak prostě v rámci hlasování jeden hlas nic neznamena. Když se v tom umíte pohybovat a úředníci ve vás vidí partnera, protože samozřejmě máte o všem přehled a vlastně můžete udělat to, co oni nedokážou. Tzn. napadnout ten záměr jako třetí strana. Protože samozřejmě investor vždycky může napadnout městskou část z podjatosti nebo z maření investic.“* (Kalla 2017)

Podobnou zkušenost uvádí Bitušíková (2015) v případové studii ze Slovenska, kdy členové hnutí byli po vstupu do politiky spíše zklamaní z toho, že většina rozhodnutí se děje uvnitř stran a že nezávislí aktivisté mají pouze malou moc. S tím, jakou má politik moc, souvisí především jeho pozice a funkce. *„Když teda právě náš kolega Biegel je předseda komise rozvoje nebo jak se to jmenuje, tak to je vlastně orgán, který se tímhle zabývá, že jo, těma novýma stavbama a tak. Tak ten má určitě mnohem silnější pozici než obyčejný zastupitel, natož pak opoziční. To je bez debaty. A rozhodně si myslím, že taková pozice má mnohem větší váhu než občanská iniciativa, to je jasný. Ale jsou situace, kdy ta občanská iniciativa jako může vstoupit, že jo.“* (Bečková 2017)

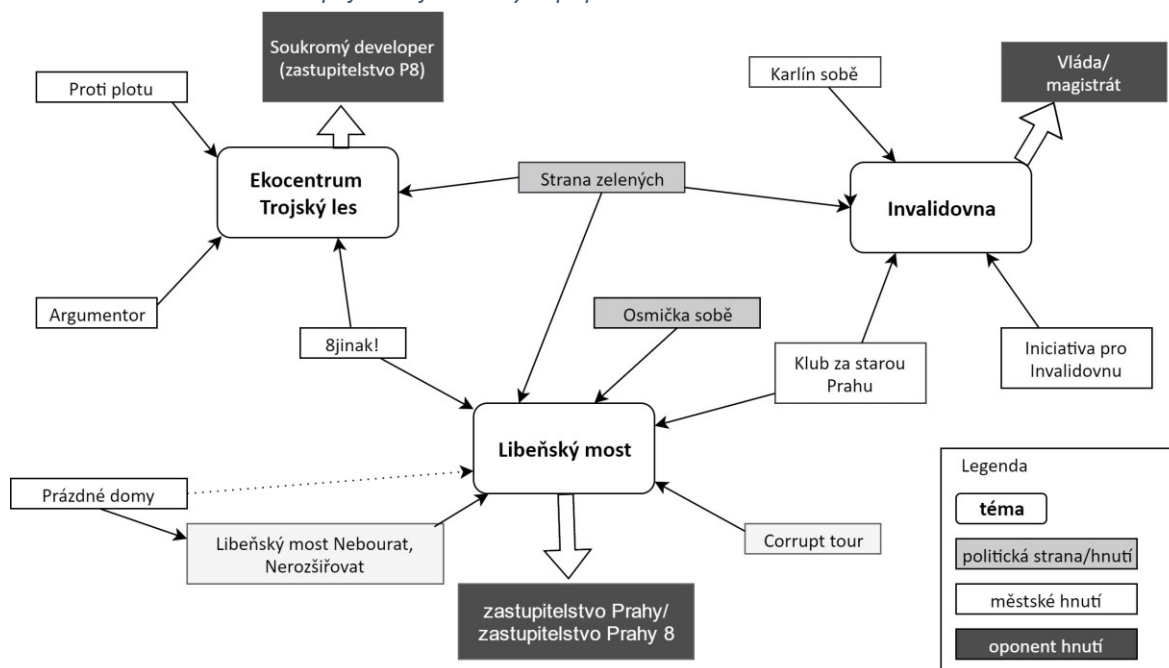
V souvislosti s nedávnými událostmi v komunální politice a především tím, že do vedení Prahy 7 se dostalo uskupení Praha 7 sobě, někteří zástupci hnutí souhlasí s tím, že by bylo možné do politiky vstoupit, ale spíše pod nezávislou platformou než jako člen velké politické strany. *„No, já třeba jako i o tom uvažuju, ale bojím se, jsou strany, kde bych si vybral, no, možná, že jenom jedna, ale... Jednak nejsem teď schopný říct, jestli bych tomu byl ochotný obětovat moje zaměstnání, třeba se tomu věnovat na plný úvazek. Ale když by vzniknul nějaký dobrý projekt, vlastně by to ani nemusela být strana, mohlo by to být nějaký hnutí, jako zezdola od občanů, tak určitě bych to jako rád podpořil.“* (Scheinherr 2017)

Městská hnutí, která byla zapojená do případové studie, se snaží být co nejméně napojena na velké politické strany. Některá hnutí nechtějí mít mezi sebou členy politických stran. To je častější u lokálních spolků, které se v rámci městské části vymezují vůči konkrétním politikům a politickým stranám, kteří v lokalitě v rámci volebních období působí. Částečně to může ovlivňovat negativní zkušenosti členů hnutí s konkrétními politiky v lokalitě nebo to, že hnutí mají nastavený funkční systém, jak s politiky jednat a jejich pozice jim vyhovuje. Jiná hnutí umožňují členům být také členy politických stran, musí ale jako politici vystupovat nezávisle na hnutí. To se děje především u hnutí, která nejsou vázaná na konkrétní lokalitu. Z části to může být kvůli tomu, že členové nelokálních hnutí chtějí řešit příčinu problémů. Zároveň jednají s různými politiky z různých městských částí a mají tedy zkušenost s tím, jak lokální politika může vypadat, a tudíž i představu, jak by ji chtěli dělat oni.

Vztah městských hnutí s ostatními subjekty

Městská hnutí vstupují do interakce s nejrůznějšími aktéry, kteří mají buď stejné anebo rozdílné cíle a zájmy, a podle toho vypadá jejich interakce. Granovetter (1983) zdůrazňuje vliv sítí na fungování a dynamiku hnutí. Sítě si hnutí budují v průběhu svých aktivit. Význam mají silné vazby, jako jsou přátelé a přímí podporovatelé, kteří hnutí poskytují podporu. Význam mají i slabé sítě, které zajišťují informovanost o tématech a propojení mezi hnutími navzájem. Obrázek 6 zobrazuje schéma zapojení městských hnutí a politických stran do jednotlivých témat. Na základě zobrazených vazeb lze vidět propojenost hnutí v rámci městské části i Prahy, i když byly do případové studie vybrány nezávislé případy. Klub za starou Prahu se zapojil v tématech, která odpovídala památkové ochraně – tedy v případě Libeňského mostu a Invalidovny. Více aktivní byl ale v případě Libeňského mostu, který dlouhodobě sledoval. Klub se více zapojil v období, kdy neexistovalo hnutí, které by se tématu věnovalo. Poté, co vznikla iniciativa Libeňský most Nebourat, Nerozšiřovat, Klub téma iniciativě přenechal. Klub za starou Prahu se primárně zabývá monitorováním témat. Dalším spolkem, který se zapojil, bylo 8jinak! I když se tento spolek nejvíce zabývá tématy v Libni a Palmovce, monitoruje i ostatní témata na Praze 8. Kvůli svému statutu také může za ostatní iniciativy vstupovat do řízení.

Obrázek 6: Městská hnutí zapojená v jednotlivých případech⁹



Zdroj: vlastní výzkum

Vztah městských hnutí a veřejnosti

Městská hnutí jsou zástupci veřejnosti, kteří se díky impulsu spojí a snaží se dosáhnout svého cíle. U zástupců hnutí převažuje názor, že by se veřejnost měla sama zajímat o svoje okolí a politické dění. „Myslím si, že prostě občanská jakoby, naše občanská povinnost nekončí jednou za čtyři roky u voleb, u volební urny, ale že se musíme zajímat, co se děje v našem okolí. A chce to sbírat ty informace a mít jakoby kvalitní argumenty, sbírat jako kvalitní informace, podložený informace. No, a pak ten aktivismus má jako smysl.“ (Scheinherr 2017) Přesto veřejnost aktivity hnutí většinou podporuje. Problémem podle zástupců hnutí je, že občané často reagují na počáteční impuls naštvanosti, ale nedokážou dotáhnout tento impuls do konce, věnovat aktivitě osobní čas, často ani přesně neznají procesy a možnosti na koho se konkrétně obrátit nebo jak se zapojit. „My to řešíme jako impuls toho člověka, co on by k tomu řešil, ale nemůže to řešit, protože na to nemá ani sílu nebo prostředky, nebo neví jak hlavně.“ (Jedličková 2017)

V případě Prahy 8 jsou lokální hnutí využívána politiky a úřadem pro kontaktování veřejnosti, protože mají funkčnější kanály pro komunikaci s místní komunitou. Dochází tak k oboustranně výhodnému vztahu, kdy jsou hnutí úřadem kvůli své roli v území přímo oslokována a zapojována

⁹ U politických stran a uskupení jsou zobrazeny pouze oslovené subjekty, tudíž z jejich pohledu není schéma tolik relevantní jako v případě městských hnutí, která jsou stěžejním zájmem této práce.

do procesu rozvoje čtvrti. Zároveň hnutí na oplátku pomáhají úřadu svými kontakty na veřejnost. „*My máme kontaktní osoby, když třeba potřebujeme něco předat veřejnosti, protože oni mají velký dosah na tu veřejnost, přece jenom větší než my, takže to s nima komunikujeme, jestli by třeba informace předali dál. A když je nějaký veřejný projednání nebo nějaká debata, tak jdeme přes ty spolky, jediné přes ty spolky, protože my nemáme tu mediální moc v tomhle tom.*“ (Hájková 2017)

Lokální hnutí se pro místní obyvatele stává také často subjektem, který se o lokalitu stará a řeší lokální problémy. „*Největší napojení máme přes Facebook, kde se ty lidi různě obrací. Místy si občané myslí, že Karlín sobě je tady proto, aby zachránil všechno na světě a všechno zařídil – jak to, že tohle nezařídíme, jak to, že támhle to nezařídíme. To nelze, že jo. Vysvětlit jim, že my jsme stejný lidi jako oni.*“ (Foltýnová 2017)

Aktivita a zájem veřejnosti je podporovaná jak ze strany členů hnutí, tak i ze strany městské části. „*Lidi jsou přístupný k diskusi, což je hrozně fajn, může se stát, že jo, že do budoucna přestanou být, protože si třeba řeknou, já jsem to teďko hned chtěl, abyste mi zadělali tu díru před barákem, mám ji tady pořád, tak proč bych se s vámi bavil, jo. A takhle ty lidi k tomu přistupují, jo. Teď hned urychleně já to chci.*“ (Hájková 2017)

Vztah městských hnutí a politiků

Politici tvoří jednoho z aktérů územního rozvoje, se kterými představitelé hnutí přicházejí do kontaktu. Na politiky se hnutí obracejí, pokud mají problém, ale také je konfrontují, pokud s jejich rozhodnutím nesouhlasí. V této práci jsem se zaměřila především na vztah s politiky na úrovni městské části, i když v případě Prahy je situace komplikovanější, protože zde existuje dvouúrovňová politická reprezentace s rozdílnými pravomocemi. Většina hnutí vznikla až po roce 2010, kromě Klubu za starou Prahu, který vznikl v roce 1900. Proto mají zkušenosti s jednou nebo dvěma politickými reprezentacemi a většinou právě porovnávali právě tuto zkušenost.

Tři lokální spolky – Karlín sobě, Proti plotu a 8jinak!, které v lokalitě působí dlouhodobě, mohou hodnotit právě tu změnu, která po komunálních volbách a změně vládnoucí reprezentace nastala. „*Takže jako z tohoto pohledu to musím říct, že se to hodně změnilo, a i ta radnice jakoby je víc nakloněná, neříkám, že se třeba něco změní, ale aspoň v tom dialogu, v možnosti se setkat.*“ (Kalla 2017)

Právě arogance, neochota politiků komunikovat je z pohledu hnutí jedna z překážek pro úspěch aktivit a lepší vztah s politiky. Zároveň si hnutí stěžují, že politici často pouze vydávají populistická prohlášení, která nedodrží, či se alibisticky odvolávají na studie odborníků. „*A na tý debatě hrozně ty politici slíbili věci a pak bylo hned zastupitelstvo a na tom zastupitelstvu prostě nic neproběhlo, jo. Nic, o tom Libeňském mostu ani zmínka. Prostě my jsme se cítili, že nás ty politici podvedli v tomhle smyslu.*“ (Scheinherr 2017)

Spolek 8jinak!, který původně vznikl jako kritika neprůhledného a drahého procesu stavby radnice v době, kdy byla u moci předchozí vládnoucí reprezentace, vidí problém ve vztahu s politiky, kteří se z koalice dostali do opoziční pozice. Především proto, že je v minulém volebním spolek kritizoval, nyní cítí z jejich strany kritiku. „*My jsme v nějakým pracovním vytížení nebo v rodinným, rodičovským, ale asi i proto, že se stavba nové radnice, toho Centra Palmovka zastavila, tak nejsme tak aktivní, jak jsme byli dřív, a to současná koalice přičítá tomu, že jsme vlastně jenom nástrojem některé z těch vládnoucích politických stran.*“ (Kalandrová 2017) Právě volby mohou změnit situaci, protože hnutí si s politickou reprezentací budují určitý vztah a sítě, ale po 4 letech se reprezentace změní a hnutí musí vazby budovat znovu.

Přesto jsou některým tématům politici nakloněni. Z pohledu Wharfovy a Clagueovy (1997) typologie vztahů by hnutí nejraději byla partnerem a poradcem politiků a v určitých případech se to daří. Politici se snaží aktivně řešit problémy, které určité lokalita má, a s hnutím jednat. „*Někteří se snaží třeba aspoň v rámci toho svého klubu ty věci potom posouvat dál. A to je asi rozumná politika, prostě vzít si určitou část. Vladka Vojtíšková se jednu dobu hodně angažovala kolem těch schůdků k tomu slavnému přívozu.*“ (Foltýnová 2017) V současné době na území Prahy 8 probíhá také Místní agenda 21, kde jsou vybraná lokální hnutí součástí komise Místní agendy 21. Stala se tak poradním orgánem politiků a mají možnost podílet se na strategickém a udržitelném rozvoji Prahy 8.

I pokud politici hnutí nebo téma podporují, mohou mít z pohledu hnutí nebo veřejnosti skryté záměry, např. se na tématu zviditelnit a získat body k volbám. Někdy k tomu využívají také dokumenty, které hnutí vytvořila – např. participativní projekt rozvoje Palmovky, který zpracovával spolek 8jinak! ve spolupráci s veřejností a odborníky. „*K tomu dokumentu se před volbama přihlásilo několik stran. Každopádně v tom programovém prohlášení stávající koalice je, že tu územní studii zadají. Vyložene se k tomu takhle přihlásili a řekli, že se tou Palmovkou chtějí zabývat a chtějí tu územní studii prostě udělat. A odvolávají se na ní dva roky, říkají, že s tím něco dělají, párkrát jsme se s nimi sešli. Vždycky je z toho nějaký jednání, ale ten výsledek jsou drobný kroky tam a zpátky.*“ (Chmelárová 2017)

Z pohledu politiků by v případě hnutí byla někdy účinnější strategičtější komunikace s politiky. „*Tam je takový dojem, že Adam má tendenci jakékoli téma řešit tím, že pro něj okamžitě na Facebooku udělá kampaň, takže je to občas trošku náročný. Že třeba, když se schvaloval strategický plán, tak mi přišlo, že to, co oni o tom zveřejňují, je úplně proti tomu, co my jako chceme nebo co považujeme za správný. A přišlo mi, že se spíš mýlí, a že je to takový hodně náročný vlastně vykomunikovat, co vlastně ti naši zastupitelé dělají nebo proč něco zastáváme. Ty jeho reakce jsou dost často takový jako hodně vlastně zjednodušující to téma. Vždycky je pro mě třeba hodně těžký vysvětlit, proč třeba*

se k něčemu nevyjadřujeme veřejně.“ (Klimeš 2017)

Vztah městských hnutí s jinými hnutími

Na všech případech se podílelo více hnutí, vždy jedno hlavní a jedno nebo několik dalších podpůrných (obrázek 6). V každém případě byl zástupce jednoho lokálního hnutí, které delší působí v konkrétní lokalitě. Tato hnutí se do konfliktů aktivně zapojila, pokud neexistoval nikdo jiný, kdo by se mu věnoval. To je případ iniciativy Proti plotu a stavby ekocentra v Troje. V případě Libeňského mostu bylo aktivních více subjektů. Lokální spolek 8jinak! se v problému zapojil, ale chyběla mu energie, a když se objevila iniciativa Libeňský most Nebourat, Nerozšiřovat, přenechali téma jim. I přesto 8jinak! i nadále téma mediálně podporoval. *„Důležité bylo, že zde existovalo určité podhoubí, konkrétně spolek 8jinak!, který se dlouhodobě věnoval životu v Libni a v Praze 8. Potom zde byla taková kometa, iniciativa Libeňský most Nebourat, Nerozšiřovat, kteří se velmi angažovali, byli šikovní a našli spojení na další politiky a povedlo se prosadit usnesení ohledně Libeňského mostu na zastupitelstvu Prahy 8 i na zastupitelstvu hlavního města Prahy.“* (Pavlů 2017) Také v případě Invalidovny se spolek Karlín sobě rozhodl Iniciativu pro Invalidovnu podpořit, i když sami akci spíše neiniciovali. Spolupráce různých typů hnutí, která se ve svých akcích podporovala a doplňovala, měla velký vliv na výsledek jejich aktivit.

Clément (2015) zdůrazňuje význam celoměstských hnutí se zájmem o obecnější témata, která by lokální spolky propojovaly. O propojení hnutí na území Prahy 8 se neúspěšně pokoušel spolek 8jinak! *„Ono úplně na začátku jsme měli takovou skvělou myšlenku, že dáme dohromady adresář všech sdružení, který fungují na Praze 8 a budeme je nějak oslovovat a budeme s nima spolupracovat, což se povedlo jenom částečně. A vlastně my jsme s nima pak spolupracovaly hlavně na jejich lokálních tématech, místo, aby to bylo obráceně. Aby oni se přidávali jakoby k tomu celoosmičkovému tématu.“* (Chmelárová 2017)

Obecně je spolupráce mezi hnutími spíše menší, i když jednotlivá hnutí by větší propojenost vítala. Hnutí by ocenila především přenos zkušeností a postupů, které jiná hnutí používají. *„Mým nějakým snem nebo cílem je, aby se ty iniciativy víc spojily a přenášely si ty zkušenosti a stala se z toho větší energie a síla, která pak bude schopná pohnout tím zkostratěným, byrokratickým, úřednickým aparátem a bojovat proti těm dravým investorům, který prostě za vším vidí jen peníze a vytěžit ten pozemek. Společný téma asi není, ale ty postupy, know-how a to vedení té války proti investorům, to je prakticky stejný všude.“* (Kalla 2017)

Ostatní vztahy městských hnutí

Hnutí si tvoří síť kontaktů, do které jsou zahrnuti jak jejich blízcí známí, tak i další subjekty, se kterými přicházejí do kontaktu. Kromě zástupců veřejnosti, politiků, jsou to také úředníci, odborníci na určitá témata či novináři a jiné instituce. Tuto síť využívají především k odborným radám v jednotlivých oblastech, záštitě a mediální podpoře, ale také k tomu, že se o tématech vůbec dozvídají nebo mohou sledovat vývoj procesů v průběhu času. Zároveň mohou být součástí sítí také lokální podnikatelé. „*Třeba když máme nějakou akci, tak sponzorské dary, nějaký i příspěvky nebo vytisknou něco co potřebujeme. Takže je to spíš všechno na bázi takový jako sousedský vzájemný výpomoci.*“ (Foltýnová 2017)

Kromě toho existuje síť odborných institucí a neziskových organizací, jejichž cílem je poskytovat odbornou pomoc. Ze zkušeností hnutí se jedná především o FrankBold, který nabízí odbornou právní pomoc, Arniku, Transparency International či Fond Otakara Motejla. Kromě toho většina hnutí měla zkušenost s finanční podporou ze strany Nadace VIA. Někdy pomohly se znalostí odborných postupů i politici. „*Pak třeba mi hrozně pomohla Česká pirátská strana, která mi řekla, jak vlastně psát těm úřadům, jak od nich žádat informace, jak s nima komunikovat, když mi odmítnout vydat nějakou informaci.*“ (Scheinherr 2017) Někdy se mohou stát podporovateli i minulé protistrany. „*Musím teda říci, že třeba ředitel Botanický zahrady, i když jsme třeba byli soupeři, tak v tomhle jsme byli samozřejmě partneři a byl naprosto korektní, což nás překvapilo a samozřejmě potěšilo. Jako v tu chvíli jsme zakopali nějaký ty spory a řešili jsme věcný věci ku prospěchu věci.*“ (Kalla 2017)

Aktivity městských hnutí

Hnutí si většinou zvolí cíl, kterého chce dosáhnout a poté zvolí aktivity, které k tomu cíli povedou (tabulka 8). Kromě toho aktivity ovlivňuje i forma hnutí, kdy spolky mají na rozdíl od iniciativ možnost přímo vstupovat do procesů a podávat námítky. Jednat s politiky a investory a snažit se spíše strategicky zasáhnout do dění může hnutí i bez formálního statutu. Zároveň se hnutí snaží případ medializovat, dostat do povědomí veřejnosti, a to především přes webové stránky a Facebook. „*Ale jako říkám, vlastně bez Facebooku by vlastně ta iniciativa nevznikla, protože to je tak jakoby jednoduše nástroj, jak vlastně předat lidem nějakou informaci zadarmo, věnovat tomu akorát svůj čas a svoje úsilí a pak oni už se jen rozhodnou, jestli tomu ten svůj čas zase budou chtít věnovat jakoby zjišťováním těch informací.*“ (Scheinherr 2017)

Některá hnutí se zaměřují především na medializaci problému a získávání stanovisek dotčených osob. „*My se na těch tématech snažíme najít něco, kde bysme to mohli podpořit. Takže může to být to, že někam můžeme někam psát nějaký dopisy, můžeme tady svolávat nějaký demonstrace,*

můžeme tam zvát média. Někdy to je jedna akce, někdy to jsou všechny nebo většina. Takže to záleží hrozně na těch konkrétních tématech.“ (Vurbsová 2017) Mimo tyto dva cíle se hnutí snaží také rozšiřovat svoji síť kontaktů především o osoby, se kterými spolupracovali v minulosti.

Tabulka 8: Cíle a příklady aktivity městských hnutí

Cíl hnutí	Konkrétní akce
Vstoupit do procesu	Žaloba na změnu územního rozhodnutí Žádost o vydání dokumentů Nesouhlasné stanovisko, námitky v řízení Interpelace na zastupitelstvu (petice) Vyjednávání s investorem, s politiky, úřady Komentování zákonů
Zviditelnit problém	Happening a demonstrace, reportáž, tisková zpráva, tisková konference Petice Založení facebookové stránky Věšení letáků, informování na webu a sociálních sítích Medializace, oslovování médií a vyjádření politiků Recesistické akce, procházky Veřejná debata
Oživení a rozvoj lokality	Pořádání kulturních akcí, Zažít město jinak Tvorba koncepce, podílení se na strategickém plánu Členství v komisi Místní agendy 21
Budování sítě	Oslovování odborníků Spolupráce s odborníky a jinými hnutími, úřadem Sledování podobných aktivit
Ostatní	Fundraising Sebevzdělávání Sledování záměrů v územní jednotce

Zdroj: vlastní výzkum

Existují faktory a aktivity, které mohou ze zkušenosti hnutí výrazně pozitivně přispět k úspěchu jejich aktivit (tabulka 9). Představitelé hnutí se shodují, že nejvýznamnější součástí jejich aktivit je důkladná rešerše dostupných podkladů a zároveň schopnost znát a umět využívat úřední postupy. Cílem je především pochopit celý projekt a případně v něm hledat nesrovnalosti a chyby, které se dají použít v jejich prospěch. *„Co je teda hrozně důležitý, je opravdu znát ty úřední postupy. Tzn., pokud chcete promluvit na zastupitelstvu, tak musíte vědět, kdy to musíte podat, jak to tam funguje, to jsou takový ty věci, který aktivisti dost podceňují, myslí si, že všechno se dá udělat přes city a přes nějakou, já nevím, přes nějaký vow, udělám to. Ale tak to prostě není, pokud vy prošvihnete správný zastupitelstvo, prošvihnete různý výzvy a tohle to, tak se v tom prostě utopíte.“ (Zeman 2017) Důležitá je také podpora a záštita odborných, kulturních a vzdělávacích organizací a samozřejmě podpora politické reprezentace.*

Tabulka 9: Faktory, které vedou k úspěšné či neúspěšné aktivitě hnutí

Pozitivní vliv na výsledek	Negativní vliv na výsledek
Důkladná rešerše materiálů, znát dobře dokumenty spojené s případem	Nevyjasněné pravomoci mezi jednotlivými úrovněmi územních jednotek
Znalost a využívání úředních postupů	Přivlastnění tématu hnutím nebo politickou stranou
Nebát se s informacemi jít ven, jít do konfrontace	Volby a změna politické reprezentace
Strategicky a věcně komunikovat s politiky, využívat věcné a argumenty	Dlouhá doba úřednických procesů (při územním a stavebním řízení)
Působit na všech možných úrovních	Přístup státu k využívání státních budov
Mít vizi a představu, ukazovat konkrétní čísla, projekty	Neochota politiků a úředníků zkusit alternativní projekty
Propojovat aktéry, přivést politiky dohromady	Omezené finanční možnosti hnutí
Mít síť odborníků, konzultovat s nimi odborné aspekty, mít jejich záštitu	Využívání starých plánů a koncepcí, bez revize a hledání nových řešení
Medializace tématu, aby se o něm mluvila – někdy nutné zjednodušení a bulvarizace	Nedostatečná strategická regulace rozvoje území
Kombinace spolupráce lokální hnutí s vazbou na lokální obyvatele a energické iniciativy s vazbami na odborníky	Změny v osobním životě zástupců hnutí, nedostatek volného času pro aktivity v hnutí

Zdroj: vlastní výzkum

Naopak faktory, které negativně ovlivňují úspěch aktivit hnutí, jsou především zdoluhavé úřednické procesy, či přístup úřadů, které odmítají alternativní projekty a z pohledu hnutí příliš dbají na dodržování předpisů bez snahy o koncepční řešení. „A to znamená, že úředníci, kteří doted' ten projekt schvalovali a dali tam razítka všechny, aniž by to kontrolovali, tak to dneska asi všechno asi řeší od stolu. Podívám se, je tam razítko, splňuje parametr, koeficient to a to, a nikdo neřeší, jestli ta stavba se do té lokality hodí, a co to přinese a že dvě rozhledny jsou v těsném sousedství atd.“ (Kalla 2017) Nepříznivě mohou působit také nevyjasněné pravomoci mezi územními jednotkami, v případě Prahy pak mezi Hlavním městem Prahou a městskými částmi.

Vnější vlivy ovlivňující aktivity městských hnutí

Při zpracování případové studie je třeba zvážit i vnější okolnosti, které ji ovlivňují, jelikož vybraný případ neprobíhá v izolaci, ale v realitě. Strauss a Corbin (1999) tím nazývají matici podmiňujících vlivů, které příklad ovlivňují na různých hierarchických úrovních s různou intenzitou. Stěžejní je podle nich sledování podmiňujících trajektorií a hledání souvislostí mezi jevy a zkoumaným případem. Jelikož se jedná o komplexní proces, je nutné hledat nejvýznamnější vlivy, které na příklad na různých úrovních působí. I když samozřejmě existuje riziko, že některá dimenze může zůstat opomenuta. V souvislosti s touto případovou studií se soustředím především na vliv lokality a další vnější vlivy. Těmi jsou změny a trendy ve společnosti a okolnosti a události, které se v danou dobu odehrávaly.

Vliv lokality Prahy 8

Fyzická a sociogeografická charakteristika lokality má významný vliv na to, jaké aktivity se v ní odehrávají. V případě Prahy 8 je významná především její populační velikost, kde v současné době žije zhruba 103 tisíc obyvatel (IPR 2016). Populační velikost, rozloha i morfologie území způsobují, že každá lokalita v rámci Prahy 8 řeší specifické typy problémů a zároveň je těžké vytvořit sounáležitost s územím celé městské části. *„Protože i tím, jak ta lokalita vypadá, že ta Praha 8 je hodně vlastně jako stažená dolu, takže je taková hodně specifická. Není to takový jako kontaktní jemný území.“* (Hájková 2017)

Nízká sounáležitost obyvatel s celým územím městské části pak způsobuje, že hnutí a veřejnost řeší pouze problémy v jejich nejbližší lokalitě, o další témata v lokalitě se zajímají méně nebo o nich ani nevědí. *„Ale ta Praha 8 je hrozně rozsáhlá, když jsem třeba mluvil s lidma v Bohnicích, což je furt Praha 8, tak ty ani nevěděli, kde ten most je. Myslíte ten Libeňskej? Kterej to je? To už je pro ně hrozně daleko. Tak tady ta Praha 7 je taková lokálnější, tak možná, že lidi ví o tom dění celý čtvrti.“* (Scheinherr 2017) Právě kompaktnost a menší rozloha čtvrti pak může být výrazným faktorem sounáležitosti občanů s lokalitou i propojenosti politiků s místní komunitou.

V případě Prahy 8 respondenti charakterizovali jednotlivé místní části a jejich aktivitu. Shodli se, že významným faktorem, který ovlivňuje aktivity místní komunity, je věková struktura obyvatel, spojená s jiným životním stylem a požadavky. V případě Karlíně, který je mnohými dáván za příklad lokality s výraznou proměnou vlivem gentrifikace, viz Sýkora (2001) či Jindrová (2014), se shodují, že je společnost poměrně aktivní. Významný vliv na sociální proměnu obyvatelstva Karlín má přísun mladých lidí a rodin s dětmi, které požadují kvalitní prostředí a kvalitní způsob života. Zároveň se do Karlína přesouvají i firmy a probíhá zde intenzivní výstavba především v oblasti Rohanského ostrova. Právě hnutí Karlín sobě, které má také vizi odtržení od Prahy 8 a připojení k Praze 7, požaduje především stanovení strategie rozvoje lokality a výstavby. *„Praha 8 by měla oslovit odborníky a nechat si zpracovat plán urbanismu Karlína, protože Karlín je teďka, jestli se to takhle povalí dál, tak z něho zmizí běžní obyvatelé. Jako ono je to sice krásný, že se teď opěvuje Karlín, jak je krásná čtvrt, ale co kdo ví, co tam je všechno za projekty připravený, co se tam jako nahrne, natáhne vlastně za lidi.“* (Foltýnová 2017)

Území Palmovky a Libně je ovlivněné roztržštěným charakterem zástavby, velkými zásahy minulých a plánovaných dopravních staveb. *„Palmovka je začarovaná, tam co staví, to je špatně. Všechno, tam je prostě, tam je to opravdu špatně. Ta radnice, areál Metrostavu je prostě špatně, je to prostě naprosto necitlivý. A myslím, že to území by chtělo nějaký regulační plán, prostě ho zpracovat a začít*

podle něho stavět.“ (Zeman 2017) I zde spolek 8jinak! požaduje vytvoření strategie rozvoje, kterou sami v podobě participačního projektu „Palmovka jinak“ iniciovali.

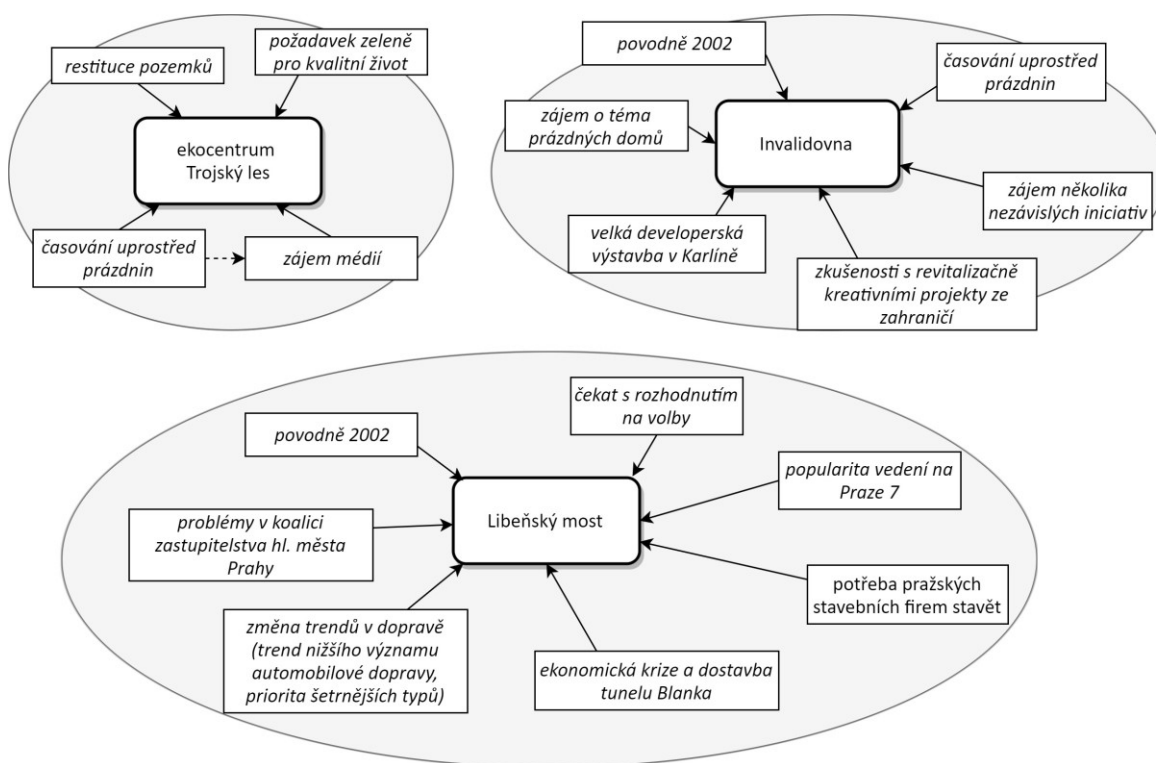
Většina obyvatel městské části Praha 8 je koncentrována do severní části, kde převládá sídlištní typ zástavby a starší generace obyvatel. *„Vlastně největší počet obyvatel připadá na severní sídliště, kde myslím si, že tam ta pasivita obyvatel narůstá tím, že to sídliště slouží spíš jako noclehárna.“* (Kalandrová 2017) Na druhou stranu se tato veřejnost může snadněji aktivizovat a informovat. *„Ti mají mohutný panelák a zas se jim tam dobře pracuje s tím prostorem, že stačí vlastně ke schránce vylepit letáček a z toho paneláku, kde bydlí 2 000 lidí, tak to třeba půlku zajímá. Tady v Libni to je těžší.“* (Chmelárová 2017) Z pozice hnutí by bylo potřeba, aby politici přistupovali k jednotlivým čtvrtím městské části s ohledem na jejich specifika a ne paušálně. *„Tak ta Osmička má samozřejmě velká území a musí je řešit každý jinak, a každý to území přináší něco jiného, a ta rivalita, řevnivost a neschopnost pochopit vlastně radnici. A radnice nechápe, co furt máme, že jo.“* (Foltýnová 2017)

Ostatní faktory ovlivňující aktivity městských hnutí

Průběh událostí, které se v lokalitách odehrávají, ovlivňuje spousta faktorů. Jedná se především o minulé rozhodnutí a koncepce. Např. v případě Palmovky je to stavební uzávěra z důvodu plánované dostavby městského okruhu. Dále to jsou události, které se nezávisle na činnosti hnutí dějí, jako povodně z roku 2002, které významně ovlivnily území Prahy 8, nebo ekonomická krize, která po roce 2009 ochromila novou výstavbu. Jde ale i o proměnu životního stylu společnosti, proměnu způsobu života ve městech, v české společnosti, v konkrétní lokalitě. I hnutí jsou si sama vědoma toho, jak vnější okolnosti ovlivňují jejich aktivity. *„A pokud se náhodou podaří něčemu zabránit, tak, když si to potom rozeberete, tak zjistíte, že tomu zabránila nějaká jiná okolnost. Že třeba investor neměl peníze nakonec nebo něco takového, přišla povodeň nebo přišla krize a ztratili o to zájem. Takže spousta těch třeba zruďnejch záměrů nakonec kiksne z nějakého vnějšího důvodu. A my jsme samozřejmě rádi, ale nemůžeme to přičítat jenom tomu, že jsme napsali jenom pár stanovisek a dopisů.“* (Bečková 2017)

V souvislosti s vybranými příklady se jedná o několik významných okolností (obrázek 7). Významným vlivem bylo zvolení nové politické reprezentace na Praze 7, která s Prahou 8 sousedí, a politici Prahy 7 se zapojili i do tématu Libeňského mostu. Volby zde vyhrálo původně městské hnutí Praha 7 sobě, které je velmi populární u veřejnosti a oslovených zástupců hnutí. *„Prostě Praha 7 sobě jsou skoro aktivisti jako já, jako my. A mně opravdu připadá, že když je sleduju, tak, že rozhodnou opravdu jakoby svým vlastní rozumem a že tam nemají za sebou ty nějaký ty politický vlivy nebo takový ty zákulisní prostě nějaký dohady.“* (Scheinherr 2017)

Obrázek 7: Vnější vlivy na jednotlivé případy



Zdroj: vlastní zpracování

Především v souvislosti s Libeňským mostem měla popularita Prahy 7 významný vliv. Díky tomu, že se od začátku stavěli proti demolici mostu, a díky jejich obecné oblíbenosti u veřejnosti, vytvořili značný tlak na politiky Prahy 8. „Já si myslím, že to z jedné části vzniká popularitou toho vedení Prahy 7, kde je Praha 7 sobě, starosta Čížinský a samozřejmě naši Zelení. To je koalice. Tak mají poměrně velkou autoritu a tím, že oni vlastně přijali to usnesení, že to opravit jde a že je to levnější, tak lidi jim to věří. Já jsem se s nima bavil na základě, čeho to přijímali, a přijímali to na základě toho, že radní pro rozvoj tvrdila, že to tak je. Já jsem později zjistil prostě, že pro to podklady nemá a že je to spíš její přání než nějaký jako doložitelný informace. Následně oni jako mobilizovali veřejnost tím, že celá Praha 8 to nechce a že oni to chtějí. My jsme se dostali poměrně pod nepříjemný tlak jak ty iniciativy, tak i třeba různých občanů, že my tady teda prosazujeme nějaký nechutný dálniční řešení naproti ekonomičtějšímu, historicky citlivějšímu a strašně správnému řešení.“ (Klimeš 2017)

V případě hnutí a občanů Prahy 8 je Praha 7 ukázkou toho, jak lokální politika může fungovat. Ze strany oslovených politiků se ale může jít především o přílišnou popularitu, až populismus, který vychází z cíle být oblíbený u veřejnosti. „Je to na podobné úrovni, jako že Praha 7 zřídila asi z hlediska funkce správnou zastávku na Hlávkově mostě směrem na Štvanici. Ale ta touha po tom udělat dobrou věc předběhla řekněme ty právní kroky, které musí předtím proběhnout. A ta zastávka dva roky stojí a dva roky se v ní nezastavuje.“ (Vilgus 2017)

5 DISKUSE

V analytické části práce jsem popsala, jak se na příkladu tří vybraných problémů městské části Praha 8 zapojila městská hnutí a zároveň jak tato hnutí obecně fungují¹⁰. Poznatky o městských hnutích a jejich vývoji a situaci v Česku a regionu střední a východní Evropy nejsou dostatečně obsáhlé. Proto je vhodné zjištění vyplývající z případové studie uvést do kontextu teoretických poznatků a zhodnotit, jak a v čem se tato hnutí liší od zkušeností a výzkumů na Západě, ale vůči kontextu ostatních postsocialistických zemí. V následující kapitole budou především diskutovány výzkumné otázky rozvíjející hlavní výzkumnou otázku práce: jak funguje občanská společnost v Praze z pohledu městských hnutí. Konkrétní otázky se zabývají tím, 1) jak tato hnutí vznikají a jakými tématy se zabývají, 2) jak fungují a 3) jaké mají vztahy s ostatními aktéry.

5.1 JAK FUNGUJE OBČANSKÁ SPOLEČNOST NA ÚZEMÍ PRAHY Z POHLEDU MĚSTSKÝCH HNUTÍ?

Obecným problémem výzkumu městských hnutí a občanské angažovanosti je výběr ukazatelů, které tento fenomén vhodně postihují. Jako kvantitativní parametr aktivity občanské společnosti často používá volební účast, která je v Česku poměrně nízká. Rakušanová (2003) zdůrazňuje dobrovolnou činnost jakožto další dimenzi občanské angažovanosti, kterou ale nelze volební účasti postihnout. U městských hnutí se aktivita často kvantitativně měří počtem protestních akcí, počtem hnutí nebo počtem členů. Ale i zde Jacobsson (2015) zdůrazňuje, že především v kontextu postsocialistických států to není vhodný ukazatel, protože zde občanská společnost funguje jinak. I v případě českých hnutí je nutné, jak Jacobsson zdůrazňuje, zaměřit výzkum na celou škálu aktivit hnutí a jejich každodenní činnost. Protesty jsou v případě analyzovaných hnutí méně častou a extrémní formou aktivity, která je nahrazena celou paletou dalších aktivit. Stejně tak počet členů není vypovídajícím ukazatelem, protože neříká nic o aktivitě konkrétních členů. To se ukázalo i v případové studii, kdy u největšího hnutí, Klubu za starou Prahu, nebyli stejně aktivní všichni členové hnutí. Počet hnutí na územní jednotce sice může značit jistou míru aktivity, ale zároveň jím nejde např. hodnotit městské části v Praze, které se populačně, rozlohou i typem zástavby velmi liší. Nejasné může být také vymezení konkrétního městského hnutí, protože se městskými tématy mohou okrajově zabývat i spolky a iniciativy, které se primárně zaměřují na jiná témata. Je tedy

¹⁰ V úvodu diskuse je třeba zmínit, že výsledky a zjištění jsou velmi ovlivněna zejména zvolenou metodou výběru hnutí. Volba hnutí, která se zapojila do vybraných, mediálně pokrytých, problémů, značně ovlivnila typ hnutí, která byla do výzkumu zařazena. Tato volba mohla vyřadit další hnutí, která sice v dané čtvrti nebo v Praze působí, ale zabývají se jinými tématy – např. ožívání veřejných prostranství, budování komunity, bezpečností ve městě ad. Bohužel v rámci rozsahu diplomové práce nelze popsat celou realitu, ale je nutné tento fakt při diskusi a zobecnění výsledků zohlednit.

obtížné hodnotit aktivitu občanské společnosti a městských hnutí. A to především z nedostatku vhodných ukazatelů a také z velmi širokého vymezení městských hnutí a neexistujícího souhrnného zdroje nebo databáze, která by tato hnutí shromažďovala.

Z těchto důvodů nelze říci, zda jsou městská hnutí v Praze aktivní či pasivní. I zde je velmi obtížné stanovit parametry, kterými tuto skutečnost ohodnotit. Obecně lze vidět růst zájmu občanů o okolní dění, který je možné podle názoru respondentů srovnat především s Bitušíkové (2015) argumentem generační obměny společnosti nezatížené komunistickou minulostí. Z mého výzkumu vyplývá, že mladí lidé ztratili přílišný respekt k úřadům a autoritám a nebojí se je konfrontovat. Důležitá je také jejich osobní zkušenost s tím, jak občanská společnost funguje v zahraničí, kterou se snaží importovat do Česka. Tyto faktory společně s ekonomickým růstem společnosti, ale také globálními vlivy působí na to, jaké podoby mají městská hnutí v českém kontextu, kdo je tvoří a čím se zabývají. Konkrétnější aspekty fungování městských hnutí v Praze budou níže diskutovány v rámci dílčích výzkumných otázek.

Jak vznikají městská hnutí v Praze a jakými tématy se zabývají?

Městská hnutí vznikají především jako reakce na to, co se v jejich okolí děje. Paddison (2001) zdůrazňuje význam bezprostřední hrozby v lokalitě, která hnutí rychle zaktivizuje. Mayer (2006) popisuje, že současná městská hnutí se liší od Castellsovy situace v 70. letech. Tehdy městská hnutí ostře vystupovala proti nespravedlnostem ve městě způsobených kolektivní spotřebou. Mayer zdůrazňuje, že dnes jsou městská hnutí více propojená s konkrétní lokalitou a mají zájem o její pozitivní stav a vývoj. Současná městská hnutí se podobají svými cíli a tématy novým sociálním hnutím, která Giddens (2013) charakterizuje jako důsledek zájmu nastupujících generací o kvalitu života a kvalitní životní prostředí. Městská hnutí, která byla studována v rámci případové studie, vznikala nejčastěji jako reakce na konkrétní problém ve městě. Ať to bylo oplocení lesa v případě iniciativy Proti plotu, informačně neprůhledná stavba radnice Prahy 8 v případě spolku 8jinak!, či rekonstrukce Kaizlových sadů v případě spolku Karlín sobě (dále i třeba Iniciativa pro Invalidovnu, Libeňský most Nebourat, Nerozšiřovat). Tato městská hnutí vznikla, aby řešila aktuální problém v lokalitě. Později se jejich zaměření rozšířilo a hnutí se začala zajímat i o další problémy v lokalitě a snažila se ji pozitivně rozvíjet. Jiná městská hnutí vznikla, aby se věnovala problému jako celku a nejsou vázaná na konkrétní lokalitu (Klub za starou Prahu se zabývá ochranou památek v Praze, Prázdné domy monitorují prázdné budovy v Česku, Corrupt tour ukazuje příklady korupce nebo Argumentor, který se věnuje širokému spektru aktivit na základě zájmu internetové komunity).

Fitzgerald (1991) vymezuje 2 skupiny hnutí – hnutí definovaná komunitou a hnutí založená na komunitě. Zatímco první typ hnutí je úzce vázaný na lokalitu, druhý typ se od konkrétní lokality

přesunul k obecnějším tématům. Z odpovědí respondentů vyplývá, že v případě lokálních hnutí jsou členové vázaní na konkrétní místo. U ostatních hnutí hraje lokalita bydliště konkrétních členů také význam. Ti, kteří mají k lokalitě bližší vztah, většinou dané téma do nelokálních hnutí přinášejí a snaží se ho aktivitami hnutí vyřešit. Hnutí, která vznikla v souvislosti s lokálním problémem, se většinou po vyřešení začala zajímat o další problémy. U některých nově vzniklých hnutí nelze říci, jak se budou dále vyvíjet, protože témata, kvůli nimž vznikla, ještě nejsou ukončená.

Výzkum ukázal význam spolupráce lokálních a nelokálních hnutí. Nelokální hnutí, která byla zapojena do výzkumu, mají přehled o situaci v rámci většího území, mají větší vazbu na odborníky a větší zkušenosti. Naopak lokální hnutí, která vznikala jako reakce na konkrétní impuls, sice nemusela být na začátku tolik zkušená s konkrétními aktivitami (jako sbírání podpisů na petice, podávání námitek do řízení), měla ale dobrou znalost lokality a podporu místních lidí. Zároveň u lokálních hnutí hrál významnou roli vztah členů k lokalitě, kterou chtěli mít hezkou a bezpečnou. Ve všech třech případech se zapojila jak lokální, tak nelokální hnutí a mohly se tak zkombinovat přednosti obou těchto typů. V případě ekocentra Trojský les bylo lokální hnutí Proti plotu iniciátorem petice a aktivizovalo místní obyvatele, zatímco nelokální Argumentor se snažil téma medializovat.

Oproti zahraniční literatuře se v případové studii nevyskytlo celoměstské hnutí, které by se snažilo lokální hnutí propojovat, jak to popisuje Clément (2015). Takové hnutí má podle Clément význam především v tom, že oproti lokálním hnutím má méně egoistické požadavky a obecnější a koncepčnější cíle a zároveň poskytuje lokálním hnutím záštitu. Jun (2012) popisuje, že je velmi obtížné vytvořit celoměstské hnutí, protože je těžké budovat celoměstskou identitu. Většina lokálních cílů se neshoduje s celoměstskými cíli. Spolek 8jinak! se pokoušel lokální hnutí propojovat na řešení problémů městské čtvrti. Navzdory svému původnímu záměru se naopak stal spíše pomocníkem pro řešení lokálních problémů. To může ukazovat určitý egoismus cílů lokálních hnutí, ale také obtížnost vytvořit mobilizovatelnou sounáležitost občanů s větší lokalitou jako je městská část Praha 8 nebo celá Praha. Nelokální hnutí, která byla do případové studie zapojena, jako jsou Prádné domy, Argumentor či Klub za starou Prahu, mají spíše funkci monitoringu problémů než jejich konkrétního řešení. I ona se mohou do lokálních problémů zapojit, ale ne vždy na to mají kapacitu. Lze souhlasit s Clément, že hnutí, která nejsou primárně vázaná na lokalitu, měla v tomto případě obecnější cíle a požadavky. Irvin a Stansbury (2004) ukazují na to, že požadavky hnutí jsou pouze požadavkem určité části společnosti. Jun (2012) uvádí, že městská hnutí pak mohou pouze posilovat existující zájmy určitých skupin a není tím zajištěna původně zamýšlená pluralita procesů a Lefebvrovo právo na město. Zároveň ale nelze říci, že by se s jejich cíli ztotožňovala větší část

obyvatel. Toto nelze na základě výzkumu zhodnotit především kvůli tomu, že výzkum vychází pouze ze zkušenosti a názorů zástupců hnutí a politiků, šetření mezi obyvateli nebylo zařazeno. Otázka, zda městská hnutí opravdu reflektují přání místních obyvatel, by vyžadovala provedení jiného typu výzkumu.

Nel-lo (2016) identifikuje tři hlavní témata, kterými se městská hnutí zabývají – ochrana městského dědictví, požadavek na kvalitu demokratických procesů a požadavek sociální spravedlnosti ve městě. Hnutí zkoumaná v rámci případové studie se identifikovala především s prvními dvěma tématy. V souvislosti s ochranou městského dědictví, kam řadí Nel-lo témata spojená s využitím veřejných prostor, staveb, ale i práv občanů, lze uvést např. Klub za starou Prahu, který se snaží upozorňovat a řešit procesy, které by podle něj mohly negativně ovlivnit významné pražské stavby. Dále jsou to Karlín sobě a 8jinak!, které pořádají tradiční kulturní akce v Karlíně a Libni a snaží se tak budovat vztahy sousedů v lokalitě. Ve spojení s demokratickými procesy je to pak např. Corrupt tour, ukazující zájemcům případy korupce v Praze i mimo ni. Dále Iniciativa pro Invalidovnu, jejíž představitelé byli nespokojeni s tím, jak se v Česku zachází se státními budovami a jejich prodejem a údržbou, a rozhodli se ve věci sami zapojit. Třetí téma – sociální spravedlnost, se ve výzkumu příliš neobjevuje. Jedná se o otázku prostorové spravedlivosti z pohledu rovného přístupu všech obyvatel k veřejným službám a zdrojům. Přesto i toto téma je v určitých aspektech zastoupeno spolkem Prázdné domy. Tento spolek dílčí část problematiky prostorové spravedlnosti řeší tím, že monitoruje prázdné budovy, ale přímo se nesnaží problém prázdných domů řešit. Obecně se téma socio-prostorové spravedlnosti v případové studii zobrazuje i v jeho obecnějším významu. A to ve smyslu, že hnutí vůbec vznikají jako reakce na omezený vliv občanů na dění v lokalitě, v níž si připadají být znevýhodnění v porovnání s developerskými firmami. To je jeden z důvodů, který hnutí mobilizuje. To je typické např. pro Karlín, kde v současné době probíhá poměrně intenzivní developerská výstavba. Dále i v Bohnicích, kde se iniciativa Proti plotu staví proti developerským projektům, které chtějí zastavět plochy zeleně. Kombinace tří témat, které Nel-lo definoval, může obecně popsat, čím se městská hnutí v Praze zabývají. U jednotlivých hnutí se pak mohou témata překrývat. Členové spolku 8jinak!, který primárně vznikl jako reakce na neprůhlednou a z jejich strany nedemokratickou stavbu radnice, postupně začali v lokalitě pořádat kulturní akce, stavět se proti herním automatům, či se zapojovat do tvorby vize lokality Palmovka.

Jak městská hnutí fungují?

Jacobsson (2015) uvádí, že v kontextu postsocialistických států jsou typická člensky méně početná hnutí. Clément (2015) popisuje členy současných městských hnutí jako zástupce střední a vyšší třídy. Dreier (2004) zdůrazňuje, že klíčová je pro fungování hnutí vůdčí osobnost, která stojí v čele

hnutí a je jeho důležitým hnacím motorem. K tomu dodává Aidukaitė (2016), že vůdčí osobnosti hnutí často pracují v manažerských pozicích i v profesním životě a ve hnutí tak využívají své dovednosti a zkušenosti. Hnutí, která byla zapojená do výzkumu, byla spíše početně menší s pěti až deseti aktivními členy, což jim umožňuje rychle a operativně se rozhodovat. Na druhou stranu hnutí musí často využívat kvůli omezené kapacitě členů externí pomoc odborníků a veřejnosti. Členové jsou zástupci střední a vyšší třídy. Jejich zájem a role v hnutí často odpovídá jejich profesnímu zaměření nebo osobnímu zájmu – tedy architektura, územní rozvoj, komunitní rozvoj, kultura. U jednotlivých hnutí se význam vůdčí osoby liší. U některých hnutí byl vůdce stěžejní osobou celého hnutí, který prováděl většinu aktivit, např. u Iniciativy pro Invalidovnu nebo iniciativy Libeňský most Nebourat, Nerozšiřovat. Tito vůdci pak i ve svém pracovním životě pracovali v manažerských pozicích a pracovní zkušenosti v aktivitách hnutí využívali. Jedná se především o nelokální hnutí, vzniklá kvůli danému tématu a vůdčí osobnost je zároveň i zakladatelem hnutí. Protože témata Invalidovny i Libeňského mostu stále nejsou z pohledu hnutí vyřešená, vůdci, a zároveň zakladatelé, stále pořádají aktivity a informují ostatní členy a veřejnost o aktuálním dění. Výrazná je vůdčí osobnost i u iniciativy Proti plotu, kde je Petr Kalla hnacím motorem hnutí a iniciátorem většiny aktivit, protože ostatní členové kvůli změně rodinné situace již nemají tolik času. Naopak jiná hnutí fungují na bázi konsenzu bez vyjasněné vůdčí role, i když musejí v případě spolků mít formální role dané zákonem (např. Karlín sobě či 8jinak!). Tato hnutí mají širší repertoár akcí a u konkrétních témat se většinou střídají jednotliví členové jako garanti. Aktivita těchto hnutí pak může kolísat v závislosti na tom, kdo je za určitý problém zodpovědný nebo kolik volného času jednotliví členové v danou chvíli mají.

Hnutí, která jsou zapojena do případové studie, využívají širokou paletu akcí. Jacobsson (2015) uvádí, že hnutí v postsocialistických zemích upřednostňují spíše umírněnější nebo recesistické aktivity před velkými protesty. V českém kontextu uvádí Císař (2008) zvyšující se význam a zastoupení nových sociálních hnutí, která využívají rozmanitější aktivity, mezi něž patří i kulturní strategie. Z mého výzkumu se ukazuje, že především hnutí, která fungují delší dobu, mají vytvořenou hierarchii akcí. Ta začíná informováním veřejnosti přes sociální sítě nebo webové stránky o problému, poté přicházejí další aktivity – vzbuzení zájmu médií a širší veřejnosti (často zviditelněním problému, někdy vědomě kontroverzním), vyjednávání s politiky, získávání a studium dostupných materiálů a projektů. Pokud předchozí možnosti nepřinesou výsledek, může hnutí využít další možnosti, stát se účastníkem stavebního řízení, uspořádat petici, interpelovat politiky na zasedání zastupitelstva, uspořádat demonstraci atd. Možnost používat posledně jmenované aktivity ale často souvisí se statutem hnutí – zda mají formu spolku či jsou pouze volnou iniciativou.

Mezi zapojenými hnutími byli zástupci jak spolků, tak iniciativ. Spolky většinou vznikly právě kvůli možnosti účastnit se stavebních a jiných řízení. Iniciativy od statutu spolku nejčastěji odrážejí přílišná administrativní náročnost této formy, přesto do řízení vstupují v zastoupení jiných spolků. To bylo např. u ekocentra Trojský les, kde iniciativa Proti plotu podala stanoviska proti stavbě na dotčené ministerstvo s pomocí spolku 8jinak! Hnutí, která fungují delší dobu, se shodují, že významnou částí jejich aktivity je získávání a studium dokumentů, plánů a strategická komunikace s dotčenými orgány. Především pro jednání s ostatními subjekty je potřeba znát podrobné informace o projektech, mít jasnou vizi a požadavky a umět je jednoduše předat dál. Podle hnutí zapojených v případové studii může být tato strategie efektivnější než agresivní aktivismus, pořádání demonstrací a nekomunikace s politiky. Stejně tak pouhé upozorňování na problém nemusí být tak úspěšné.

Hnutí jsou poměrně striktní ve své nepolitickosti, i když svými aktivitami politickou aktivitu, ve smyslu zapojení se do politického procesu, přímo provádějí. Tento „odpor k politické politice“ potvrdil i Sládek (2015). Sládek ukázal, že čeští občané v občanské angažovanosti upřednostňují neziskový sektor před politikou. Hnutí v případové studii se proti politickým stranám vymezují a chtějí, aby jejich aktivity z pozice hnutí nebyly veřejností ani jinými hnutími spojovány s žádnou politickou stranou. V osobní rovině se situace liší. Velký vliv má především situace v jiných městských částech, kde se původně lokální hnutí etablovalo do politického hnutí, které se úspěšně dostalo do vedení (např. městská část Praha 7 nebo Praha 10). Hnutí, která byla zapojená do výzkumu, tyto městské části považují za příklad toho, že jejich aktivita má smysl. Politické hnutí Praha 7 sobě, které vzniklo jako původně městské hnutí, bylo v rámci tématu Libeňského mostu podporou pro zapojená městská hnutí.

Sládek (2015) uvádí, že využití internetu je pro aktivity hnutí spíše okrajovou aktivitou, která nemá zásadnější vliv na aktivity politiků a městských hnutí. Podle Sládkova výzkumu může být sice internet levnějším a efektivnějším prostředkem pro komunikaci hnutí a veřejnosti, přesto není hlavní formou aktivit. V mém výzkumu se naopak ukázalo, že především sociální sítě hrají v současnosti velmi významnou roli v mobilizaci veřejnosti, ale také v komunikaci s veřejností, publikování názorů, sdružování obyvatel konkrétních lokalit, ale také pro interní komunikaci uvnitř hnutí. Vznik a podpora určitých hnutí a problémů vycházela proto především z facebookové komunity (např. u iniciativy Libeňský most Nebourat, Nerozšiřovat nebo platformy Argumentor, která je z velké části založená na webové a facebookové komunitě). Významným aspektem fungování sociálních sítí je to, že sdružují lidi se stejnými zájmy, kteří vytváří poměrně početné komunity. Z výzkumu vyplynul také význam tzv. facebookových „celebrit“, tedy osobností (většinou architektů), s velkým počtem

sledovatelů a podporovatelů, jejichž vyjádření nebo podpoření konkrétního problému mu může přinést poměrně velký zájem a podporu veřejnosti.

Jaké jsou vztahy s ostatními aktéry územního rozvoje?

Jacobsson (2015) popisuje jako jednu z charakteristik postsocialistické společnosti její atomizaci a tendenci městských hnutí jednat samostatně. Novy a Colomb (2013) to zdůvodňují tím, že v dlouhodobější perspektivě se spolupracující hnutí začínají rozcházet ve svých cílech a radikalitě. Přesto jsou, jak potvrzují Bitušíková (2015) či Clément (2015), spojenectví a tvorba sítí pro městská hnutí klíčová. V mém výzkumu se ukázalo, že hnutí na tématech pracují spíše sama a ostatní hnutí nebo jiné organizace využívají především pro odborné konzultace, které se týkají odborné části témat nebo zkušeností s konkrétními aktivitami a postupy. Jde především o poradenské nebo odborné neziskové organizace. S dlouhodobější užití spoluprací s jiným městským hnutím nemají zapojená hnutí zkušenost. Většinou kvůli tomu, že v konkrétní lokalitě jiné hnutí není. U jednoho hnutí k tomu vedla i negativní zkušenost, kdy se s jiným hnutím neshodlo ve společných cílech. V jiných případech hnutí přenechalo téma jiné iniciativě, která mu věnovala více času energie. To se stalo u tématu Libeňského mostu, na kterém nezávisle pracovaly 8jinak!, Klub za starou Prahu a nově vniklá iniciativa Libeňský most Nebourat, Nerozšiřovat. Poté, co se o téma začala starat iniciativa Libeňský most Nebourat, Nerozšiřovat, další spolky se staly spíše podporovateli. Je to dané také tím, že spolek 8jinak! se zabývá i jinými tématy, zatímco iniciativa Libeňský most Nebourat, Nerozšiřovat se primárně věnuje tématu Libeňského mostu. Na druhou stranu při jednorázových událostech spolupráce hnutím umožnila spojit kapacitu více lidí. To mělo pozitivní dopad na pořádané akce, především pokud se hnutí navzájem doplnila v tom, co dobře umí.

Důležitý je vztah městských hnutí a veřejnosti. Navrátil a Pospíšil (2012) popisují, že v české společnosti existuje obecně nízká důvěra v občanské organizace, protože jsou podle veřejnosti příliš navázané na politiky. Green a Haines (2002) uvádějí, že veřejnost má větší důvěru ve formální profesionalizované organizace než v lokální neformální iniciativy, protože formální organizace lépe rozumí jejich problémům. Ze zkušeností hnutí z případové studie je veřejnost spíše pasivní, ale hnutí mají zkušenost spíše s pozitivní zpětnou vazbou od veřejnosti. Někdy mají lokální hnutí zkušenost, že se na ně veřejnost obrací s požadavkem na vyřešení konkrétních problémů v lokalitě, místo aby se obrátili přímo na politiky. Podle respondentů za to může předpoklad veřejnosti, že hnutí všechno v lokalitě vyřeší. Naopak úředníci Prahy 8 mají zkušenost, že mezi hnutími a místními obyvateli existují lepší komunikační kanály, než má úřad. Proto hnutí někdy využívají pro šíření informací v rámci konkrétních lokalit. Navrátil a Pospíšil (2012) dále popisují, že hnutí jsou nedůvěřivá vůči veřejnosti z důvodu nezájmu občanů o veřejné dění, což je způsobené jejich sobeckým

individualismem a zároveň laickostí a nedostatečným porozumění problému. Tuto zkušenost mají některá hnutí (Iniciativa pro Invalidovnu z veřejné debaty nebo Proti plotu z akce, kdy investor dělal veřejnou prezentaci svého záměru). Na tyto akce si podle názorů respondentů někteří občané přišli postěžovat, aniž by konkrétnímu problému rozuměli. I přesto zapojená hnutí na veřejnost cílí velkou část svých aktivit a je pro ně důležitý jejich obraz u veřejnosti.

Bitušíková (2015) uvádí, že z pohledu hnutí a veřejnosti může být někdy problematický především neprofesionální přístup politiků. Dále uvádí neochotu politiků veřejně prezentovat jejich politické aktivity a rozhodnutí či přehlíživost politických reprezentantů vůči třetímu sektoru a neochota se zástupci hnutí komunikovat. Mayer (2006) ale upozorňuje, že od dob Castellse se vztah hnutí a politiků velmi proměnil z pozice oponenta do vztahu založeném více na spolupráci. Hnutí, která byla zapojená do výzkumu, se snaží s politiky spolupracovat, pokud to jde. Podle typologie Wharfa a Clague (1997) hnutí vystupují vůči politikům jako partner nebo jako vyzyvatel. Jako partner hnutí vůči politikům často vystupuje, pokud mají společný cíl. V případě ekocentra Trojský les politici sami kontaktovali iniciativu Proti plotu a spolupracují i na dalších tématech, kterými se toto hnutí zabývá (developerské projekty zastavující veřejnou zeleň v Bohnicích). Naopak pokud se cíle hnutí a politiků rozcházejí, stává se hnutí spíše vyzyvatelem, který politiky konfrontuje se svými požadavky. To je případ Libeňského mostu, kde se hnutí Libeňský most Nebourat, Nerozšiřovat snažilo přesvědčit zastupitele Prahy 8 a zastupitele hlavního města Prahy, aby přijali stejné prohlášení jako Praha 7 (že jsou proti bourání a rozšiřování mostu). Nejsou ale bojovníky a snaží se s politiky jednat otevřeně a věcně. Ze zkušenosti politiků pak hnutí občas jednají málo strategicky a příliš otevřeně, kdy v určitých fázích je vhodnější s politiky vyjednávat neveřejně a strategicky než veřejně publikovat vše na sociálních sítích.

6 ZÁVĚR

Cílem této diplomové práce bylo zabývat se fenoménem městských hnutí v Česku na příkladu konkrétní městské čtvrti v Praze. Soustředila jsem se na to, čím se městská hnutí zabývají, jak fungují a jaké mají vztahy s ostatními aktéry. Na základě provedeného výzkumu, ve kterém byly s představiteli hnutí a politiky provedeny rozhovory, lze uvést několik závěrů, které z případové studie vyplývají.

Výzkumem městských hnutí na Praze 8 jsem ukázala, že na území Prahy existují různé typy městských hnutí, které se zabývají především podobou svého okolí, funkčností veřejných prostor, ochranou historických budov, ale také kvalitou demokratických procesů. S proměnou hodnot společnosti přicházejí nové požadavky na kvalitu života a prostředí, která hnutí zohledňují. Oproti zahraničí se v Praze méně často vyskytují hnutí, která by žádala sociální spravedlnost nebo by se negativně stavěla proti globalizaci. Městská hnutí jsou spíše početně menší a vznikají jako reakce na konkrétní problém v lokalitě. Poté se některá z nich rozhodnou ve své činnosti pokračovat a zabývají se dalším problémy podobného typu v lokalitě nebo dalšími projevy konkrétního problému. Kromě lokálních hnutí existují i hnutí, která se problémem zabývají na regionální nebo celostátní úrovni. Tato hnutí, která nejsou vázaná na konkrétní místo, se primárně snaží problémy monitorovat a medializovat, čímž může vznikat podpůrná informační síť pro menší lokální hnutí. V určitých situacích se i tato nelokální hnutí aktivněji zapojují do konkrétních témat. Stává se tak většinou v případě, pokud v lokalitě neexistuje hnutí nebo aktivní skupina obyvatel, která by mohla téma řešit.

Městská hnutí jednájí poměrně individuálně a jsou málo propojená. Existuje málo hnutí, která by se snažila ostatní vědomě propojovat. Zároveň existuje tendence veřejnosti zajímat se pouze o nejbližší okolí. Naopak sociální sítě, které vytvářejí komunitu méně závislou na konkrétní lokalitě, hrají významnou roli při medializaci témat a také mobilizaci veřejnosti se zájmem o konkrétní témata. Díky sociálním sítím je tak možné poměrně snadno a rychle šířit informace a svolávat akce. Významným stimulačním prvkem pro hnutí jsou také příklady dobré praxe ze zahraničí, kde občanská společnost díky nepřerušnému demokratickému vývoji funguje jinak než u nás. Důležité jsou ale také konkrétní inspirativní případy, kdy díky aktivitě hnutí došlo k pozitivní změně v lokalitě nebo kdy např. původně městské hnutí kandidovalo do místního zastupitelstva a ukazuje, jak podobní aktivisté mohou řídit městskou část.

Budování sítí je pro městská hnutí důležitou aktivitou. Spoluprací s jiným hnutím řeší městská hnutí problém časově a kvalifikačně omezené kapacity jednotlivých členů. Zároveň spolupráce umožňuje

kombinovat znalosti a dovednosti jednotlivých hnutí, výsledkem čehož mohou hnutí společně využít více aktivit a zároveň větší síť kontaktů. Budováním sítí a vzniklými kontakty mají hnutí také strategický přístup k potřebným informacím nebo si budují pozici v lokalitě. Zároveň podpora a záštita odborných či kulturních institucí nebo politiků může pozitivně ovlivnit dopad aktivit hnutí a jejich serióznost a oprávněnost. Uvedená zobecnění mají své limity. Provedený výzkum se opírá o případovou studii, která probíhala na příkladu městské části Prahy 8. Nereflektuje tak nutně situaci v ostatních městských částech. Přesto výzkum ukazuje základní charakteristiku vztahů, v nichž městská hnutí operují jak v rámci městské části, tak i území celé Prahy, i celostátním zákonném kontextu. Informační provázanost a veřejná viditelnost městských hnutí naopak naznačuje širší validitu případové studie zachycující obecnější vývojové trendy městských hnutí v českých městech.

Městská hnutí se stávají významnými aktéry, kteří mají vliv na lokality – a to jak na jejich fyzickou podobu, tak i na komunitní a kulturní život v nich. V budoucím výzkumu bude důležité zaměřit se právě na vazby, které hnutí v lokalitách mají, jak konkrétně je tvoří a k čemu přesně tyto vazby využívají. S tím je spojené učení se jednotlivých hnutí – kdo jim jde příkladem, kde získávají znalosti a dovednosti, které ve svých aktivitách využívají nebo jaký vliv na jejich aktivity má dění v jiných městských částech nebo jiné mediální příklady dobré praxe. V neposlední řadě se nabízí také téma ukotvenosti městských hnutí v konkrétní lokalitě a vztahy s místními obyvateli, co pro ně hnutí v lokalitě znamenají, v jak velké lokalitě lidé cítí sounáležitost a jsou ochotni se podílet na jejím rozvoji. Možností pokračujícího výzkumu je mnoho, protože i podoba a vlastnosti hnutí se vyvíjejí v závislosti na politické a ekonomické situaci, konkrétních politických rozhodnutích, ale také jako reakce na měnící trendy ve společnosti.

7 POUŽITÉ ZDROJE

- AIDUKAITĚ, J. (2016): The role of leaders in shaping urban movements: a study of community mobilisation in Lithuania. *East European Politics*, 32, č. 1, s. 105–122.
- BABAJANIAN, B. V. (2005): Bottom up and top down? Community development in postsoviet Armenia: The social fund model. *Social Policy & Administration*, 39, č. 4, 448–462.
- BARŠA, P.; CÍSAŘ, O. (2004): Teorie nových sociálních hnutí. In: *Levice v postrevoluční době. Občanská společnost a nová sociální hnutí v radikální politické teorii 20. století*. Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno, s. 103–137.
- BATLIWALA, S. (2002): Grassroots Movements as Transnational Actors: Implications for Global Civil Society. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 13, č. 4, s. 393–410.
- BĚLOHOUBEK, I. (2005): Globalizace a občanská společnost. In: *Dlouhá, J.; Dlouhý, J.; Mezřický, V.: Globalizace a globální problémy: Sborník textů k celouniverzitnímu kurzu "Globalizace a globální problémy" 2005–2007*. Univerzita Karlova v Praze: Centrum pro otázky životního prostředí, Praha, s. 111–122. Dostupné na: <http://www.kch.tul.cz/sedlbauer/globalizace.pdf> [cit. 25. 2. 2017].
- BITUŠÍKOVÁ, A. (2015): Shaping the city and its inhabitants. In: *Jacobsson, K.: Urban Grassroots Movements in Central and Eastern Europe*. Routledge, Oxford, s. 219–246.
- BRABEC, T. (2004): Uzavřené rezidenční areály jako symbol postmoderního města: příklad Prahy. *Geografie*, 119, č. 3, s. 278–298.
- BRADY, H. E., VERBA, S.; SCHLOZMAN, L. K. (1995): Beyond SES: Resource Model of Political Participation. *The American Political Science Review*, 89, č. 4, s. 271–294.
- BRYMAN, A. (2012): *Social research methods*. 4. vydání. Oxford University Press, Oxford, 766 s.
- CASTELS, M. (1983): *The city and the grassroots: a cross-cultural theory of urban social movements*. 1. vydání. Arnold, London, 450 s.
- CÍSAŘ, O. (2008): Odborář, environmentalista, anarchista a „sváteční“ aktivista: Čtyři tváře občanské společnosti v ČR po roce 1989. *Heinrich Böll Stiftung*. 13 s. Dostupné na: <https://cz.boell.org/sites/default/files/downloads/cisar.pdf> [cit. 30. 3. 2017].
- CLÉMENT, K. (2015): From 'local' to 'political': the Kaliningrad mass protest movement. In: *Jacobsson, K.: Urban Grassroots Movements in Central and Eastern Europe*. Routledge, Oxford, s. 163–194.
- DAVIES, W. K., HERBERT, D. T. (1993): *Communities within cities: urban social geography*. 1. vydání. Belhaven, London, 196 s.
- DISMAN, M. (2002): *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Karolinum, Praha, 374 s.
- DOMARADZKA, A.; WIJKSTRÖM, F. (2016): Game of the City Re-negotiated: the Polish Urban Re-generation Movement as an Emerging Actor in a Strategic Action Field. *Polish Sociological Review*, 195, č. 3, s. 291–308.

- DREIER, P. (2004): Community empowerment strategies: the limits and potential of organizing in lowincome neighborhoods. In: Mollenkopf, J. H.; STROM, E. A.: The urban politics. Routledge, New York City, s. 191–203.
- FITZGERALD, J. (1991): Class as community: the new dynamnics of social change. Environment and planning D: Society and Space (Pearson Education), 9, č. 1, s. 117–128.
- FLORIDA, R. (2003): Cities and the Creative Class. City & Community, 2, č. 1, s. 3–19.
- FRANZÉN, M. (2005): New social movements and gentrification in Hamburg and Stockholm: A comparative study. Journal of Housing and the Built Environment, 20, č. s. 51–77.
- FRIČ, P. (2015): Občanská společnost a definice NNO, vývoj, stav a trendy. Koncepce politiky vlády vůči nestátním neziskovým organizacím do roku 2020. Vláda České republiky, Praha, 25 s. Dostupné na: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rnno/dokumenty/studie_fric_pro_web.pdf [cit. 21. 2. 2017].
- GIDDENS, A. (2013): Sociologie. 6. vydání. Argo, Praha, 1049.
- GRANOVETTER, M. (1983): The Strenght of Weak Ties: A Network Theory Revisited. Sociological Theory, 1, č. 1, s. 201–233.
- GREEN, G. P.; HAINES, A. (2002): Asset Building and Community Development. Sage, London.
- HAJER, M. A.; WAGENAAR, H. (2003): Deliberative policy analysis. understanding governance in the network society. Cambridge University Press, Cambridge, 307 s.
- HARBOE, T. (2011): Method and Project Writing – an Introduction. Samfundslitteratur, Frederiksberg, 2012 s.
- HARVEY, D. (1989): From Managerialism to Entrepreneurialism: The Transformation in Urban Governance in Late Capitalism. Geografiska Annaler. Series B, Human Geography, 71, č. 1, s. 3–17.
- HENDL, J. (2005): Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace. Portál, Praha, 408 s.
- ILLNER, M. (1999): Territorial decentralization: an obstacle to democratic reform in central and eastern Europe. The transfer of power: decentralization in Central and Eastern Europe, s. 7–42.
- IRVIN, R. A., STANSBURY, J. (2004): Citizen Participation in Decision Making: Is It Worth the Effort? Public Administration Review, 64, č. 1, s. 55–65.
- JACOBSSON, K. (2015): Urban Grassroots Movements in Central and Eastern Europe. Routledge, 2015.
- JINDROVÁ, K. (2014): Gentrifikace v pražských čtvrtích. Diplomová práce. Katedra sociologie, FSS MUNI, Brno, 85 s.
- JUN, K. N. (2012): Escaping the local trap? The role of community-representing organizations in urban governance. Journal of Urban Affairs, 35, č. 3, s. 343–363.

- KLANDERMANS, B.; STAGGENBORG, S. (2002): *Methods of social movement research*. University of Minnesota Press, Minneapolis, 382 s.
- LEFEBVRE, H. (1996): *Writing on cities*. Blackwell Publishers, Oxford, 250 s.
- LINDQVIST, B. (2015): The playfulness of resistance: articulations of urban grassroots activism in post-socialist Vilnius. In: Jacobsson, K.: *Urban Grassroots Movements in Central and Eastern Europe*. Routledge, Oxford, s. 33–54.
- MARCIŃCZAK, S. a kol. (2014): Patterns of Socioeconomic Segregation in the Capital Cities of Fast-Track Reforming Postsocialist Countries. *Annals of the Association of American Geographers*, 105, č. 1, s. 183–202.
- MAYER, M. (2006): Manuel Castells' The City and the Grassroots. *International Journal of Urban and Regional Research*, 30, č. 1, s. 202–206.
- MAYER, M. (2012): The "right to the city" in urban social movements. In: Brenner, N.; Marcuse, P.; Mayer, M.: *Cities for People, Not For Profit*. Routledge, New York City, s. 63–85.
- MAYER, M. (2013): First world urban activism: Beyond austerity urbanism and creative city politics. *City*, 17, č. 1, s. 5–19.
- MCCANN, E. (2009): Urban social movement. In: Gregory, D.; Johnston, R.; Pratt, G.; Watts, M.; Whatmore, S.: *The Dictionary of Human Geography*, Wiley-Blackwell, Malden, s. 790–791.
- MOLLENKOPF, J. H.; CASTELLS, M. (1991): *Dual City: Restructuring New York (City in the Twenty-First Century)*. Russell Sage Foundation, New York City, 491.
- MÜLLER, K. B. (2008): *Politická sociologie – politika a identity v proměnách modernity*. Portál, Praha, 272 s.
- MUSIL, J. (1993): Changing Urban Systems in Post-communist Societies in Central Europe: Analysis and Prediction. *Urban Studies*, 30, č. 6, s. 899–905.
- NAVRÁTIL, J.; POSPÍŠIL, J. (2012): Dreams of Civil Society Twenty Years After: The Case of the Czech Republic. Democratization, Marketization, and the Third Sector. *International Society for Third Sector Research, Conference Working Papers Series*. 8.
- NEL-LO, O. (2016): Seven challenges for the study of urban movements. *City, Territory and Architecture*, 3, č. 1, s. 1–6.
- NOVY, J.; COLOMB, C. (2013): Struggling for the Right to the (Creative) City in Berlin and Hamburg: New Urban Social Movements, New 'Spaces of Hope'? *International Journal of Urban and Regional Research*, 37, č. 5, s. 1816–1838.
- PADDISON, R. (2001): Communities in the City. In: Paddison, R. (ed.) *Handbook of Urban Studies*, Sage, London, s. 194–205.
- PETERS, B. G. (2015): State failure, governance failure and policy failure: Exploring the linkages. *Public Policy and Administration*, 30, č. 3–4, s. 261–276.
- PICKVANCE, C. (2003): From urban social movements to urban movements: a review and introduction to a symposium on urban movements. *International Journal of Urban and Regional Research*, 27, č. 1, s. 102–109.

- PIXOVÁ, M. (2013): Spaces of alternative culture in Prague in a time of political-economic changes of the city. *Geografie*, 118, č. 3, s. 221–242.
- PIXOVÁ, M. (2017): Spor o česká města: Role městských občanských hnutí v restrukturalizaci post-socialistického města. Přednáška. FSV UK Jinonice, Praha, 15. března 2017.
- PORTA, D.; DIANI, M. (2006): *Social movements: introduction*. Blackwell, Oxford, 360 s.
- POTŮČEK, M. (2007): Trh, stát a občanský sektor jako regulátory společenského vývoje. In: Kortusová, M.: *Česká republika v Evropské unii: proměny a inspirace*. CESES FSV UK, Praha, s. 76–79.
- RABRENOVIC, G. (2008): Urban Social Movement. In: Davies, J. S.; Imbroscio, D.: *Theories of Urban Politics*, Sage, London, s. 239–254.
- RAKUŠANOVÁ, P. (2003): Třetí sektor a občanská participace v České republice. *Naše společnost*, 1, č. 3–4, s. 31–34. Dostupné na: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c3/a3917/f11/100019s_Treti%20sektor.pdf [cit. 25. 2. 2017].
- REICHEL, J. (2009): *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Grada, Praha, 184 s.
- ROSE, R. (1995): Mobilizing Demobilized Voters in Post-Communist Societies. *Party Politics*, 1, č. 4, s. 549–563.
- SLÁDEK, J. (2015): *Společně za lepší město*. Disertační práce. Filosofická fakulta UK, Praha, 87 s.
- STEKELENBURG, J. (2012): The Occupy Movement: Product of this time. *Development*, 55, č. 2, s. 224–231.
- STRAUSS, A.; CORBIN, J. (1999): *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Sdružení Podané ruce, Brno, 196 s.
- SÝKORA, L. (2001): Proměny prostorové struktury Prahy v kontextu postkomunistické transformace. In: Hamp, M. a kol.: *Regionální vývoj: specifika české transformace, evropská integrace a obecná teorie*. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, 127–166.
- SÝKORA, L. (2010): Residenční segregace. Přírodovědecká fakulta UK, centrum pro výzkum měst a regionů, Praha, 143 s. Dostupné na: https://www.mmr.cz/getmedia/cbd3b15b-9e64-4cdf-848e-2460360a46af/reseg_dvoustrany.pdf [cit. 25. 3. 2017].
- SÝKORA, L.; BOUZAROVSKI, S. (2012): Multiple Transformations: Conceptualising the Post-communist Urban Transition. *Urban Studies*, 49, č. 4, s. 43–60.
- TURKOVÁ, K. (2013): *Karlínská Invalidovna*. Bakalářská práce. Katolická teologická fakulta UK, Praha, 76 s.
- TYKANOVA, E.; KHOKHLOVA, A. (2015): The performative logic of urban space contestation: two examples of local community mobilisation in St. Petersburg. In: Jacobsson, K.: *Urban Grassroots Movements in Central and Eastern Europe*. Routledge, Oxford, s. 139–162.
- WHARF, B.; CLAGUE, M. (1997): *Community organizing: Canadian experiences*. Oxford University Press, 337 s.

YIN, R. K. (2003): Case Study Research: Design and Methods. 3. vydání. SAGE Publications, London, 185 s.

Ostatní zdroje

ArcČR 500 – Digitální geografická databáze 1:500 000. Verze 3.2. ARCDATA Praha, s.r.o., Praha 2003.

BEČKOVÁ, K. (2017): Rozhovor s členkou spolku Klub za starou Prahu, Praha, 15. února 2017.

ČÁPOVÁ, H. (2016): Brněnští politici nabídnou lidem bez domova byty. Respekt, 2016: Dostupné na: <https://www.respekt.cz/tydenik/2016/8/pohoda-v-brne> [cit. 15. 4. 2017]

FOLTÝNOVÁ, M. (2017): Rozhovor s členkou spolku Karlín sobě, Praha, 16. února 2017.

Geoportál Praha. Prohlížeč služba WMS – Základní mapa MTVU. Český úřad zeměměřický a katastrální. Dostupné na <http://www.geoportalpraha.cz/> [cit. 5. 4. 2017]

HÁJKOVÁ, I. (2017): Rozhovor s koordinátorkou Místní agentury 21 v Praze 8, Praha, 28. únor 2017.

HRUŠKA, L. a kol. (2016): Strategický plán udržitelného rozvoje městské části Prahy 8 na období 2017–2026. PROCES – Centrum pro rozvoj obcí a regionů, 228 s. Dostupné na: <https://www.praha8.cz/file/rTv/Strategicky-plan-MC-P8-2017-2026-1-Praha8-cast-analyticka.pdf> [cit. 15. 4. 2017]

CHMELÁROVÁ, V. (2017): Rozhovor s členkou spolku 8jinak!, Praha, 5. ledna 2017.

IPR (2016): Katalog městských částí – Praha 8. Institut plánování a rozvoje Prahy. Dostupné na http://katalog-mc.iprpraha.cz/mc_detail.html?mc=418 [cit. 21. 3. 2017]

JANDÁČEK, V. (2004): Libeňský most – posouzení technického stavu 03/2004. Dostupné na: <http://stary-web.zastarouprahu.cz/kauly/libenmost/posouzeni.htm> [cit. 21. 3. 2017]

JAZAIRI, N. (2017): Rozhovor s členem Iniciativy pro Invalidovnu, Praha, 16. ledna 2017.

JEDLIČKOVÁ, B. (2017): Rozhovor s členkou spolku Argumentor, Praha, 23. února 2017.

KALANDROVÁ, P. (2017): Rozhovor s členkou spolku 8jinak!, Praha, 5. ledna 2017.

KALLA, P. (2017): Rozhovor s členem iniciativy Proti plotu, Praha, 9. ledna 2017.

KLIMEŠ, Š. (2017): Rozhovor s členem Strany zelených, Praha, 17. února 2017.

Občanská participace. In: Suburbanizace.cz. UK PŘF – katedra sociální geografie a regionálního rozvoje. Dostupné na: http://www.suburbanizace.cz/slovnicek/obcan_participace.htm [cit. 9. 1. 2017]

PAVLŮ, T. (2017): Rozhovor s členem politického uskupení Osmička sobě/KDU-ČSL, Praha, 20. únor 2017.

SCHEINHERR, A. (2017): Rozhovor s členem iniciativy Libeňský most Nebourat, Praha, 23. ledna 2017.

ŠOUREK, P. (2017): Rozhovor s ředitelem Corrupt tour, Praha, 7. února 2017.

VEJCHODSKÁ, E. (2017): Rozhovor s členkou Strany zelených, Praha, 9. února 2017.

VILGUS, P. (2017): Rozhovor s členem Strany zelených, Praha, 17. února 2017.

VURBSOVÁ, L. (2017): Rozhovor s členkou spolku Argumentor, Praha, 23. února 2017.

ZEMAN, P. (2017): Rozhovor s členem iniciativy Libeňský most Nebourat, Nerozšiřovat a spolku Prázdné domy, Praha, 21. února 2017.

8 PŘÍLOHY

Příloha 1: Seznam témat pro výzkumné rozhovory

MĚSTSKÁ HNUTÍ¹¹

1. Občanská společnost v městské části Praha 8/v Praze/v Česku

- Témata v lokalitě/společnosti

2. Fungování hnutí

- Důvod vzniku, témata, vymezení lokality fungování
- Statut hnutí, role členů, aktivity, které hnutí používá a situace, kdy se pro ně rozhoduje
- Vztahy s ostatními aktéry (politiky, veřejnost, ad.)
- Důvody a způsob budování a využívání sítí
- Komunikační kanály využívané hnutími

3. Téma (Libeňský most/ekocentrum Trojský les/Invalidovna)

- Impuls a důvod k zapojení
- Aktivity, které podnikli
- Zapojení dalších aktérů, hnutí, politiků, aktérů mimo Prahu 8 – vzájemné vztahy a aktivity
- Reakce na jejich aktivity
- Vývoj událostí a plánované budoucí aktivity

POLITICI

1. Občanská společnost v městské části Praha 8/v Praze

- Charakteristika, témata a projekty, kdo se zapojuje a jak (jaká hnutí), aktivní lokality
- Vztah politiků a hnutí
- Vliv aktivit hnutí na situaci v městské části

2. Téma (Libeňský most/ekocentrum Trojský les/Invalidovna)

- Důvod k zapojení, kroky, které podnikly
- Náзор uvnitř koalice, vztah ostatních politických subjektů a dalších aktérů k tématu
- Zapojená hnutí – vzájemné vztahy a aktivity
- Reakce na jejich aktivity
- Vývoj událostí a plánované budoucí aktivity

¹¹ Témata rozhovorů byla přizpůsobována typu městského hnutí (lokální, celopražské, nelokální)

INFORMOVANÝ SOUHLAS S VYUŽITÍM VÝZKUMNÉHO ROZHOVORU

Zaznamenaného pro účely výzkumného projektu diplomové práce

Aktivita městských hnutí na příkladu městských konfliktů – případová studie Prahy 8¹²

Výzkum probíhá pro účely zpracování diplomové práce psané Ivanou Moravcovou na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze, pod vedením RNDr. Martina Šimona, PhD.

Cílem výzkumu se zaměřuje na zachycení zájmu a zapojení městských hnutí a iniciativ do územního rozvoje. V rámci výzkumu proběhnou rozhovory představiteli zapojenými do vybraných aktuálních městských konfliktů na území Prahy 8.

Souhlasím s provedením, nahrání a použitím rozhovoru v této diplomové práci s uvedením jména a názvu iniciativy, kterou zastupuji.

V Praze dne.....

Výzkumník: Ivana Moravcová

Jméno:

iva.mor@centrum.cz

Podpis:



Přírodovědecká fakulta
UNIVERZITY KARLOVY V PRAZE

¹² Název práce byl později změněn na Aktivita městských hnutí v Praze – případová studie Prahy 8